

ДҮНИЕ ЖҮЗІЛІК ТАРИХ. ЕУРОПА МЕН АМЕРИКА ЕЛДЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ТАРИХЫ

ТЖКБ ҮШІН ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Құрастырушы Ш.А. Торғаутова

УДК 94
ББК 63.3
Д83

Құрастырушы:

Торгаутова Ш.А. — тарих магистрі,

«М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақсан университеті» КеАҚ
«Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар» ғылыми-зерттеу институтының
«Тарих және этнология» ғылыми орталығының басшысы

Д83 Дүние жүзілік тарих. Еуропа мен Америка елдерінің қазіргі тарихы : ТЖКБ үшін оқу құралы / құрастырушы Ш.А. Торгаутова. — Алматы : EDP Hub (Идипи Хаб) ; Саратов : Профобразование, 2023. — 108 с. — (Техникалық және кәсіптік білім беру). — Текст : электронный.

ISBN 978-5-4488-1669-7

Оқу құралында ХХ және ХХІ ғасырдың басындағы Еуропа мен Америка елдерінің әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени даму тарихы, сондай-ақ Ресей мемлекеті құрған Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы туралы қысқаша ақпарат бар.

«Дүней жүздік тарих» пәнін оқитын Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік білім беру мамандарына арналған оқу құралы.

Оқу электронды басылым

ISBN 978-5-4488-1669-7

© Торгаутова Ш.А., составление, 2023

© ТОО «EDP Hub (Идипи Хаб)», 2023

© Оригинал-макет, оформление.

ООО «Профобразование», 2023

Оқу басылым

Торғаутова Шолпан Аширалиевна

Редактор *М.В. Половникова*

Техникалық редактор, компьютерлік өңдеу *М.В. Половникова*

Корректор *Э. Рахимова*

Мұқаба *Я.А. Кирсанов, С.С. Сизиумова*

Подписано к использованию 14.07.2023. Объем данных 7 Мб.

ТОО «EDP Hub» (Идиши Хаб)

e-mail: edp_hub@mail.kz

ООО «Профобразование»

e-mail: office@profspo.ru, sale@profobr.pro

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	6
1. ИНДУСТРИЯЛЫҚ ӨРКЕНИЕТТІҢ БАСТАЛУЫ. ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ ЕКІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТАР АРАЛЫҒЫНДА (1918–1939 ЖЫЛДАР)	7
2. 1918–1938 ЖЫЛДАРДАҒЫ ГЕРМАНИЯ	14
3. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ИТАЛИЯ	21
4. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ИСПАНИЯ	28
5. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ФРАНЦИЯ	32
6. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҰЛЫБРИТАНИЯ	36
7. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ АҚШ	41
8. 1917 ЖЫЛДЫҢ ҚАЗАНЫ МЕН 1939 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ КЕҢЕС МЕМЛЕКЕТІ. КЕҢЕСТІК СОЦИАЛИЗМНІҢ КЕҢЕСТІК ҮЛГІСІ МЕН ОНЫҢ ЕРЕШЕЛІКТЕРІ	46
9. ЕКІНШІ ДҮНИЕ ЖҮЗІЛІК СОҒЫС (1939–1945 ЖЫЛДАР)	50
10. ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТАН КЕЙІНГІ КЕЗЕҢДЕ (1945–1991 ЖЫЛДАР)	55
11. ҰЛЫБРИТАНИЯ	58

12. ФРАНЦИЯ	62
13. ГЕРМАН ФЕДЕРАТИВТІК РЕСПУБЛИКАСЫ, ПОЛЬША, РУМЫНИЯ, ВЕНГРИЯ, ЧЕХОСЛОВАКИЯ	65
14. 1945–1990 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ КЕҢЕС МЕМЛЕКЕТІ	76
15. ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ (2000–2020 ЖЫЛДАР)	82
ТАҚЫРЫПТАРҒА ТЕСТТЕР	88
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР	105

КІРІСПЕ

Оқу құралдың мақсаты — жалпы адамзаттық құндылықтарды, гуманизм мен демократия идеяларын білім алушының бойына сіңіру және оның қоғамның дамуына, әсіресе тәуелсіз Қазақстан Республикасының дамуына белсенді араласатын азамат болуына ықпал ету.

Оқу құралдың міндеттері:

- оқушылардың мамандық ерекшеліктерін ескере отырып, әлеуметтік саяси тарихты кең көлемде қамтуға бағыт алу. Оның ішінде әлеуметтік топтар мен қозғалыстардан, тарихи қайраткерлердің портретін жасауға дейін ұмтылу. XX ғасырдағы дүние жүзілік прогреске әсер еткен ірі тарихи оқиғаларға тоқталу;

- оқушыларды бұрынғы және тарихтың көп жақтылығы мен қайшылықты болатын диалектикалық тұрғыдан түсіне білуге үйрету;

- гуманизмге, отан сүйгіштікке халықтар арасындағы бейбітшілік пен ынтымақтастыққа ұмтылуға тәрбиелеу. Бұл міндеттер төмендегідей дидактикалық тәсілдер арқылы жүзеге асырылады;

- тақырыптарды ірі блоктарға біріктіру, оқу материалдарын тиімді іріктеу, тарихи білім беру жүйесінің негізін дәл айыра білу;

- тарихи оқиғаларды тереңірек меңгеру үшін, олардың сипаттарына кіріспелік және қорытынды жалпылайтын дәрістер өткізіп отыру;

- қазіргі тарихи және саяси процестерді түсінуге мүмкіндік беретін ұғымдарды, терминдерді, проблемаларды ашып беру және зерттеп отыру.

Білім алушыларды оқытудың ерекшеліктеріне сәйкес дәрістердің түрлі нысандарын қолдануға болады: лекциялар, семинарлар, конференциялар, есеп алу, тест жүргізу, рефераттар әзірлеу.

1. ИНДУСТРИЯЛЫҚ ӨРКЕНИЕТТІҢ БАСТАЛУЫ.

ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ ЕКІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТАР АРАЛЫҒЫНДА (1918–1939 ЖЫЛДАР)

1918 жылы 11 қарашада Франциядағы Компьен орманында Антанта мемлекеттерінің талабы-мен Германия жеңілгендігін мойындап, бітімге қол қоюға келісті. Төрт жылға созылған соғыс аяқталды.

1919 жылы 18 қаңтарда соғыстың қорытындысы шығарылып, жеңген елдер мен Германия және оның одақтастары арасында келісімге келу үшін Париж қаласында халықаралық конференция өз жұмысын бастады. Конференцияға 27 елден делегаттар қатысты. Францияның премьер-министрі Жорж Клемансо, ағылшын премьер-министрі Дэвид Ллойд-Джордж және АҚШ президенті Вудро Вильсон қатысып, басшылық жасады.

Париж конференциясының алдында соғыстан кейінгі халықаралық қатынастағы, әлемдегі өзгерістерді ескере отырып, дүниені қайта құру мәселесі тұрды:

- халықаралық қатынастағы өзгерістерді ескере отырып, жаңа принциптерді қалыптастыру;

- ірі капиталистік елдер арасындағы дүниежүзілік ықпалды реттеу;

- Германия мен Түркияның отарларының тағдырын шешу.

Ірі державалық елдер бұл мәселелерді Париж конференциясында өз мүдделеріне ыңғайлы шешу үшін күрес жүргізді. АҚШ-тың конференциядағы негізгі мақсаты — дүниежүзілік әлемде өзінің үстемдігін қалыптастыру болды. Бірақ бұған Париж конференциясында Франция мен Англия басшылары қарсылық жасады. АҚШ-тың мұндай саясат жүргізуіне оның бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі экономикалық дамуы негіз болды. Соғыстан кейін Франция мен Англияның экономикасы күйзеліске ұшырап, экономикалық даму жағынан АҚШ-тан артта қалды. Соғыстың ауыртпалығын Франция мен Англия көтерді. АҚШ соғысқа тек 1918 жылы ғана кірісті. Соғыста АҚШ-тың 50 мың адамы өліп, 230 мың адам жара-ланған. Соғыс жылдарында АҚШ соғыс өнеркәсібі 335 млрд доллар таза пайда келтірді. 1919 жылы АҚШ дүние жүзінде көмірдің 50 % өндірді; шойын мен болаттың; мұнайдың; автомобильдің 85 % шығарды.

Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін АҚШ дүниежүзінде қаржы саласында толық үстемдік алды. Шетелдердегі инвестициясы өсіп, Канада мен Латын Америка елдерінде 7 млрд доллар, Еуропа елдерінде 18 млрд долларға жетті. АҚШ президенті В. Вильсон: «Дүниежүзіне кім көп ақша берсе, сол ел әлемде билік жүргізуі қажет» — деген болатын. Сөйтіп, АҚШ дүниежүзілік үстемдік жасау үшін күрес жүргізді. Бұл саясатты іс жүзіне асыру үшін АҚШ президенті Париж конференциясына «14 пункттен» тұратын бағдарламасын әкелді. Бағдарламаның мазмұны төмендегідей болды:

- Антанта елдерінің арасындағы жасырын келісімдерден бас тарту;
- дүниежүзілік мұхиттар мен теңіздерде еркін жүзу;
- барлық кедендік кедергілерді жойып, халықаралық «ашық есік» және «ашық қол» принципін сақтау;
- отар елдердің мәселесін әділетті шешу;
- қару-жарақты қысқарту;
- Германиямен және оның одақтастарымен әділетті келісімдер жүргізу;
- дүниежүзілік дау-жанжал мәселелерді бейбіт жолмен шешу үшін халықаралық ұйым — Ұлттар Лигасын құру.

Париж конференциясында АҚШ Президенті В.Вильсонның бейбітшілік сүйгіш саясатты білдірген «14 пункттен» құрылған бағдарламасына Франция мен Англия басшылары қарсы шықты.

«14 пункттен» тұратын бағдарламаның мазмұнынан АҚШ-тың экспанциялық саясаты анық көрінді. Бұл бағдарламадағы АҚШ саясатының мәні дүниежүзілік әлемде үстемдік жүргізу екенін түсініп, Франция мен Англия Париж конференциясында АҚШ саясатын әшкерелеп, Вильсонның бағдарламасын қабыл-дамады. Бірақ оның Ұлттар Лигасын құру бағдарламасын Клемансо мен Ллойд-Джордж қолдап, халықаралық қатынастағы дау-жанжал мәселелерді шешуде айтарлықтай рөл атқаратын ұйым құруға келісті.

Версаль келісімі. Соғыстың қорытындысын баянды ету үшін жеңген елдер Париж конференциясында Германия және оның одақтастарымен келіссөздер жүргізуге кірісті. Париж қаласындағы айналы Версаль сарайында Германия мен жеңген елдер арасында келіссөздер басталды.

Бұл келіссөздер барысында Германияның жер мәселесі қаралды. 1870–1871 жылғы Франция-Пруссия соғысында Герман-нияға берілген Эльзас және Лотарингия Францияға қайтарылды. Саар облысы 15 жылға Ұлттар Лигасының қарауына берілді. Польшаның батыс жері Померания мен Познань қайтарылды.

Данциг (Гданьск) қаласы ерікті қала ретінде Ұлттар Лигасына басқаруға берілді. Бельгия Эйпен және Мальмеди аудандарын қайтарып алды. Данияға Шлезвиг қайтарылды. Версаль бітімі бойынша Германия жерінің бөлігінен айырылды.

Екіншіден, Рейн өзенінің сол жақ жағалауы түгелдей 15 жылға одақтастар әскерлерінің бақылауына өтті. Германия Рейн өзені бойынан өз әскерлерін әкетуге келісті. Германияға 100 мың әскер ұстауға рұқсат берілді. Германия өзінің соғыс-теңіз флотынан айырылды.

Үшіншіден, Версаль келісімінде Германияның соғыс шығындарын өтеу (репарация) мәселесі қаралды. Бұл мәселені шешу үшін репарациялық комиссия құрылып, 1921 жылы аталмыш комиссияның шешімімен Германия 226 млрд марка төлеу керек болды. 1921 жылы мамыр айында Германия 132 млрд марка төлейтін болып келісті. Репарациялық төлемнің 52 %-ын Франция, 22 %-ын Англия, Италия — 10 %, Бельгия — 8 %-ын алатын болды.

Төртіншіден, Германияның отарлары туралы мәселе қаралды. Африкадағы Германияның отарлары Танганьика, Тогоның батысы және Камерунның бір бөлігі Англияға берілді. Намибия — Британияның доминионы Оңтүстік-Африка Одағына өтті. Тогоның шығыс бөлігі, Камерунның көп бөлігі және Руанди, Берунди Францияға берілді. Германияның Тынық мұхиттағы отарлары Жапония мен Англияға өтті. Мариан, Каролин және Маршалл аралдары Жапонияға берілді. Қытайдағы Шаньдун түбегі Жапонияға қайырылды. Австралия мен Жаңа Зеландияға Жаңа Гвинейдің шығыс бөлігі, архипелаг Самоа берілді.

1919–1920 жылдардағы Германия және оның одақтастары-мен болған келіссөздер Еуропа мен Азия картасына көптеген өзгерістер әкелді.

Біріншіден, Еуропадағы Австро-Венгрия империясы құлады. Париж конференциясында Антанта елдері тәуелсіздік алған Чехословакия, Польша, СХС (Серб, Хорват және Словен) корольдігін мойындады. Жер өзгерістерін бекітті. Истрия түбегінде Триест қаласы, Оңтүстік Тироль Италияға берілді. Батыс Белоруссия мен Батыс Украина Польшаға, Трансильвания және Буковина Румынияға тиісті болды.

Екіншіден, 1919 жылы қарашаның 27 күні Болгария мен жеңген елдер арасында Нейя келісімі болды. Батыс Франция Грецияға беріліп, Эгей теңізіне Болгария шыға алмайтын болды. 2566 кв. км жер Югославия (СХС) корольдігіне қайтарылды. Болгария 2 млрд 250 млн марка репарация төлейтін

болды. 1919 жылы 10 қыркүйекте Сен-Жерменде Австриямен келісімге қол қойылды. 84 мың км² жері 6,7 млн халқымен Австрия Республикасы құрылды. Келісім бойынша Австрияның Германияға және басқа елге бірігуіне тыйым салынды. 1919 жылы наурыз айында Венгрия мен Трианон келісімі жасалды. Бұл келісім бойынша Венгрия Австрияны мойындады. Румынияға Трансильвания мен Баната берілді. Хорватия — Югославияға, Словакия және Закарпат Украинасы — Чехословакияға берілді. 1920 жылы 10 тамызда Севр қаласында Түрік мемлекетімен келісімге қол қойылды. Түрік Республикасының жері Кіші Азия бөлігі мен Стамбул қаласы және Фосфор бұғазымен шектелді. Измир қаласы Грецияға өтті. Шығыс Араб елдеріндегі Палестина, Трансиордания және Ирак Англияға, Сирия мен Ливан Францияға берілді. Батыс Армения жері түріктердің мандаттық билігінде қалды. Күрдістан — түріктерге берілді. Фосфор мен Дарданелл ұлы державалардың халықаралық комиссиясының бақылауында қалды.

Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Версаль және басқа бітімдер жүйесі халықаралық қатынастағы жаңа саясат — империалистік елдер арасындағы қатынастардың жаңа бағытта дамуына әкелді. Жаңа халықаралық жүйенің ерекшеліктері:

1. Империалистік елдер арасындағы қайшылықтарды келіс-сөздер арқылы шешуге келісті;
2. Қару-жарақты қысқарту;
3. Халықаралық ұйым — Ұлттар Лигасы құрылды;
4. Версаль бітімі империалистік елдердің агрессиялық саясатын тежеді;
5. Кеңестік Ресейге қарсы «Санитарлық кардон» саясатын ұстады.
6. Батыс Еуропа елдері XX ғасырдың 20-жылдарында Кеңес Одағын елшілік негізде мойындауға мәжбүр болды;
7. Халықаралық қатынаста жаңа Кеңес Одағының сыртқы саясаты қалыптасып, жаңа халықаралық қатынасқа өзгерістер әкелді.

Версаль келісімінің барысында АҚШ үкіметінің саясаты жеңіліс тапты, бірақ АҚШ өзінің дүниежүзін билеу саясатынан бас тартпай, Вашингтон конференциясын шақырды.

ТАПСЫРМА № 1.
ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.
ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Бірінші дүние жүзілік соғыста Германия мен оның одақтастарының әскери жеңілісі. Компьен бітімі мен оның шарттары. Париж бейбіт конференциясы.

2. АҚШ, Англия мен Францияның Германияны Кеңестік Ресейге қарсы пайдалану әрекеттері. Кеңестік Ресейге қарулы әскери интервенция мен оның сәтсіздікке ұшырауы. Париж бейбіт конференциясындағы ұлы державалардың ұстанған бағыты.

3. Американың бейбітшілік жоспары: Вильсонның «14 пункті».

4. Англияның бейбітшілік жоспары: «Фонтенблдан келген құжат». Францияның бейбітшілік құжаты. Жеңіске жеткен елдер арасындағы алауыздықтар.

5. Версаль бітім шарты. Германия одақтастарымен жасалған бітім шарттар, Әлемді территориялық қайта бөліске салу. Жаңа мемлекеттердің пайда болуы. Ұлттар лигасының құрылуы. Мандаттық жүйе. Репарациялық мәселе.

6. Вашингтон конференциясы. Төрт ірі мемлекеттің келісім шарты. Версаль-Вашингтон жүйесінің ішкі қайшылықтары мен тиянақсыздығы.

7. 20-шы жж. Кеңестік Ресейдің халықаралық жағдайы. Батыс елдерінің Кеңестік Ресейді экономикалық оқшаулау әрекеттерінің сәтсіздікке ұшырауы. Генуя конференциясы. Раппало келісімі. Гаага конференциясы. КСРО-ның құрылуының халықаралық маңызы.

8. Таяу Шығыс дағдарысы және Лозан конференциясы, Керзон ультиматумы және оның сәтсіздікке ұшырауы. Батыс елдерінің экономикалық тұрақтануы және оның халықаралық қатынастарға әсері.

9. КСРО мойындау кезеңі. Германияға катысты батыс елдерінің саясатының өзгеруі және оның себептері. «Дауэс жоспары» және оның сипаты. Локарно конференциясы. Қарусыздану туралы мәселе және Келлогтың пактісі. Рейн кепілдеме пактісі. Женева конвенциясы.

10. Еуропа мемлекеттері арасындағы қайшылықтардың шиеленісуі. «Юнгтың жоспары». Брианның «Паневропалық» жоспары.

11. Жапон-американ және жапон-ағылшын алауыздықтары. Қиыр Шығыста соғыс ошағының құрылуы. Жапонияның Маньчжурияны басып алуы.

12. Германияның әлемдік үстемдікке ие болу жоспарлары. Версаль-Вашингтон жүйесінің күйреуі.

13. Фашистік державалардың ашық агрессияға көшуі. Италияның Эфиопияны жаулап алуы. Испаниядағы итало-герман интервенциясы.

14. Англия мен Францияның «қол сұқпаушылық», саясаты. Америка оқшаулануы. Татуластыру саясаты. Германияның Австрияны «қосып алуы» («Аншлюсі»). Мюнхен келісім шарты. Татуластыру саясатының салдары.

15. КСРО-ның ұжымдық қауіпсіздік жүйесі үшін күресі. Батыстың ұстанған бағыты. Мюнхен және КСРО. Өзара көмек туралы франко-кеңес және кеңес-чехословак келісім шарты. Германия-жапония-италия одағының құрылуы.

16. Жапонияның Орталық Қытайға басып енуі. Хасан өзені мен Халкин-Гол көлі маңындағы жапон агрессорларына тойтарыс беру.

17. Кеңес басшыларының батыс елдерінің кеңес үкіметіне қарсы одақ құруынан қауіптенуі. Сыртқы саяси бағыттың өзгеруі. Ағылшын-француз-кеңес келіссөздері және олардың сәтсіздікке ұшырауы. Герман дипломатиясының КСРО-мен жақындасу әрекеттері. Кеңес басшыларының фашистік Германиямен жақындасуының саяси себептері.

18. 1939 жылы жасалған басып енбеу туралы («Риббен-троп-Молотов пактісі») кеңес-герман келісім шарты, оған берілген баға және оның салдары.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Генуя конференциясы.
2. Раппало келісімі.
3. Гаага конференциясы.
4. Компъен бітімі мен оның шарттары.
5. Париж бейбіт конференциясы.
6. Версаль-Вашингтон жүйесінің күйреуі.
7. Фашистік державалардың ашық агрессияға көшуі.
8. Сыртқы саяси бағыттың өзгеруі.

9. Ағылшын-француз-кеңес келіссөздері және олардың сәтсіздікке ұшырауы.

10. Герман дипломатиясының КСРО-мен жақындасу әрекеттері.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт) Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады. ӨЖ-на, тест сұрақтарына дұрыс жауабын дайындау (лекциядан кейінгі ӨЖ-да тексеріледі). Реферат тақырыптарын беру. ӨЖ-да 8–14 апталарда журналдағы кесте бойынша қабылданады. Кеңес апта сайын ӨЖ-да беріледі.

Ескертю: *Тақырыптың бақылау сұрақтары емтихан сұрақтары болып табылады.*

2. 1918–1938 ЖЫЛДАРДАҒЫ ГЕРМАНИЯ

Бірінші дүниежүзілік соғыс Германияның қоғамдық-саяси құрылымын дағдарысқа әкелді. Германияның соғыс жылдарындағы экономикасы, соғыстың ауыртпалығы еңбекші халықтың тұрмыс жағдайын нашарлатып жіберді. Жұмыс-шылар, соғыстағы солдаттар мен матростар Германия монархиясынан соғысты тоқтатуды талап етті. Буржуазиялық топтар Германиядағы монархиялық билікке қарсы күреске шыға отырып, халық күресін қолдап, монархияны құлатуды талап ете бастады. Германияда революциялық ахуал пісіп-жетілді. Монархияның елдегі саяси билігі әлсіреп, халықтың алдында беделі түсті. Соғысты бастаған ірі буржуазия мен монархия әскерлері соғыс майданында бірінен соң бірі жеңіліске ұшырады. 1915–1917 жылдағы соғыс майданындағы жағдайдың қиындауы солдаттар мен матростар арасындағы революциялық жағдайды шиеленістіре түсті. Қарапайым халық соғыстан қалжырап шаршады. Елде монархияға қарсы ереуілдік қозғалыс кең етек алды. 1916 жылы 240 ереуіл болса, 1917 жылы — 562, 1918 жылы — 773 ереуілдік қозғалыс болды. Мұндай қозғалыстар Германияның ірі қалаларын түгел қамтыды.

1917 жылы 25 қазан айында Ресейдің Петроград қаласында большевиктер партиясының қарулы көтерілісі жеңіске жетті. Ресейде социалистік қоғам құру үшін большевиктер партиясының көсемі В.И. Лениннің айтуымен, «социалистік революция» жүзеге асып, пролетариат диктатурасы, оның формасы жұмысшы және солдаттар депутаттарының кеңесі жеңіске жетті. Ресейде үкімет билігі большевиктер партиясының қолына көшті де, жаңадан Кеңес үкіметі құрылды. Оның алғашқы шаралары: 1917 жылғы 26 қазан айында Бүкілресейлік кеңес съезінде екі құжат — «Бітім» туралы және «Жер» туралы декрет-тер жарияланды. Бұл құжат бойынша Ресей соғыстан шығып, шаруаларға жер бере бастады. Жұмысшылар өз өнеркәсіптерін қолдарына алып, оның қожайынына айналды. Соғыстан шар-шап, қалжыраған солдаттар елге қайта бастады. Кеңес өкіметінің бұл жүргізген шаралары тез арада бүкіл әлемге тарап, Еуропа елдерінде Кеңестік Ресейдегідей билік орнату мақсатында революциялық күштер жаңа күреске шақырып, елдерінің басқарушы топтарына қарсы шықты. Бұл оқиға Германия еңбекшілеріне қатты әсер етті.

Революция қарсаңындағы саяси күштердің қалыптасуы.

Қараша революциясының қарсаңында Герман социал-демократиялық партиясы (СДПГ) және Тәуелсіз социал-демократиялық партиясы (НСДПГ), оның сол қанатында «Спартак» одағы қалыптасты.

Герман социал-демократиялық партиясы — жұмысшы партиясы еңбекші халықтың қолдауында болды. 1918 жылы мамыр айында СДПГ «Қимыл бағдарламасын» қабылдайды. Партия бағдарламасы Германияда буржуазиялық-демократия жолына түсу және парламенттік жүйені орнату, яғни монархияға қарсы күресіп, республика құру талабын алға қойды. Социал-демократияның негізгі мақсаты — реформа арқылы қоғамдық-саяси өзгерістер жүргізу болды.

Германияның тәуелсіз социал-демократиялық партиясы буржуазиялық реформаны қолдай отырып, революциялық жолдан да бас тартпайды. Негізгі көзқарасы оңшыл центристік бағыт болды. Партия мүшелері К. Каутский, Г. Гаазе, Р. Гильфердинг оңшыл центристік көзқараста бола отырып, большевиктер партиясының пролетариат диктатурасын орнату идеясынан бас тартты да, Германияда демократиялық республика орнатуды көздеді. Каутский: «Германияда пролетариат диктатурасын орнату біздің түпкі мақсатымыз емес», — деп мәлімдеген болатын. Ол — В.И. Лениннің таптық көзқарасын сынаған адамдардың бірі еді.

Ресейдегі қазан төңкерісінен кейін Германияның саяси дамуында революциялық идея, пролетариат диктатурасын орнату үшін күрес жүргізетін саяси топ — «Спартак» одағы құрылды. Оның басшылары К. Либкнехт және Р. Люксембург болды. Революциялық қозғалыс жылдарында олар жұмысшы табын кеңес өкіметін орнатуға шақырды. Олардың негізгі саяси көз-қарастары қоғамдық-саяси өзгерістерді революциялық жолмен іске асыру болатын. Сонымен қатар, В.И. Лениннің идеясын қолдай отырып, Германияда коммунистік партия құру үшін күрес жүргізді. 1918 жылы қазан айында революциялық топтың конференциясы шақырылып, еңбекші халықты қарулы көтеріліске шығуға, сөйтіп буржуазиялық революцияны социалистік революцияға жалғастыруға үндеу тасталды. Халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту, соғысты тоқтату, кейбір банктерді национализациялау, жалақыны өсіру т.б. талаптар қою арқылы халықты революцияға шақырды. Бірақ «Спартак» тобының үгіт-насихат жұмысын еңбекші халық қолдаған жоқ. Халық революциялық жолды түсіне алмады, ал буржуазиялық-реформалық жол әлде-қайда түсінікті еді. Қоғамды реформалық-парламенттік жолмен өзгертіп,

Германияда буржуазиялық республика құру халық түсінігіне жақын болатын. Қараша революциясының қарсаңындағы саяси күштер ірі буржуазия мен монархияға қарсы тұратын оппозициялық күшке айналды.

Қараша революциясының басталуы. Революцияның басталуына негізгі себеп болған оқиға Герман монархындағы соғыс-теңіз министрінің Киль қаласында тұрған соғыс-теңіз базасының кемелеріне ашық теңізге шығып соғыс қимылдарын жүргізу арқылы жеңіске жету туралы бұйрығы болды. Бірақ та соғыс-теңіз флотының кеме басшылары теңізге шығудан бас тартып, кемелерде матростар арнаулы революциялық комитеттер құрып, көтеріліске шығады. Кемелерде қызыл жалаулар көтеріліп, соғысты тоқтатуды талап ете бастайды. Революцияға шыққан кемелердегі матростарды тұтқындау басталады. Қараша айының 3 күні Киль қаласының халқы матростарды қолдап ереуілді бастайды.

Қала халқы тез арада жұмысшы және солдат кеңестерін құрып, өздерінің талаптарының орындалуын сұрайды. Соғысты тоқтату, саяси тұтқындарды босату талаптарын жергілікті үкімет орындауға мәжбүр болады. Германияда революция басталады.

Макс Баденский үкіметі Киль қаласына оңшыл социал-демократ Носкені жіберіп, революцияны басуға тырысады. Нос-ке келгеннен кейін Киль қаласында құрылған жұмысшы және матрос кеңестері кеңес өкіметінің қызметіне араласып, революцияның Германия жеріне тарап кетпеуіне күш салады, бірақ бірнеше күннен кейін революция Германия мемлекетінің барлық қалаларында кең тарап, бүкілхалықтық революцияға ұласады.

Қараша айының 7–8 күндері барлық қалалардағы революцияға қатысқан халық үкіметтің жұмысшы және солдат кеңестерінің қолына берілуін, сонымен қатар монархияның биліктен кетуін, рейхстаг пен ландтагтың таратылуын, армияны демократияландыруды, жаңа үкімет құруды талап етеді. Елдегі басталған революцияға герман социал-демократтары да қатысып, жаңа үкіметтің құрамына буржуазияның қатысуын талап ете бастайды. ГСДП (Германия социал-демократ партиясы) елде құрылған кеңес өкіметінің атқару комитеттеріне кіре бастайды. Революцияның барысында жұмысшы және солдат кеңестері кеңес өкіметінің орнына буржуазияның жеңіске жетіп шығуын қалайды. Қараша айының 8–9 күндері Берлин қаласында революция жеңіп, жұмысшы және солдат кеңесіндегі ГСДП уәкілдері монархияның тақтан бас тартуын және біріккен үкімет құруды талап етеді. Берлин қаласында билік жұмысшы және солдат кеңесінің қолына көшеді. Кеңестің атқару комитетіне

ГСДП және ТСДП (тәуелсіз социал-демократ партиясы) «Спартак одағы» кіреді. Революциялық «Спартак одағының» басшылары Германияда пролетариат диктатурасының орнауын қалап, революция барысында жұмысшы және солдат кеңесі арқылы социалистік революцияның жеңіп шығуы үшін күрес жүргізеді. Кеңес атқару комитетінде екі ағым қалыптасады. Бірінші ағым — революцияны қарулы күрес арқылы жалғастырып, кеңес өкіметін құру; екіншісі — социал-демократ партиясының қол-дауымен буржуазиялық республика құру.

Қараша айының 9-ы күні Берлин қаласының көшелерінде халық демонстрациясы Кайзердің тақтан кетуін талап етеді, қалада жұмысшы және солдат кеңес атқару комитеті құрылып, үкіметтік билікті қолдарына ала бастайды. Түс қайта Кайзер Вильгельм II өзінің тақтан түскенін жариялап, елді басқарушы етіп ГСДП-ның басшысы Ф. Эбертті тағайындайды. Қала көтерілісшілердің қолына толық көшеді. Түрмелерден саяси тұтқындар босатылады. Кайзер Вильгельм II шет елге қашып кетеді. Қараша революциясының бірінші талабы орындалып, Германияда монархия құлайды. Үкіметті өз қолына алған буржуазиялық топтар, революцияның алға қарай кең етек алмауы үшін Кеңес атқару комитетіндегі революциялық топтарды келісімге келуге шақыра бастайды. Ф. Эберт Рейхстагта Германия тәуелсіз республикасы құрылғандығын жариялайды. Біріккен революциялық үкімет құрып, оның құрамына ГСДП және ТСДП, «Спартак одағының» басшысы К. Либкнехт кіреді.

Жаңа үкімет халық уәкілдерінің кеңесі (СНУ — совет народных уполномоченных) деп аталады. Үкіметтің төрағалары болып ГСДП басшысы Ф. Эберт және ТСДП басшысы Г. Гаазе сайланады. Сөйтіп, Германияда Эберт-Гаазе үкіметі құрылады. Үкіметтік билік халық уәкілдерінің кеңесіне беріледі. Бұл өкімет пролетариат диктатурасы болып құрылмайды. Үкіметтік билікті буржуазия бейбіт жолмен өз қолына ала бастайды. Бірақ революция барысында екі өкіметтік биліктің — біреуі — революция барысында құрылған жұмысшы және солдат кеңесі, екіншісі — халық уәкілдері кеңесіндегі буржуазиялық топтар — арасында билік үшін күрес жалғаса берді. Халық уәкілдерінің кеңес үкіметінің құрылуымен қараша революциясының бірінші кезеңі аяқталды.

Кеңес және ұлттық жиналыс үшін күрес. Революцияның алғашқы кезеңінен бастап құрылған жұмысшы және солдат кеңесінің құрамындағы революциялық топ — «Спартак одағы» өкіметтің кеңеске берілуін талап етті.

Германиядағы революцияны «Спартак одағы», олардың басшысы К. Либкнехт буржуазиялық-демократиялық революция деп бағалады. Сондықтан революция социализм құруды бірден мақсат еткен жоқ. Социалистік революцияның жеңіп шығуының Германияда толық алғышарттары болған жоқ. Елде социалистік революция ұйымдастыратын маркстік партия болмады, еңбекші халық социализм идеясынан алыс болды. Сондықтан «Спартак одағы» буржуазиямен бірлікке келіп, бейбіт жолмен кеңес өкіметін құру үшін күресті. Жұмысшы және солдат кеңесінің құрамындағы солшыл радикалдар мен ТСДП мүшелері кеңес өкіметі үшін күрес жүргізгенімен қатар, халық уәкілдерінің кеңесі үшін де күрес жүргізіп, ГСДП-ымен ынтымақтасып отырды.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.

ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Революция қарсаңындағы Германия. Ұлы Қазан социалистік революциясының жұмысшы қозғалысының өрістеуіне ықпал етуі.

2. «Спартак одағы». Қараша революциясы. Эберт үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты. Кеңестер үшін күрес. Кеңестердің жалпы герман съезді және оның ГКП құру туралы шешімі.

3. 1919 ж. қаңтар көтерілісі. Қараша революциясындағы Кеңестердің ролі. Бавар Кеңестік республикасы.

4. Веймар республикасы. Тарих ғылымындағы революцияның сипаты, кезеңдері және нәтижелері туралы пікірталастар.

5. 1919–1923 ж. реакциялық және демократиялық күштердің күресі. Капп бүлігі. Фашистік партиялардың пайда болуы, 1921 ж. наурыз күресі. Рапсаль келісім шарты. Репарациялық мәселе және Рурды Франко-Бельгияның жаулап алуы.

6. 1923 ж. революциялық дағдарыс. Саксония мен Тюрингияда жұмысшы үкіметтерінің құрылуы. Гамбург көтерілісі, 1919–1923 жж. коммунистік-партиядағы жағдай.

7. Германиядағы капитализмнің ішін-ара тұрақтануы. «Дауэс жоспары», Америка және Англия монополияларының көмегімен елдің әскери-өнеркәсіптік

потенциалын қалпына келтіруі. Дауэс жоспарының кеңес үкіметіне қарсы бағытталуы.

8. Локарн конференциясындағы Германия туралы мәселе. Юнгтың жоспары. «Социализмге бірігу» социал-демократиялық теориясы. Г. Мюллер үкіметінің саясаты.

9. 1929–1933 жж. экономикалық дағдарыс пен Германия. Гувердің мораторийі мен репарациялық мәселені жою. Жаңа революциялық өрлеу. ГКП-ның біркелкі Халық майданы үшін күресі. Елдің қалың көпшілігінің парламентаризм мен демократиялық институттардан түңілуі. Буржуазияның фашизмге бет бұруы.

10. 1930 ж. рейхстаг сайлауларындағы фашистік партиялардың табысы. Веймар республикасының дағдарысы.

11. Фашистердің билік басына келуі. Фашистік диктатураның таптық мәні. Елде жаңа саяси және экономикалық тәртіптің орнауы. Герман фашизмінің әлеуметтік негізі. Адамдардың санасына бақылау орнату. Фашизмнің ішкі саясаты. Рейхстагқа өрт қою мен Лейпциг процессі. Компартияға және басқа да оппозициялық ұйымдарға қарсы террор. Автаркия саясаты. Фашизм және шаруалар. Нәсілшілдік.

12. Фашизмнің сыртқы агрессиялық саясаты. Версаль келісімінің әскери шарттарын жою. Испаниядағы фашистік интервенция. Берлин — Рим — Токио одағын құру. (Коминтерндікке қарсы пакт). Гитлерлік Германияның Австрияны жаулап алуы. Мюнхен конференциясы және Чехославакияның белшек-тенуі.

13. Фашистік Германияның Англия, Франция, АҚШ-пен қайшылықтарының шиеленісуі. Польшаға басып ену. Екінші дүние жүзілік соғыстың басталуы.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Революция қарсаңындағы Германия.
2. Ұлы Қазан социалистік революциясының жұмысшы қозғалысының өрістеуіне ықпал етуі. «Спартак одағы».
3. 1919–1923 ж. реакциялық және демократиялық күштердің күресі.
4. Капш бүлігі.

5. Фашистік партиялардың пайда болуы, 1921 ж. наурыз күресі.
6. Рапсаль келісім шарты.
7. Репарациялық мәселе және Рурды Франко-Бельгияның жаулап алуы.
8. 1929–1933 жж. экономикалық дағдарыс пен Германия.
9. Фашизмнің сыртқы агрессиялық саясаты.
10. Версаль келісімінің әскери шарттарын жою.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында ауызша сұралады. Сұрақ-жауап әдісімен сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт) Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады. ӨЖ-на, тест сұрақтарына дұрыс жауабын дайындау. (лекциядан кейінгі ӨЖ-да тексеріледі). Реферат тақырыптарын беру. ӨЖ-да 8–14 апталарда журналдағы кесте бойынша қабылданады. Кеңес апта сайын ӨЖ-да беріледі.

Ескерту: *Тақырыптың бақылау сұрақтары емтихан сұрақтары болып табылады.*

3. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ИТАЛИЯ

Бірінші дүниежүзілік соғыстан Италия жеңген ел қатарында шықты. Италия соғыста өзінің негізгі бақталасы Австрия-Венгрияға соққы берді. Соғыста жеңген ел қатарында шыққанымен, Версаль бітімінде Франция мен Ұлыбритания Италияға толық еркіндік бермеді. Бірақ та соғыста жеңген ел ретіндегі Италия қозғалысында ұлы державалық саясат үстем болды. Италия буржуазиясы Балқан түбегінде және Жерорта теңізінде өзінің үстемдік саясатын жүргізуді көздеген еді. Балқан түбегінде Антанта елдері Италияның емес, Сербияның үстемдігін қолдады. Бірінші дүниежүзілік соғыс Италия буржуазиясын саяси дағдарысқа әкелді. Ұлы держава құру идеясы іс жүзіне аспады. Франция мен Ұлыбритания жеңген ел ретінде өздерінің Еуропадағы билігін нығайту үшін Италия буржуазиясын менсінгісі келмеді. Италияда ұлы державалық ойды жүзеге асыру үшін күрес жүргізетін буржуазиялық саяси партиялар жоқ болды.

Соғыстан кейін халықтың арасында беделді бірден-бір саяси партия — Италия социалистік партиясы (ИСП) болды. Италия парламенттік Республика болғанымен, ИСП-ы парламентте көпшілік болды да, ұсақ буржуазиялық (либерал, республика, радикалдар) парламентте айтарлықтай саяси күшке айнала алмады. Сондықтан Италия парламенті шынайы демократиялық институтқа айнала алмады. Италия парламенті ұсақ буржуазия алдында толық әшкерленді. Саяси дағдарыс ірі буржуазия мен католик шіркеуінің бірігуіне жол ашты. Бұдан былай елді басқара алатындай саяси партия құру қажет болды. Сөйтіп, 1919 жылы Италияда Халық партиясы құрылды. Бұл партияның әлеуметтік тірегі католик шіркеуі ықпалындағы буржуазия және шаруалар болды. ИХП-ның құрылуы Ватиканның католиктерге саяси жұмысқа араласуына рұқсат беруін білдірді. Бірақ Ватикан мен Италия үкіметіндегі қарамақарсылық толық жойылған жоқ болатын. Либералдар католик шіркеуіне деген сенімсіздігінен бас тартпай, антиклерикалық саясатын жалғастырып, ИХП-ына қарсы болды.

Соғыстан кейін Италия парламентіндегі саяси топтар демократиялық сайлау жүйесін енгізді. Парламенттегі депутаттар мандатының алған дауыс санына сәйкес бөлінуі принципі енгізілді. 1919 жылы жаңа сайлау заңы негізінде парламент сайлауы өтті. Сайлау барысында ИСП мен ИХП депутаттар

палатасында 154 және 94 депутаттық орын алды. Ал либералдар және басқа ұсақ буржуазиялық партиялар 181 депутат өткізе алды. Саяси күштер сайлаудан кейін біріккенімен, ұсақ буржуазия мен соғысқа қатысқан әскери топтар Италияның соғыста жеңіп шыққанын малданып, өздерін жеңуші ретінде бағалап, содан ұлы державалық, шовинистік пиғылдағы адамдар саны көбейе бастады. Ұсақ буржуазия мен майданнан келген топтар арасында «ұлттық шовинизм» рухы жоғары болды. Сөйтіп, Италияда көптеген саяси-қоғамдық ұйымдар Италияны ұлы державаға айналдыруға бағыт ала бастады.

Саяси-қоғамдық ұйымдардың арасында фашистер әлдеқайда белсенді болды. Ұлттық шовинизм кең етек алып Версаль бітімінің шешіміне қарсы шығып, қайта қарауын талап етті. Италияның Фиуме аралын аннексиялау талабын Антанта елдері қолдамай, 1920 жылы аралды Югославияға бергізді. Антанта елдерінің мұндай шешімі фашистік ұйымдардың қарсылығына, ұлттың намысын оятуға негіз болды.

1919–1920 жылдардағы саяси дағдарыс, сыртқы саясаттағы сәтсіздіктер италияндықтардың шовинистік ойларын күшпен орындауға шақырды. Италия армиясында бүлікке шақырушылар көбейе бастады. Олар Адриат теңізінің жағасына, Албанияға әскер жіберуді талап етті, Италия әскерлерінің арасында бүлік шығып, либерал партиясы үкіметтен полиция мен жандармерияның санын көбейтуді талап етті.

1920 жылдан бастап Италияда саяси күштердің ара салмағы ұлтшыл шовинистік топтарға қарай ауысты. Елдегі буржуазия дәрменсіздік білдірді. ИСП-ы революциялық жолды қолдап, Кеңестік Ресейді қолдап, халықты революцияға шақырып жатты. Экономикалық дағдарыстар, революциялық толқулар Италия буржуазиясының террорлық саясатқа көшуіне жағдай жасады. Фашизмнің халық арасында беделі өсті. Фашизм Италияда ірі әлеуметтік күшке айналып, жаңадан әскери ұйымдар мен құрылымдар құрып, Италияны дағдарыстан алып шығатын бірден-бір күш деп жарияланды. Елде саяси үкіметтік дағдарыс жалғасты.

Муссолинидің үкімет басына келуі.

Либералдық үкімет революциялық толқулардан соң террорлық қимылға көшті. Буржуазия дағдарыстан шығудың жолын таба алмады, фашистік қозғалыс кең етек алып, халық арасында жаңа беделге ие бола бастады. Фашистік топтар күштерін біріктіріп, 1919 жылы «әскери одақ» (*fasci di combattimento*) құрды. «Әскери одақ» фашистік ұйым ретінде құрылып, оның

жетекшісі Бенито Муссолини болды. Фашистер елде өздерінің шовинистік, ұлтшылдық үгіт-насихатын кең түрде жүргізді. Италия үкіметінің дәрменсіздігін сынға алды. «Ұлттық мүдде», «Ұлы ұлт» идеясын таратты. Жұмысшы табының арасында таза эконоық саясатты, ереуілдік қозғалысты қолдап, жұмысшы табының мүддесін қорғады. Шаруалар арасында «жерді кім өңдесе, жер соныкі» ұранын тастады. Италияда фашизмді негізгі әлеуметтік топтар, халықтың кедейленген саласы қолдады.

Фашизмнің негізгі тірегі қалалық ұсақ буржуазия болды. Олар өз меншіктерін қорғау үшін үкімет қолдап отырған ірі буржуазияны қатты сынға алып, фашизмнің ұрандарын насихаттады. Фашизмнің шабуылы күшейген кезде халық арасында ықпалы бар дәстүрлі Италия Социалистік партиясы оқшауланып, тек қана социалистік идеяны уағыздаумен шектеліп қалды. Жұмысшы табы реакциялық буржуазия жағына шықты.

1920 жылдың аяғында Солтүстік және Орталық Италияда фашистер ашық террорға шығып, коммунистер ықпалындағы жергілікті ұйымдарды талқандап, большевиктерден елді құтқаруға шақырды. Жұмысшы табын әлсіретіп, ұсақ буржуазия ықпалын күшейту бағытын ұстанды. Италия үкіметі де біртіндеп фашизмді саяси жағынан қолдап, 1921 жылы соғыс министрі И.Бономи әскерлерді фашистік ұйымдарға көмекке жіберіп, фашизмнің қарулануына жол берді. Италия премьер-министрі либерал Дж. Джолити парламенттегі 35 фашистік депутаттармен бір блокқа кіріп, ИСП мен ИКП депутаттық тобына қарсы күресіп отырды. Италияның ірі буржуазиясы елдегі либерал-парламенттік саяси күшті сақтай отырып, фашизмді ашық қолдады. 1921–1922 жылдарда антифашистік күштер өте әлсіз болды. Италияның ұлылығын қалпына келтіретін бірден-бір саяси күш фашизм деп түсінді. Фашизмнің үкіметті өз қолына алуына жол ашылды.

1922 жылдан бастап фашистер парламентті таратып, диктатуралық билікті орнатуға шақырды. Фашизм Ватиканмен тығыз байланыс орнатып, католиктер де фашизмді қолдай бастады. Италияда саяси тұрақсыздықтан 1921 және 1922 жылдарда үш рет үкімет ауысты.

Италия социалистік партиясының реформалық тобы, үкіметті қолдап, елде фашизмге қарсы тойтарыс беру үшін жұмысшы тобын көтеріп, ереуілдер ұйымдастырып, Парме қаласында фашистердің қарулы құрамдарына қатты соққы берді. ИСП-ның максималистік тобы реформистерге қарсы шығып, партиядан бөлініп, Унитарлық Социалистік партия (УСП) құрды. Бұл

жұмысшы табын әлсіретіп, олардың арасында жік туғызды. Фашизмге үкіметті өз қолына алуға толық жол ашылды. Олар 1922 жылы Неаполь қаласында өткен фашистер съезінде, үкіметке ашық ультиматум қойды. Фашистер әскерлерін мобилизация жасады. Сөйтіп, Неаполь қаласынан Римге жорық ұйымдастыруға кірісті. Үкімет амалсыздан отставкаға кетуге мәжбүр болды. Италияда төтенше жағдай жарияланды. Король үкіметтің кетуін қолдамай, Муссолиниді шақырып, үкімет құруға шақырды. 1922 жылдың 22 қазанда фашистік отряд салтанатты түрде Рим қаласына келіп, Муссолини үкімет басына отырды. Италияда фашистік диктатура орнады. Еуропада тұңғыш рет фашизм үкімет басына келді. Италияда соғыстан кейінгі либералдық-парламенттік жүйе тарайды. Саяси дағдарыс, революциялық күштердің жеңілуі, антифашистік қозғалыстың әлсіздігі, Италия буржуазиясының фашизмді қолдауы, Италияда демократияның жеңіліс табуына әкелді.

Италиядағы «Маттеотти дағдарысы». Италияда фашистік диктатураның құрылуы, буржуазиялық демократияның кейбір басқару жүйесінің уақытша сақталуына әкелді. Парламент сақталды, саяси партиялар ашық жұмыс істеді. Муссолини үкіметі құрамында либералдар да сақталды. Бірақ та фашистік диктатура біртіндеп өзінің саяси құрылымын өз қолдарына ала бастады. 1923 жылы жаңадан сайлау реформасын жүргізді. Бұрынғы демократиялық сайлау орнына, мажоритарлық жүйесін енгізді. Сайлауда 25 % дауыс алған партия депутаттардың орнын қамтамасыз ете алатын болды

Италия парламентінің орнына құрылған Үлкен фашистік кеңес (ҮФК) заң шығарушы институтқа айналды. Оның төрағасы Муссолини болып тағайындалды. 1923 жылы Ұлттық қауіпсіздік милиция — ерекше фашистік қарулы ұйымға айналды. Олардың мүшелері Корольге және Муссолиниге таза жұмыс атқаруға уәде берді. Жергілікті басқару жүйесі префект әкімшілігінде фашистік партия өз бақылауын орнатты.

Фашистік үкімет буржуазияны қолдап, көптеген жеңілдікке барды. Ірі өнеркәсіп иелеріне субсидиялық көмектің мөлшерін азайтқанымен, банктен кредит алуды жеңілдетіп, салық жүйесіне реформа жүргізді. Ұсақ буржуазия фашизмнің әлеуметтік тірегі болудан қала бастады. Экономикалық реформа ірі буржуазия мүддесіне сәйкес жүргізілді. Капитализмнің уақытша тұрақтану кезінде Италия экономикасы дами түсті. 1922–1924 жылдарда Италияда акционерлік қоғам саны 5951-ден 8822-ге жетті. Ұлттық капитал өсті.

Өнеркәсіп өнімдерін көптеп шығара бастады. Еңбекші халықтың тұрмыс жағдайы біртіндеп жақсара түсті.

1924 жылы сәуір айының 6-ы күні Италияда парламент сайлауы болды. Сайлау мажоритарлық жүйе арқылы өткізіліп фашистік партия депутаттардың орнын алды. Оппозициялық партиялар орынға ие болды. Алғашқы парламент отырысында унитарлық социалистік партиясының депутаты Джакомо Маттеоти сайлау қорытындысын қатты сынға алып, фашистердің террорлық жолмен жеңіске жетіп отырғанын дәлелдеп сөз сөйледі. Бұл оның соңғы сөзі еді, оны 1924 жылы маусым айының 10-ы күні көшеде кетіп бара жатқан жерінен ұстап алып, өлтіріп тастады. Маттеотидың өлтірілуі елде саяси дағдарысты тереңдетті. Антифашистік қозғалыс кең етек алды. Парламенттегі оппозициялық партиялар депутаттары шығып кетіп, бөлек Авентиндік блок құрды. Ежелгі Римдегі плебей топтары кезінде патрицийлерге қарсы болып, Авентин жотасында жиналып, содан өздерін авентиндер деп атаған еді. Авентин блогы антифашистік қозғалыстың орталығына айналды. Бірақ та Авентин блогын социалистік партияның оң қанаты қолдамады.

Италия коммунистік партиясы да авентиндік блокты толық қолдамады. Оппозицияда бірлік болмады. 1925 жылдан бастап фашистер шабуылға шыға бастады. 1925–1926 жылдар аралы-ғында фашистік диктатура ашық террорлық әдіспен, буржуазиялық демократияға қарсы шықты. 1926 жылы қараша айында төтенше заңдар қабылдады. Барлық оппозициядағы партияларға тыйым салды. Антифашистік баспасөзді жауып, цензура орнатты. Муссолини мен Король өміріне қастандық жасағандарға өлім жазасы қолданылатын болды. Төтенше заң шыққан-нан кейін елде жаппай тұтқындау басталды. Италия коммунистік партиясының басшысы А. Грамши тұтқындалып, партияның ары қарай өмір сүруіне тыйым салынды.

1927 жылы Италияда жаппай қудалау жүргізетін Төтенше трибунал және жасырын полиция әкімшілік мекемелері құрылды. Төтенше трибунал мемлекеттің қауіпсіздігін қорғап отырды. Премьер-министр Муссолини Король алдында ғана жауап беретін болды. Парламенттің беделі түсті.

ТАПСЫРМА № 1.
ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.
ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Бірінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі экономикалық және саяси дағдарыс. Революциялық өрлеу. Жұмысшылардың фабрикалар мен заводтарды басып алуы.

2. «Ордине нуово» және Антонио Грамшидың компартиясының пайда болуы. Билеуші лагерьдегі бүліншілік және фашизмнің туындауы. Социалистік партиялар лидерлерінің капитуляндтық бағыты және ВКТ.

3. Фашизмнің әлеуметтік демагогиясы, шовинизм және террористік серіктесушілік. Римге жорық. Муссолинидің диктатурасы. Италия фашизмінің ерекшеліктері.

4. 1924 ж. саяси дағдарыс. Буржуазиялық оппозицияның тізе бүгуі. Компартияға тыйым салу, Грамшиды тұтқындау. Экономиканың ішінара тұрақтануы және жұмысшыларды қанаудың күшеюі. Латеран пактісі. Компартияның астыртын және эмиграциядағы күресі.

5. 1924–1929 жж. Италияның сыртқы саясаты, КСРО-мен дипломатиялық қатынастарды орнату себептері.

6. 1929–1933 жылдардағы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс және оның әлеуметтік-экономикалық зардаптары.

7. Монополистік капиталдың бағытының күшеюі. Өнеркәсіптік қайта құру (реконструкция) Институтының құрылуы. Корпоративтік жүйе. Мемлекеттік-монополистік реттеудің реакциялық саясаты. Жұмысшы табын қанаудың күшеюі. Экономикалық дағдарыс жылдарындағы бытыраңқы қимылдар мен фашистік құрылысқа оппозицияның өсуі.

8. Италия фашизмінің агрессиясы. Австрияға ықпалын жүргізуге дәмелену. Эфиопиядағы басқыншылық соғыс. Италия фашизмнің Испаниядағы интервенциясы.

9. Фашистік елдер одағына кіру. Мюнхен келісіміне Италияның қатысуы. Албанияны басып алу.

10. Фашистік құрылыс дағдарысының пісіп жетілуі.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. «Ордине нуово» және Антонио Грамшидың компартиясының пайда болуы.
2. 1924 ж. саяси дағдарыс. Буржуазиялық оппозицияның тізе бүгуі.
3. Экономиканың ішін-ара тұрақтануы және жұмысшыларды қанаудың күшеюі.
4. Компартияның астыртын және эмиграциядағы күресі.
5. 1924–1929 жж. Италияның сыртқы саясаты, КСРО-мен дипломатиялық қатынастарды орнату себептері.
6. Монополистік капиталдың бағытының күшеюі.
7. Италия фашизмінің агрессиясы.
8. Австрияға ықпалын жүргізуге дәмелену.
9. Эфиопиядағы басқыншылық соғыс.
10. Фашистік құрылыс дағдарысының пісіп жетілуі

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма СӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 3

Тақырыбында пікірталас өткізу: **Билеуші лагерьдегі бүліншілік және фашизмнің туындауы.**

Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ орындалады. ӨЖ-на, тест сұрақтарына дұрыс жауабын дайындау (лекциядан кейінгі ӨЖ-де тексеріледі).

4. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ИСПАНИЯ

Мемлекеттік аппарат ұлы державалық сыртқы саясатты жүзеге асыру үшін жұмыс істеді. 1933 жылы Муссолини елдегі әскери басшылықты өз қолына алды. Халықты соғысқа дайындап, жапшай қарулану күн тәртібіне қойылды. Тіпті 1934 жылы Муссолини Австрияны жаулап алуға дайындалды. 1934 жылдың соңында стратегиялық маңызы зор, Африкадағы Эфиопия елін жаулап алуға дайындық жүргізе бастады. Франция мен Германия арасындағы келіспеушілікті пайдаланып, 1935 жылы қаңтар айында Италия мен Франция арасында жасырын келісімге қол қойылып, Франция үкіметі Италияның Эфиопияны жаулап алу ойын қолдап, сенім білдірді. 1935 жылы қазан айының 3-і күні 500 мың әскерімен Италия Эфиопияға соғыс жарияламастан шабуыл жасады. Италия — Эфиопия соғысы басталды. Италия өзінің агрессиялық саясатын тұңғыш рет жүзеге асырды. Әскери күш жағынан Эфиопиядан бірнеше есе көп әскерімен 1936 жылы ол елді жаулап алды. 1936 жылы мамыр айының 9-ы күні Муссолини Италияның Эфиопияны толық басып алып жеңіске жеткендігін Венециан сарайының балконынан халыққа жариялады.

Италия — Эфиопия (Абиссиния) соғысын империалистік елдер Франция мен Англия қолдады. Эфиопия королі Хасан I Ұлттар лигасына хат жолдап, Италияның жаулап алуын айыптауға шақырды. Ұлттар лигасы 1935 жылы қараша айында Италияға экономикалық санкция жариялады.

Италияның агрессиялық саясаты 1936 жылы жаз айында Испания республикасына қарсы интервенция ұйымдастыруымен жалғасты. Испанияға қарсы соғыста Германиямен бірікті. Испанияға жіберген Италия әскерлері 1937 жылы наурыз айында Гвадалахар түбінде жеңіліске ұшырады. Фашистік Италия мен Германияның агрессиясын империалистік елдер ашық қолдамағанымен, қару-жарақпен көмектесіп отырды. АҚШ, Франция және Ұлыбритания елдері бейтарап саясат ұстанды.

1936 жылы қазан айында Италияның сыртқы істер министрі Чиано Берлин қаласында саяси ынтымақ келісіміне қол қойды. Бұл келісімді Муссолини екі ел арасындағы ось (қазық) деп атап, басқа елдерді қосылуға шақырды. Сөйтіп, Берлин — Рим келісімі пайда болды. Германия өз жағынан Италияның Жерорта теңізі аймағындағы ықпалын мойындаса, Италия Германияның Орталық Еуропа елдеріне ықпал жүргізуін еркін мойындады. Екі

фашистік мемлекет 1937 жылы «большевизмге» қарсы күресу үшін Германия мен Жапония қол қойған ынтымақ келісіміне қосылды. Берлин — Рим — Токио агрессиялық одағы құрылды. 1937 жылы желтоқсанда Италия Ұлттар лигасынан өз еркімен шықты.

1938 жылы қыркүйек айының 29-ы күні Мюнхен қаласында Муссолини Гитлерді қолдап, Чехословакияның Судет облысын Германияға беру туралы Мюнхен келісіміне қол қойды. Империалистік елдердің фашистік Италия мен Германияның агрессиялық саясатын ойланбастан қолдауы екінші дүниежүзілік соғыстың басталуына жол ашты. 1939 жылы сәуір айында Италия, Албания королі Зогуге ультиматум қойып, ол орындалмаған соң Италия әскерлері Албанияны жаулап алды. 1939 жылы 22 мамырда Италия мен Германия «темірдей берік пактісіне» қол қойып, болашақта «жерде, теңізде және әуеде» бір-бірін қолдау туралы ант берді. Екі фашистік мемлекет арасында осылай әскери одақ құрылды. Италия екінші дүниежүзілік соғысқа дайындала бастады. Елдің экономикасы жаңа соғысқа бейімделіп автаркиялық саясатқа (өзін-өзі қамтамасыз ету) көшті. Соғыс өндірісіне қажетті стратегиялық шикізаттармен, азық-түлікпен қамтамасыз ету автаркиялық саясаттың негізгі бағыты болды.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.

ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Испанияның әлеуметтік-экономикалық құрылысының ерекшеліктері. 1917–1923 жылдардағы революциялық өріс және компартияның туындауы. Кәсіподақ ұйымдары.

2. Анархо-синдикализмнің ықпалы. Примо де Ривераның фашистік диктатурасының орнауы.

3. 1924–1929 жылдардағы еңбекшілерді қанаудың күшеюі есебінен капиталистік экономиканың ішін-ара тұрақтануы. Солтүстік Африкадағы агрессивті саясат. Дүние жүзілік экономикалық дағдарыс кезеңіндегі Испания.

4. 1939 ж. буржуазиялық-демократиялық революция және монархияның құлауы. Революцияның негізгі кезеңдері, қозғаушы күштері және аяқталмауының себептері. Буржуазиялық-демократиялық революцияның міндеттерін толық іске асыру үшін Испания еңбекшілерінің күресі.

5. Коммунистік партияның ықпалының есуі. Оңшыл күштердің қарсы шабуылы.

6. 1939 ж. қазанындағы жаппай ереуіл. Австриядағы қарулы күрестер. «Қаралы екі жылдық». Компартияның 1934 ж. сайлауларда Халық майдандарын құру үшін күресі, азаматтық соғысқа дейінгі Халық майдандарының бағдарламасы.

7. 1936–1939 жылдардағы испан халқының ұлттық-революциялық соғысы. Фашистік бүліншілік және Италияның, Германияның және Португалияның интервенциясы. Англия мен Францияның «қол сұқпаушылық» саясаты.

8. АҚШ-ның «бейтараптығы». Испан халқына КСРО еңбекшілерінің және демократиялық күштердің көмегі. Испан компартиясының жаңа типті республика үшін күресі.

9. Анархистер мен оңшыл социалистердің қызметі. Троцкишілер бағыты. Республиканың жеңілу себептері. Испаниядағы азаматтық соғыстың маңызы мен берген сабағы.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Солтүстік Африкадағы агрессивті саясат.
2. Дүние жүзілік экономикалық дағдарыс кезеңіндегі Испания.
3. Революцияның негізгі кезеңдері, қозғаушы күштері және аяқталмауының себептері.
4. 1939 ж. қазанындағы жаппай ереуіл.
5. Астуриядағы қарулы күрестер.
6. Компартияның 1934 ж. сайлау-ларда Халық майдандарын құру үшін күресі, азаматтық соғысқа дейінгі Халық майдандарының бағдарламасы.
7. 1936–1939 жылдардағы испан халқының ұлттық-революциялық соғысы.
8. Фашистік бүліншілік және Италияның, Германияның және Португалияның интервенциясы.
9. Троцкишілер бағыты. Республиканың жеңілу себептері.
10. Испаниядағы азаматтық соғыстың маңызы мен берген сабағы.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 3

Тақырыбында пікірталас өткізу: **Англия мен Францияның «қол сұқпаушылық», «саясаты». АҚШ-ның «бейтараптығы».**

Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ орындалады. ӨЖ-на, тест сұрақтарына дұрыс жауабын дайындау. (Лекциядан кейінгі ӨЖ-да тексеріледі)

5. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ФРАНЦИЯ

1917 жылы қараша айында Францияның премьер-министрі болып 76 жастағы Клемансо тағайындалды. Клемансо (1841–1929) радикал партиясынан, сөзге өте шешен, алғыр, айтатын сөзін анық және батыл айтатын адам болған. XX ғасырдың бас кезіндегі Франция тарихындағы ірі саясаткер. Бірінші дүние-жүзілік соғыста жеңіске жеткен Француз халқы Клемансоны «жеңістің атасы» деп атады, оның отан алдындағы еңбегі жоғары бағаланып, халық алғысына бөленген адам болды. 1870 жылы Пруссия-Француз соғысында жеңілген француздардың кегін алдық «біз жеңдік, енді дем алуға болады» деген сөздері халық арасында кең тарады.

1918 жылы қараша айының 11-і күні Ремонд орманында орналасқан Компьен қаласындағы темір жолда тұрған поезд вагонында Антанта әскерінің қолбасшысы француз генералы Фош Германия уәкілінің қатысуымен соғыстың аяқталғандығы туралы құжатқа қол қойды. Соғыстың жеңіспен аяқталуы елдің астанасы Париж қаласында, сондай-ақ бүкіл елде тойланды. Халық көшеге шығып, жеңіс шеруіне қатысты. Бірінші дүниежүзілік соғыста жеңіске жетуіне байланысты Франция Еуропадағы ірі державалы елге айналды. Бірақ төрт жылға созылған соғыс Франциядағы капиталистік қоғамды күйзеліске ұшыратты. Капитализм тұрақсыздығы басталып, демократия шектелді. Соғыс елдің экономикалық-әлеуметтік және саяси дамуын тежеді. Бірінші дүниежүзілік соғыс Францияға айтарлықтай ауыртпалық әкелді. 1,3 млн адам соғыста өліп, 2,8 млн адам жараланды. Франция экономикасы ауыр шығынға ұшырады. Германия жаулап алған Францияның өндіріс ауданында 10 мың фабрика және зауыт қирады. Экономикалық дағдарыс инфляцияны күшейтті. Франция одақтастарына 60 млрд франк қарыздар болды. АҚШ-қа қарызы 40 млрд франк болса, бұрынғы патшалық Ресейде 12–13 млрд франк капиталын кеңестік Ресей берген жоқ. Жалпы соғыс жылдарында Франция 134 млрд астам франк шығын көрді.

1921–1924 жылдардағы дағдарыс.

1913 жылмен салыстырғанда өнеркәсіп 55 %, ауыл шаруашылығы 74 % өнім өндірді. Салық 4 есе өсті. Соғыстан кейінгі экономикалық дағдарысқа қарамастан, Францияда өндіріс пен капиталдың шоғырлануы тез қарқынмен жүргізілді. Ірі монополия де Вандел және Шнейдер Эльзас және Лотарингия

өндіріс орындарын өз қолдарына алды. Мемлекет репарация төлем арқылы соғыс кезіндегі қираған аудандарды қалпына келтіре бастады. Ірі өндірістік бірлестіктер құрылып, оларға субсидиялық көмек берілді. Франция империализмі отар елдері арқылы өсімқорлық мәнін жоғалтқан жоқ. Финанс олигархиясы 200 семьяны біріктірді. «Комите де Форж» елдегі ірі өнеркәсіп салаларын өз қолына алды. Ауыл шаруашылығында соғыстан кейін де дағдарыс жағдайы сақталды. Халықтың 53,6 %-ы ауыл шаруашылығында жұмыс істеді. Ұсақ және орта буржуазия елдегі негізгі әлеуметтік тап болып қала берді.

1918–1920 жылдардағы революциялық өрлеу.

Бұл жылдар арасында Францияда революциялық қозғалыс кең етек алды. Бұл қозғалыста жұмысшылар, шаруалар мен солдаттар, қызметкерлер белсенділік көрсетті. Ереуілге қатысқан жұмысшылар 8 сағаттық жұмыс күнін енгізу, жалақыны көбейту, еңбекті жеңілдету туралы талаптар қойды. Ал саяси талаптары мыналар: саяси тұтқындарға амнистия жариялау, советтік Ресейге қарсы интервенцияны тоқтату.

1919 жылы сәуір айында Одесса және Севастополь қалаларында тұрған француз соғыс кемелеріндегі матростар ереуілге шығып, елге қайтуды талап етті. Француз матростары советтік Ресейдегі жұмысшы және солдат депутаттарының кеңесін қолдады. Француз үкіметі ереуілге шыққан кемелерді елге қайта-руға мәжбүр болды. 1919 жылы мамыр айында Париж жұмысшылары демонстрацияға (шеруге) шығып, 1 мамыр демонстрациясына 1 млн адам қатысты. Жалпыереуілдік қозғалысқа 3 млн адам шықты. «Ұлттық блок» үкіметі жұмысшылардың талаптарын орындауға мәжбүр болды. 1919 жылы сәуір айында 8 сағат жұмыс күні туралы заң шықты, кейбір жұмысшылардың жалақысы өсірілді, кәсіподақтар арқылы ұжымдық келісімдерге қол жеткізілді.

Экономикалық дағдарыс жылдарындағы Франция (1929–1933 жж.).

Францияда экономикалық дағдарыс басқа капиталистік елдерге қарағанда кештеу басталды. Соғыста қираған экономиканы тез қалпына келтіру, өндірістің кейбір салаларына мемлекеттік көмек көрсету арқылы жүзеге асырылды. Германияның репарациялық төлемі де айтарлықтай тұрақтануға әсерін тигізген болатын. Бұл шараларға қарамастан Франция экономикасында 1930 жылдары дағдарыс басталды. Өнеркәсіп өнімдерін шығару азайды. Сыртқы сауда түсімі төмендеді. 1932 жылы өнеркәсіп өнімдерін өндіру 44 %, сыртқы сауда 46 % қысқарды. Мемлекеттік бюджет дефицитке ұшырады. Экономикалық дағдарыс әлеуметтік салада халықтың тұрмыс жағдайын

төмендетті. Өндіріс орындарының жабылып қалуынан елде жұмыссыздардың саны 2,3 млн адамға жетті. Еңбекші халықтың жалақысы 1930–1934 жылдары 30 %, қызметкерлердің табысы 15–18 % қысқарды.

ТАПСЫРМА № 1.
ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.
ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Франция үшін бірінші дүние жүзілік соғыстың экономикалық және саяси салдары. Ұлы Қазан социалистік революциясының Франциядағы 1917–1920 жылдарда кепшілік қозғалыстардың өрістеуіне әсері, Француз коммунистік партиясының құрылуы.

2. Жұмысшылар қозғалысындағы екі тенденцияның күресі. ВКТ жіктелуі және «Ұлттық одақтың» құрылуы. Пуанкаре үкіметінің саясаты.

3. Капитализмнің Францияда ішін-ара тұрақтануы және оның ерекшеліктері. «Солшыл одақтың» құрылуы. Эдуард Эррио үкіметі және оның саясаты.

4. Кеңес Одағымен дипломатиялық қатынастарды орнату. Марокко мен Сириядағы отарлау соғыстары. ФКП мен Франциядағы жұмысшы табының ұстанған бағыты.

5. Дүние жүзілік экономикалық дағдарыс жылдарындағы Франция. Франциядағы экономикалық, дағдарыстың ерекшелік-тері және оның халықтың жағдайына әсер етуі.

6. Францияда фашистік ұйымдардың құрылуы. 1934 ж. ақпанындағы фашистік теңкеріс әрекеті. ФКП бастауымен еңбекшілердің фашизмге қарсы қимылдары.

7. Халық майданының құрылуы. Хапық майданы бағдарламасы. Өзара көмек туралы француз-кеңес келісімі және оны бекіту мәселесі бойынша күрес.

8. Парламент сайлауларындағы халық майданының жеңісі. Леон Блом үкіметі. Халық майданының бағдарламасын жүзеге асыру үшін жұмысшы табының күресі.

9. Франциядағы жаңа экономикалық дағдарыстың басталуы. «Қол сұқпаушылық» саясаты.

10. Даладьенің Мюнхендік саясаты.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Француз коммунистік партиясының құрылуы.
2. Жұмысшылар қозғалысындағы екі тенденцияның күресі.
3. ВКТ жіктелуі және «Ұлттық одақтың» құрылуы.
4. Пуанкаре үкіметінің саясаты.
5. Капитализмнің Францияда ішін-ара тұрақтануы және оның ерекшеліктері.
6. «Солшыл одақтың» құрылуы.
7. Эдуард Эррио үкіметі және оның саясаты.
8. Кеңес Одағымен дипломатиялық қатынастарды орнату.
9. Марокко мен Сириядағы отарлау соғыстары.
10. ФКП мен Франциядағы жұмысшы табының ұстанған бағыты.
11. Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс жылдарындағы Франция.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады). Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт) Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады). ӨЖ-на, тест сұрақтарына дұрыс жауабын дайындау (лекциядан кейінгі ӨЖ-да тексеріледі).

Ескертү: *Тақырыптың бақылау сұрақтары емтихан сұрақтары болып табылады.*

6. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҰЛЫБРИТАНИЯ

Бірінші дүниежүзілік соғыста Антанта елдерінің жеңісі Ұлыбританияның беделінің өсуіне әкелді. Негізгі қарсыласы Германия жеңіліп, Версаль бітімі нәтижесінде Германия отарлары Ұлыбританияға берілді. Сонымен қатар, араб және басқа шығыс елдері де бағындырылды. Ұлыбритания бұрынғыша отарлық империя болып қала берді. 1918 жылы 11 қараша күні бітімге қол қою салтанатында Ұлыбританияның сыртқы істер министрі Керзон сөз сөйлеп, «Империяның қасиетті туы бүкіл әлемде желбіреуде, біртұтас империя дүниежүзі халықтарының тағдырын шешуге бел байлап отыр» — деді. Ал, шын мәнінде ағылшын буржуазиясының бұл мақтаншы ұзаққа барған жоқ. Бірінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін Ұлыбританияның экономикалық дамуы әлсіреп, дүниежүзіндегі үлес салмағы азайып, экономикасының дамуы «ауру» адамға ұқсады. Бұған не себеп болды? Енді соған талдау жасап көрейік.

XIX ғасырдың соңғы он жылында Ұлыбритания экономикасы жедел дамыды. Оның негізгі себебі: 1. Өндірістік төңкеріс аяқталып, өнеркәсіп шаруашылығы жаңа құралдармен жабдықталып, өндіргіш күш тез өсті. Шет елде ағылшын қаржысы үстем болды. Ұлыбритания отарлық империя ретінде өз отарларында үстемдікке ие болды. Халықаралық сауда жүйесі ағылшын монополиясының қолында болды. Ұлыбританияның бақталас елдері болмады. Ұлыбритания дүниежүзіндегі бірден-бір империя болды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс аяқталғанда бұл процесс керісінше дамыды. Оған бірнеше себептер болды:

1. Дүниежүзіндегі жаңа капиталистік елдер — Германия мен АҚШ экономикасы жедел қарқынмен даму жолына түсті. Экономикалық даму қарқыны Ұлыбританияны басып озды. Өндірісте жаңа технологиялық төңкеріс енгізілді. Өнеркәсіп орындары жаңа тауарларды көптеп шығарып, Ұлыбритания тауарларын ығыстыра бастады. XX ғасырдың 20-жылдарында Ұлыбритания өнеркәсібіндегі технология ескірді. Германия мен АҚШ-тың дамуына қарқынды тойтарыс беру үшін, монополияға өте көп күрделі қаржы қажет еді. Ондай қаржы ағылшындарда болмады. Шет елге салған капиталы өсімді аз бере бастады. Ұлыбритания өз капиталын таза пайда табу үшін отар елдердегі өндіріске салды да, ал ішкі ұлттық өндіріс құрылымы өзгермей

қалды, технология да жаңартылған жоқ. Ұлыбритания экономикалық дамуы Германия мен АҚШ-тан артта қала бастады.

2. Бірінші дүниежүзілік соғыс Ұлыбританияның экономикасына айтарлықтай әсер еткені сондай, ол АҚШ мемлекетінің алдында қарыздар болып шықты. Германия соғыста әлсіре-генімен, АҚШ соғыстан байып шықты. Мысалы: Ұлыбританияның мемлекеттік қарызы 1914 жылы 645 млн ф. ст. болса, 1918 жылы 7,8 млрд ф. ст. өсті. Ал, АҚШ-қа қарызы 1919 жылы 850 млн ф.ст. жетті. Ұлыбританияның өнеркәсіп салалары тозып, әлсіреді. Байырғы өнеркәсіп салалары: көмір, тоқыма, кеме жасау артта қалды.

XX ғасырдың 20-жылдарында Ұлыбританияның көмір өнеркәсібі 20 %-ға жаңа технологиямен жабдықталса, АҚШ-та көмір өнеркәсібінің 70 %-ы жаңа техникамен жабдықталды. Көмір шахталарында бұдан 50–60 жыл бұрынғы техника пайдаланылды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс жаңа экономикалық дағдарысқа әкелді. 1921 жылы өнеркәсіп өнімдерін шығару 1913 жылғы шығарылған өнімнің 61 %-ын берді. Өнеркәсіптегі тұрақсыздық жұмыссыздықты көбейтіп, 1 млн адамға жетті. Дүниежүзілік өнеркәсіп өнімдерін өндірудегі үлес салмағы төмендеді. 1913 жылы 15 % болса, 1921 жылы 10 %-ға жетті. Жоғарыдағы айтылған мысалдар Ұлыбританияның беделінің түсуіне, «ауруға» ұшырауына әкеліп соқты.

3. Бірінші дүниежүзілік соғыс Ұлыбританияның дүниежүзілік қаржы саласында да құлдырай түскенін байқатты.

Елдегі экономикалық дағдарыс еңбекші халықтың тұрмыс жағдайының нашарлауына әкелді. Жұмысшы табы саяси және экономикалық күреске шықты. Тап күресінің күшеюі Ллойд Джордж үкіметін жеңілдіктер жасауға мәжбүр етті. 1918 жылы сайлау реформасын жүргізіп, 21 жасқа толған еркектер, 30 жасқа толған әйелдерге сайлау құқықтары енгізілді. 14 жасқа дейінгі мектеп оқушыларына міндетті білім алу енгізілді. Экономикалық дағдарыс ағылшын буржуазиясының бірігіп либералдық үкіметке қарсы топ құруына жағдай жасады. Консерваторлар саяси билік үшін күреске шықты. Лейбористік жұмысшы партиясының қатары өсіп, елдегі саяси партияға айнала бастады.

Либерализм көзқарасы дағдарысқа ұшырады. Осындай саяси дағдарыс жағдайында 1918 жылы желтоқсанда парламент сайлауы өтті. Сайлауда

консерваторлардың қолда-уымен либералдар жеңіске жеткенімен, парламентте жұмысшы партиясы ірі оппозицияда болды. Лейбористер сайлауда өз бағдарламасымен қатысып, 62 депутаттық орынға ие болды. Лейбористерді 2,5 млн сайлаушылар қолдап дауыс берді. Сайлаудан кейін консерваторлар мен либералдар біріккен үкімет құрды. Ұлыбританияның премьер-министрі болып Ллойд Джордж тағайындалды. Бұл үкімет 1922 жылға дейін елді басқарды. 1922 жылы Ұлыбританияда үкіметтік дағдарыс болып, жаңадан консерваторлар үкіметі құрылды. Премьер-министрі Бонар-Лоу болды. Соғыстан кейінгі екі үкімет те реакциялық, халыққа қарсы саясат жүргізді. Елде саяси дағдарыс жалғаса берді. Екі үкімет те Ресейдегі большевиктер үкіметіне қарсы саясат жүргізді. Бұл саясат алдағы парламент сайлауында лейбористердің жеңіп шығуына негізгі себеп болды. Себебі, Ресейдегі қазан төңкерісі Ұлыбританиядағы саяси дағдарысты тереңдетті, жұмысшы табының Ресейдегі Кеңес үкіметінің саясатын қолдап, «Тарт қолыңды Кеңестік Ресейден» деген ұрандағы қозғалыстың кең етек алуына жол ашты, бұл қозғалыстың басында лейбористер тұрды.

Капитализмнің уақытша тұрақтану кезіндегі Ұлыбритания (1924–1929 жж.).

Жаңа парламент сайлауы қарсаңында саяси күштердің ара салмағы реформалық жолды қолдаған Лейбористік партия жағына ауысты. Бұдан бұрынғы реакциялық бағыт ұстаған партиялардың халық арасында беделі түсті. Лейбористер сайлау қарсаңында өз бағдарламаларын жариялады. Онда біріншіден, елде әлеуметтік-экономикалық реформа жүргізу, яғни жалпы ұлттық бірыңғай жалақы, салық реформасы, жұмыссыздықты азайту, жол құрылысын жүргізу, тұрғын үй мәселесін шешу, әлеуметтік қорғау, жалпыға бірдей сайлау заңын жетілдіру сияқты мәселелер көтерілді. Сыртқы саясатта КСРО-ны елшілік деңгейде мойындау да маңызды мәселе ретінде қарастырылды. Лейборист партиясының жетекшісі Рамзей Макдональд «Таймс» газетіне берген сұхбатында: «Заңдылықты сақтай отырып, реформа арқылы, еңбекші халықтың қолдауына сүйенген мұндай партия бұрын-соңды елде болған емес» — деді.

ТАПСЫРМА № 1.
ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.
ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Англия үшін бірінші дүние жүзілік соғыстың нәтижелері мен салдары. Ағылшын монополиялары. Мемлекеттік монополистік реттеу саясатының басталуы. Елдің экономикалық дамуы. Соғыстан кейінгі ереуілдердің өрістеуі.

2. «Кеңестік Ресейден қолыңды тарт!» қозғалысы. Ұлыбританияның коммунистік партиясының құрылуы. Ллойд Джорждың ішкі және сыртқы саясаты.

3. Ағылшын билеуші топтарының кеңес үкіметіне қарсы бағыт ұстануы. Ағылшын-кеңес сауда келісім шарты. Керзонның ультиматумы. Ағылшын-американ алауыздықтары.

4. Капитализмнің Ұлыбританияда ішінара тұрақтануы және оның ерекшеліктері. Бірінші лейбористік үкімет. КСРО-мен дипломатиялық қатынастар орнатылуы. Консерваторлардың үкімет басына қайта оралуы.

5. 1926 жылғы жаппай ереуіл, өнеркәсіп даулары туралы заң. Аркосқа арандатушылық шабуыл және КСРО-мен дипломатиялық қатынастардың үзілуі.

6. Дүние жүзілік экономикалық дағдарыстың Англия мен Британ империясына әсері. Екінші лейбористік үкімет. 1931 жылғы лейбористік партия мен үкіметтің дағдарысы. «Ұлттық үкімет», оның ішкі және сыртқы саясаты. Реакцияның күшеюі. Ағылшын фашизмі. О. Мосли.

7. Ағылшын капитализмінің дүние жүзілік рынокта өз позициясын сақтап қалу үшін күресі. Алтын стандарттың жойылуы.

8. Ұлыбританияның билеуші топтары арасындағы сыртқы саясат мәселелері бойынша күресі. Англияның Мюнхен саясаты және оның күйреуі.

ТАПСЫРМА № 2.
ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Ағылшын билеуші топтарының кеңес үкіметіне қарсы бағыт ұстануы.
2. Ағылшын-кеңес сауда келісім шарты. Керзонның ультиматумы.
3. Капитализмнің Ұлыбританияда ішінара тұрақтануы және оның ерекшеліктері. Бірінші лейбористік үкімет.

4. КСРО-мен дипломатиялық, қатынастар орнатылуы.
5. Консерваторлардың үкімет басына қайта оралуы.
6. Дүние жүзілік экономикалық дағдарыстың Англия мен Британ империясына әсері. Екінші лейбористік үкімет.
7. 1931 жылғы лейбористік партия мен үкіметтің дағдарысы.
8. Ағылшын капитализмінің дүние жүзілік рынокта өз позициясын сақтап қалу үшін күресі.
9. Алтын стандарттың жойылуы.
10. Ұлыбританияның билеуші топтары арасындағы сыртқы саясат мәселелері бойынша күресі.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 3

Тақырыбында пікірталас өткізу:

- 1. «Ұлттық үкімет», оның ішкі және сыртқы саясаты.**
- 2. Реакцияның күшеюі. Ағылшын фашизмі. О. Мосли.**

7. 1918–1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ АҚШ

Саяси-экономикалық дамуы. Бірінші дүниежүзілік соғыс АҚШ-ты халықаралық қатынаста түбегейлі өзгеріске әкелді — АҚШ соғысқа Антанта жағында 1917 жылы сәуір айында кірді. 1918 жылы көктемде Америка әскерлері Еуропа құрлығына келіп, шілде-тамыз айларында соғыс майдандарына қатысты. Соғыс АҚШ-тың жерін қамтыған жоқ, экономикасы ешқандай зиян шекпеді. АҚШ-тың соғыста адам шығыны өте аз болды. Соғыс майданында 50 мың адам өліп, 230 мың адам жараланды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында АҚШ-тың өнеркәсіп орындары тоқтаусыз жұмыс істеп Еуропа елдерінің соғыс тапсырмаларын орындап отырды. Сондықтан американдық кор-порация иелері шексіз таза пайдаға кенелді. 1914–1918 жылдары АҚШ-тың таза кірісі 33,5 млрд доллар болды. Өнеркәсіптің дамуының дүниежүзілік саладағы үлес салмағы өсті. 1919 жылы АҚШ дүниежүзінде өндірілген өнеркәсіп өнімдерінің, оның ішінде көмірдің 50 %, шойын мен болаттың; мұнайдың; автомобильдің 85 % шығарды. Соғыстың қорытындысында АҚШ-тың экономикалық күш қуаты артты. Сонымен қатар, АҚШ қаржы саласында Еуропа елдеріне көптеп инвестиция арқылы көмектесіп, өндірісін дамытуда. Олар қаржы саласында АҚШ-қа тәуелді болды.

АҚШ инвестициясы Еуропа елдеріне:

- соғысқа қажетті заем 11 млрд долларға жетті;
- Канада мен Латын Америка елдеріне жеке инвестиция мөлшері 7 млрд доллар болса, 20 жылдарда дүниежүзі елдеріндегі АҚШ инвестициясының мөлшері 18 млрд долларға жетті.

Соғыстың АҚШ үшін қорытындысы, Еуропа елдеріне Америка капиталының көп мөлшерде шығарылуы, АҚШ қарыз беретін елге айналды. Соғыстың қорытындысында АҚШ дүниежүзіне өзінің саяси экспанциялық саясатын нығайта түсті. Дүниежүзілік рынокты өз қолына ала бастады. АҚШ президенті Вильсонның сөзімен айтқанда: «Біздің міндетіміз дүниежүзіне ақша беру болса, ақша берген ел әлемді билей білуі керек». Бұл саясаттың негізі — АҚШ-тың дүниежүзілік гегемондық билікке шығуы болды.

Соғыстан кейін АҚШ президенті Вудро Вильсон (1856–1924) болып қалды. Ішкі саясатта либерал-реформаторлық бағыт ұстап, Американың қаржы

капиталының мүддесін қолдады. Сыртқы саясатта Латын Америкасы елдеріне қарсы экспанциялық саясат жүргізді. 1918 жылы қаңтарда атақты «14 пункт» бағдарламасын ұсынып, Париж конференциясына қатысты.

1920–1921 жылдарда АҚШ-та экономикалық дағдарыс кең етек алды. Елде ереуілдік қозғалыс күшейді.

1919 жылы елде 210 мың өнеркәсіп орындары болса, ол 1921 жылы 192 мыңға қысқарды. Жұмыссыздық 5–6 млн адамға жетті. Ереуілдік қозғалысқа қатысқан адамдар саны 4,5 млн жетті. 1921 жылы АҚШ-та екі коммунистік партия бірігіп, бір партияға айналды. АҚШ-та дағдарыс жылдарында демократиялық қозғалыс кең етек алды. Ереуілдік қозғалысқа Америка Еңбек конфедерациясы (АЕК) кәсіподақ ұйымы басшылық жасады. Экономикалық дағдарыс президенттік сайлау қарсаңында демократиялық және республикалық партия арасында саяси күресті күшейте түсті. Вильсонның демократиялық партия үкіметінің, халықтың алдында беделі түсе бастады.

1920 жылы қараша айының 2-і күні АҚШ-та президенттік сайлау өтті. Сайлауда республикалық партияны қолдап 16 млн дауыс берсе, демократиялық партияны қолдап 9 млн сайлаушылар дауыс берді. 8 жыл елді басқарған демократиялық партия жеңіліс тапты. АҚШ президенті болып республика партиясынан Уоррен Гардинг (1865–1923) сайланды. Вице-президенті болып Калвин Кулидж болды. Республикалық партия үкіметі келгеннен кейін де елдегі экономикалық дағдарыс жалғасты. Ірі монополияға сенім артқанымен, Гардинг үкіметі қарсылыққа душар болды. 1923 жылы елді аралап жүрген кезде, аурудан Гардинг қайтыс болып, оның орнына вице-президент Кулидж тағайындалды.

Капитализмнің уақытша тұрақтану кезіндегі АҚШ.

1924 жылы АҚШ-та президенттік сайлау болып, республикалық партия екінші рет жеңіске жетіп, Кулидж президент болды.

1924 жылы АҚШ-та капитализм уақытша тұрақтану кезеңіне өтті. Буржуазияның саяси ықпалы күшейді. Ереуілдік қозғалыс жеңіліс тапты. Жалпы демократиялық қозғалыс сайлаудан кейін әлсіреді. Экономикалық өрлеу үшін АҚШ буржуазиясы қаржы бөлуге кірісті. Экономика құрылымын өзгертіп, ішкі өндіріске капиталды салып, жаңа технологияны енгізіп, өндіргіш күштің тез өсуіне жағдай жасады. Өнеркәсіптің жаңа салалары: ауыр өнеркәсіп, автомобиль, машина жасау, энергетиканың дамуына көңіл бөлінді. Өнеркәсіп өнімдерін өндіру тез өсті. Мысалы: 1923 жылмен салыстырғанда болат қорыту 45 млн т; 57 млн т артты; электр энергиясы 71 млрд квт сағ, 117 млрд кв сағатқа

өсті. Жалпы өнеркәсіп өнімі 70 % артты. АҚШ өнеркәсібі дүниежүзінде өндірілген өнімнің 48 %-ын шығарды. Сөйтіп, капиталистік елдердің арасында бірінші орынға шықты. Ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерінің өндіріске тез енгізілуі автомобиль шығару Америка қоғамының мақтанышына айналды. Автомобиль өндірістің негізін қалаушы Генри Фордтың атымен шықты. Жаңа конвейерлік жүйенің енгізілуі, өндірістің үздіксіз жүргізілуі өндіргіш күштердің артуы, АҚШ-ты автомо-биль шығарудан дүниежүзінде бірінші орынға алып шықты. Мысалы: 1913 жылы 485 мың, ал 1921 жылы, 1,6 млн, 1929 жылы 5,4 млн автомобиль шығарылды. Форд автомобиль заводында кейбір кезде күніне 25 мың автомобиль шығарылатын болды. Өнеркәсіптің химия, самолет жасау, радиотехника салалары қарқынды дамыды. 1928 жылы капитализмнің тұрақтануы өзінің ең жоғарғы деңгейіне жетті. «Американдық гүлдену заманы басталды» деп түсіндірді АҚШ президенті Кулидж.

Экономикалық дағдарыс жылдарындағы АҚШ.

1929 жылы АҚШ-та экономикалық дағдарыс басталады. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі ең бай ел АҚШ-та дағдарыстың басталуына не себеп болды? Бұл сұраққа жауап беру үшін дағдарыстың қалай басталғанына және АҚШ экономикасының даму ерекшеліктеріне тоқталып өтейік. Экономикалық дағдарыстың басталуына 1929 жылғы Нью-Йорк қаласындағы қор биржасындағы оқиға себеп болды. Бұл былай болған еді. 20-жылдарда Нью-Йорк қор биржасында дүниежүзінде сатылатын акция (қағаз ақшаның) мол қоры болды. Оның мөлшері 1927 жылы 27 млрд болса, 1929 жылы 87 млрд долларға жетті.

1929 жылы қазан айының 24-і күні қор биржасында 12,4 млн акция сатылса, бес күннен кейін 16,4 млн акция сатылды. Қағаз ақша құны құнсызданып, акция иелері 32 млрд доллар жоғалтты. Сөйтіп, 1933 жылы Нью-Йорк қор биржасында 19 млрд доллар қалды. Бұл процесс АҚШ-тың экономикасының дағдарысқа ұшырауына әсер етті. Сөйтіп, дүниежүзілік капитализм дағдарысы басталды.

Ол АҚШ-тың өнеркәсіп салаларын түгелдей қамтыды. Өнеркәсіп өнімдерін шығару 54 % қысқарды. 1932 жылы болат өндіру мен автомобиль шығару 15–16 % төмендеді. 285 темір қорыту пештерінің 1932 жылы 46-сы ғана жұмыс істеді.

ТАПСЫРМА № 1.
ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.
ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Бірінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі АҚШ-ның экономикалық және саяси жағдайы. Елдегі революциялық өрлеу.

2. Кеңестік Ресейге бағытталған интервенциялық қозғалыстар. АҚШ-ның коммунистік партиясының құрылуы.

3. 1920–1921 жылдардағы экономикалық дағдарыс және жұмысшылардың ереуілдік күресі. Вильсон-Гардинг үкіметінің реакциялық ішкі саясаты. «Пальмеров қаумалап қоршаулары». Жоғарыдағы коррупция және «мұнайлы Панама».

4. Вильсонның «14 пункті». АҚШ, Кеңестік Ресейге бағытталған интервенцияның негізгі ұйымдастырушысы. Париж бейбіт конференциясындағы империалистік қайшылықтар. «Вильсонизмнің» күйреуі. АҚШ-ның «Ресей саясатының» екі тенденциясы.

5. Вашингтон конференциясы. АҚШ-ның Латын Америкасы елдерінің істеріне араласуы. Европадағы «Доллар дипломатиясы». Соғыстан кейінгі қарыздар мәселесі.

6. Капитализмнің АҚШ-нда уақытша және ішін-ара тұрақтануы. Р.Лафойетт қозғалысы және үшінші партияның құру проблемасы.

7. 1924 ж. Президенттік сайлаулар. Республиканшылардың ішкі және сыртқы саясаты. «Маймылдар процессі» Сакко мен Ванцеттиді өлім жазасына кесу. Республиканшылардың сыртқы саясатындағы «оқшауланудың» мәні.

8. 1929–1933 жылдардағы дүние жүзілік дағдарыстың АҚШ-ына әсері. Жұмысшылар мен фермерлер қимылының өрлеуі. Жұмыссыз соғыс ардагерлерінің Вашингтонға жорығы.

9. 1932 ж. президенттік сайлау және демократиялық партияның жеңісі. Ф.Д. Рузвельттің «жаңа бағыты» мен оның мәні. 1933–1939 жылдардағы АҚШ-ының ішкі және сыртқы саясаты.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Елдегі революциялық өрлеу.
2. Кеңестік Ресейге бағытталған интервенциялық қозғалыстар.
3. АҚШ-ның коммунистік партиясының құрылуы.
4. 1920–1921 жылдардағы экономикалық дағдарыс және жұмысшылардың ереуілдік күресі.
5. «Вильсонизмнің» күйреуі.
6. АҚШ-ның «Ресей саясатының» екі тенденциясы.
7. Вашингтон конференциясы.
8. АҚШ-ның Латын Америкасы елдерінің істеріне араласуы.
9. Европадағы «Доллар дипломатия-сы». Соғыстан кейінгі қарыздар мәселесі.
10. Капитализмнің АҚШ-ында уақытша және ішін-ара тұрақта-нуы.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады). Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт). Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады.

8. 1917 ЖЫЛДЫҢ ҚАЗАНЫ МЕН 1939 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ КЕҢЕС МЕМЛЕКЕТІ. КЕҢЕСТІК СОЦИАЛИЗМНІҢ КЕҢЕСТІК ҮЛГІСІ МЕН ОНЫҢ ЕРЕШЕЛІКТЕРІ

Қарулы көтерілістің басталуына «Рабочий путь» және «Солдат» газеттерінің беттерінде қарулы көтеріліске шақырған мақалалардың жариялануы себеп болды. Уақытша үкіметтің бұйрығымен 23 қазан түні екі газет жабылды. Сонымен бірге Керенский Петроград әскери округінің басшысы Г. Полковниковке большевиктердің әскери-революциялық комитеті мүшелерін тұтқындауға бұйрық шығарды. Қазан айының 24-і күні таңертең большевиктердің Орталық Комитеті баспахананы қорғауға әскер жіберуге шешім қабылдады. Уақытша үкімет пен большевиктер партиясы қарулы күштері арасында қақтығыстар басталып, большевиктер қаладағы маңызды мекемелерді өз қолдарына ала бастайды. Уақытша үкімет қаладағы жағдайды өз қолдарына алу үшін, солтүстік теңіздегі матростардан көмек сұрайды. Қаладағы жағдай бұрынғыдан да шиеленісіп, Қысқы сарай, соғыс министрі және Петроград әскери округ үйлері уақытша үкіметтің қолында қалды. Уақытша үкіметке қарсы большевиктер күші көбейіп, 25 қазан күні таңертең В.И. Ленин «Ресей азаматтарына арнап» үндеу таратады. Ресейде уақытша үкімет құлап, Петроградта билік Петроград кеңесі мен әскери-революциялық комитеттің қолына алғандығын жариялайды. Керенский уақытша үкіметінің қарсылық көрсетуге қосымша күштер келіп жетпеді, Қысқы сарайды қорғауға бірнеше жүз юнкерлер және үш жүздей казактар, барлығы 900 адам ғана қалдырылды.

Большевиктер Қысқы сарайға шабуыл жасау үшін 11–20 мыңдай солдаттарды дайындады. Петроград әскери округінде сол кезде 160 мың адам болған. Әскерлердің көбі «бейтараптық» саясат ұстап, екі жақты қолдамағанын көреміз. Қазан айының 25-і күні түске жақын большевиктер Маршен сарайын, округтің бас штабын өз қолдарына алады. Петроград әскери округ әскерлері қарулы көтерілісшілер жағына шыға бастайды. Қысқы сарайды күшпен алу керектігін И. Сталин мен Л. Троцкий қолдамайды. Бірақ, В.И. Лениннің Смольныйға келуі Қысқы сарайды қарудың күшімен алуды тездетті. Қысқы сарайдағы уақытша үкімет мүшелерімен келісім өз нәтижесін бермеді.

Большевиктер «Аврора» кемесінен оқ атып, Қысқы сарайға шабуыл бастады. Бұл кезде уақытша үкіметті қорғап тұрған азғантай юнкер мен казактар айтарлықтай қарсылық көрсете алмады, қызыл гвардияшылдар Қысқы сарайды алды. Сөйтіп, қарулы көтерілістің бірінші кезеңі Қысқы сарайды алып, уақытша үкімет мүшелері тұтқындалып, Петропавл түрмесіне қамалды. Сол кездегі газеттерде Қысқы сарайды алу барысында 6 адам өліп, бірнеше адам жараланды деп жазды.

25 қазан күні кешкі 10 сағат 40 минутта Смольныйда жұмысшы және солдат депутаттары Советтерінің Бүкілресейлік ІІ съезі ашылды. Съезд жұмысында В.И. Лениннің «Ресей азаматтарына арнаған үндеуі» бүгіннен бастап өкімет билігі советтердің қолына көшкенін жариялады. «Сондықтан, — деді советтер съезінің қаулысында, — жергілікті жерлерде бүкіл өкімет жұмысшы, солдат және шаруа депутаттарының Советтеріне көшеді, Советтер нағыз революциялық тәртіпті қамтамасыз етуге тиіс».

26 қазан күнгі съезд жұмысында Совет үкіметін құру туралы мәселе қаралды. Солшыл эсерлер «барлық партия өкілдерінен үкімет құру» туралы ұсыныс енгізді. Большевиктер советтерде көпшілік болды, сондықтан солшыл эсерлер үкіметтің құрамына кіруден бас тартты, осының өзі таза большевиктік үкіметтің құрылғандығын айғақтады. Үкімет Халық комиссарлар Советі (СНК), ал үкіметтің мүшелері — халық комиссарлары деп аталды. Советтер съезі Советтердің съездер аралығында елдегі өкіметтің жоғарғы органы — Бүкілресейлік Орталық Атқару комитетін (ВЦИК) сайлады. ВЦИК-те 101 мүшесінің 62-сі большевиктер, 29-ы солшыл эсерлер, қалғаны басқа партиялардың өкілдері болды.

Съезде В.И. Ленин бітім туралы баяндама жасады. Бітім туралы декретте Совет өкіметі барлық соғысушы елдермен аннексиясыз, контрибуциясыз әділ бітім жасасуды ұсынды. Декретте құпия дипломатияны жою, құпия шарттарды жария-лау. Бітім туралы декретте совет мемлекетінің сыртқы саяса-тының принциптері: пролетарлық интернационализм, барлық халықтардың бостандығы, тәуелсіздігі мен теңдігі үшін күресі қолдау табатыны айқындалды. Соғысты тез арада тоқтату, соғысқа қарсы күрес, бейбіт қатар өмір сүру, қоғамдық және мемлекеттік құрылысы әр түрлі мемлекеттердің араларында туатын дау-жанжалды бейбіт келісім арқылы шешу туралы мәселелер көтерілді.

Съезде жер туралы мәселе қаралды. 625 депутат бір ауыздан эсерлердің дайындаған 242 аманатын қабылдады. Бұл аманатты В.И. Ленин бастаған

большевиктер де қолдады. Декрет жерге помещиктік жер иеленушілікті дереу және түбірімен жоюды талап етті. Заң жерге, жер қойнауына, орман, суларға жеке меншік жойылады, яғни национализацияланады. Жерге жеке меншіктің жойылуы, декреттен кейін аграрлық мәселедегі заңдар шаруалар мен помещиктер арасында наразылық туғызып азамат соғысына әкелді. Помещиктер мұра жерлерін совет өкіметіне бергісі келмеді. Совет өкіметі кейіннен помещиктердің жер иеліктерін күшпен тартып алып, шаруаларға бөліп беріп, қоғамдық шаруашылық ұйымдастыру үшін, жеке меншіктің тамырына балта шапты.

Съезд жаңа құрылған Совет үкіметінің мүшелерін бекітті. Халық комиссарлар Советінің төрағасы В.И. Ульянов (Ленин), ішкі істер халық комиссары А. Рыков, жер халық комиссары В. Милютин, еңбек комиссары А. Шляпников, соғыс және теңіз істері жөніндегі комитет В. Овсеенко (Антонов), Н. Крыленко және П. Дыбенко, сауда және өнеркәсіп В. Ногин, халыққа білім беру А. Луначарский, финанс И. Скворцов (Степанов), сыртқы істер Л. Бронштейн (Троцкий), Заң Г. Опоков (Ломов), тамақ жөніндегі И. Теодорович, пошта және телеграф Н. Авилов (Глебов), ұлттар істері жөнінде И. Джугашвили (Сталин) сайланды. Бүкілресейлік Орталық Атқару комитеті (ВЦИК) төрағасы Л. Каменев (Розенфельд) сайланды. Съезд жұмысы 27 қазан күні таңғы сағат 5.00-те аяқталды.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.

ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Қазан социалистік революциясы: проблемалары, нәтижелері, маңызы мен қазіргі кезең.

2. Кеңестік жүйенің қалыптасуы. Бір партиялық жүйенің қалыптасу себептері. Кеңес үкіметінің экономикалық шаралары.

3. Ресейдегі азаматтық соғыс ұлттық трагедия ретінде. Азаматтық соғыстың себептері мен айыпкерлері. Кеңес үкіметіне қарсы ашық интервенцияның басталуы. Азаматтық соғыстың жоғарғы шегі. Қызылдар мен ақтар. Азаматтық соғыстың аяқтауы мен нәтижелері. «Әскери коммунизм» саясаты мен оның ерекшеліктері.

4. Жаңа экономикалық; саясат пен оның қорытындылары. Ұлттық мемлекеттік құрылыс мәселесі мен КСРО-ның құрылуы.

5. Елдің партиялық — үкімет басшылығындағы мемлекеттік құрылыс үлгісі туралы пікірталастар.

6. Социализмге тездете жету ұмтылысы мен оның себептері. Индустриалдық қоғамға өтудің мобилизациялық жолы. Мемлекеттің социалистік үлгісіндегі өзгерістер.

7. 30-шы жылдары құрылған қоғам түрі туралы мәселе. И.В. Сталиннің жеке басына табыну мен 30-шы жылдардағы репрессия.

8. 30-шы жылдардағы КСРО-ның мәдени дамуындағы қайшылықтар.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Кеңестік жүйенің қалыптасуы.
2. Бір партиялық жүйенің қалыптасу себептері.
3. Кеңес үкіметінің экономикалық шаралары.
4. Ресейдегі азаматтық соғыс ұлттық трагедия ретінде.
5. Азаматтық соғыстың себептері мен айыпкерлері.
6. Кеңес үкіметіне қарсы ашық интервенцияның басталуы.
7. Азаматтық соғыстың жоғарғы шегі.
8. Қызылдар мен ақтар. Азаматтық соғыстың аяқтауы мен нәтижелері.
9. «Әскери коммунизм» саясаты мен оның ерекшеліктері.
10. Жаңа экономикалық; саясат пен оның қорытындылары.

Тапсырманың сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. Сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма СӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады). Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт). Тапсырма лекциядан кейінгі ОСӨЖ сұралады.

9. ЕКІНШІ ДҮНИЕ ЖҮЗІЛІК СОҒЫС (1939–1945 ЖЫЛДАР)

1939 жылы тамыз айының 31-і күні Германияның Польша шекарасы маңындағы Глейвиц (Гливице) қаласында поляк әскерлерінің киімін киген ээсшілер Гитлердің нұсқауымен қалалық радио үйіне шабуыл ұйымдастырды. Эфир арқылы поляк тілінде сөз сөйлеп, Германияға Польша шабуыл жасап, радио үйін басып алды деген хабар таратты. Шын мәнінде бұл Польшаға қарсы ұйымдастырылған арандатушылық болатын. Осыдан кейін Гитлер өзінің Польшаны басып алу үшін жасаған «Вайс» соғыс жоспарын іс жүзіне асыруға кірісті. 1939 жылы 1 қыркүйек күні фашистік Германия Польшаға баса-көктеп кірді. Польша халқы бірінші болып фашистік Германияға қарсы өз Отанын қорғауға шықты. Әскери күш тең емес еді. Себебі, бұл соғысқа Германия жақсы дайындықпен келді.

Германия Польшаны жаулап алу үшін 1,6 млн адам, 62 дивизия, оның ішінде 7 танк дивизиясы, 2,8 мың танк, 6 мың әр түрлі зеңбіректер, және 2 мың самолет дайындады. Ал Польша-ның соғыс басталған кезде 1 млн әскері, 24 жаяу әскер дивизиясы және 12 бригада құрамы, сонымен бірге 4300 әр түрлі зеңбірек, 220 жеңіл танк, 800 самолеттері бар еді. Фашистік Германия әскерлері кең түрде шабуыл бастады. Польша әскерлері өз жерін айтарлықтай ерлікпен қорғап, қарсылық көрсетіп жатты. Қыркүйектің 7-і күні Польша әскерлерінің азғантай тобы Вестерплатте түбегінде айтарлықтай ерлік көрсетіп, неміс әскерлерінің шабуылына тойтарыс берді. 8 қыркүйекте фашистік Германия әскерлері Варшава қаласын қоршауға алды. Байырғы Польша мемлекетінің астанасының тұрғындары асқан қайсарлықпен 1082 күресті. Варшава қаласы үшін шайқас 20 күнге созылды. Польша халқы ерлікпен күресіп жатқанда, 17 қыркүйек күні еті Сталиннің бұйрығымен Кеңес үкіметінің әскерлері Батыс Украина мен Батыс Белоруссияның халқын азат етеміз деген сылтаумен Польшаға соғыс жариялап, жаулап алды. Сонымен қатар, Кеңес үкіметі Германиямен арақатынасты жақсартуға тырысты. 18 қыркүйекте КСРО мен Германия Польша жеріндегі біріккен соғыс қимылдары 1939 жылғы 23 тамыздағы Герман-Кеңес келісіміне ешқандай қайшы келмейді деп мәлімдеді. Польша мемлекеті Германия мен КСРО-ға қарсы соғысуға мәжбүр болды. 27–28 қыркүйекте Варшаваны қоршаған неміс-фашист әскерлері қаланы аяусыз бомбалап, жауған оқтың астына алды. Ежелгі Варшава толық

қиратылды. 60 мың адам өлді. 28 қыркүйек күні Варшава гарнизоны құлады. Герман-Польша соғысының нәтижесінде Польша үкіметі жеңіліске ұшырады. Польша үкіметі амалсыздан шет елге эмиграцияға кетуге мәжбүр болды. 1939 жылғы қыркүйектен 1940 жылдың маусымына дейін генерал Сикорский бастаған Польшаның эмиграциялық үкіметі Парижде болды. Германия Францияны басып алғаннан кейін Польша үкіметі Лондон қаласына көшті. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында польша халқы неміс-фашист оккупациясына қарсы қарулы күрес жүргізді. Антифашистік одаққа қосылған Польшаның эмиграциялық үкіметі Польша халқының фашизмге қарсы күресіне басшылық жасап, фашистік Германияны талқандауға айтарлықтай үлесін қосты. Ғажайып соғыс саясаты. Екінші дүниежүзілік соғыс басталғаннан кейін Франция мен Англия үкіметі 3 қыркүйек күні өздерінің Польша мемлекетімен келісімі негізінде Германияға соғыс жариялады. Бұл соғыс тарихта «ғажайып соғыс» деген атпен аталды. Себебі, бұл соғыс қандай да бір әскери іс-қимылдың болмауымен сипатталған еді.

Француз армиясы мен Франция жерінде тұрған британдық экспедиция корпусының күші басым болғанымен, олар Германияға қарсы шабуыл бастауға әрекет те жасаған жоқ. Ағылшын-француз командованияесі Германияға 1179 қарсы титықтатуға бағытталған созылмалы соғыс жүргізуді және теңіз блокадасын жүргізу арқылы біртіндеп басым түсуді көздеген болатын. Сонымен қатар, ағылшын-француз империалистері Германия агрессиясын шығысқа — Кеңес үкіметіне қарай бағыттау үмітінен де бас тартқан жоқ еді. Германияның батысында Франция мен ағылшындардың 110 дивизиясы шабуылды күтіп жатты. Ал, Германия бұған қарсы бар болғаны 23 дивизиясын ұстады. Франция мен Англия үкіметтерінің «ғажайып соғыс» саясаты Польша жеңілгеннен кейін де жалғасты. Фашистік Германия бұл саясаттың өзіне тиімді екенін білгеннен кейін, Франция мен Англиядан өш алу саясатын іс жүзіне асыру үшін, яғни Франция мен Англияны жаулап алу мақсатымен «Гельб» («Желтый») атты жоспарға қол қойды. Бұл жоспардың мақсаты — «Англияны тізе бүктіру, Францияны талқандау» болатын. Сол кезде Шарль де Голль Франция үкіметінің саясаты туралы былай деді: «Франция үкіметі үшін Гитлерден гөрі, Сталин негізгі жау». Бұл саясаттың мәні антисоветтік еді. Бұған 1939–1940 жылдарда болған Кеңес–Фин соғысы кезінде Франция мен Англия үкіметінің Финляндияны қолдауы дәлел бола алады. Кеңес–Фин соғысы 1940 жылы 12 наурызда аяқталды. Бұл соғыс Кеңес әскерлерін көп шығынға

ұшыратып, Кеңес үкіметінің соғысқа дайын еместігін көрсетті. Германияның Францияны жаулап алуы.

1940 жылы 5 маусымда неміс-фашист әскерлері Дюнжерк қорғанындағы француз әскерлерін талқандаған соң, ешқандай қарсылық көрместен Парижге бағыт алды. 1940 жылдың 6 маусымында астыртын жұмыста жүрген Франция Коммунистік партиясының Орталық комитеті Франция астанасына қатерлі жағдай төніп тұрғанын ескере отырып, үкіметке өз мәлімдемесін тапсырды. Мұнда: «Коммунистік партия Париждің неміс басқыншыларына берілуін сатқындық деп санайды. Ол Парижді қорғауды ұйымдастыру бірінші кезектегі ұлттық міндет деп есептейді» деп жазылған. Компартия «соғыс сипатын өзгертуді, оны бостандық пен отанның тәуелсіздігі үшін ұлт-азаттық соғысқа айналдыруды» талап етті. Үкімет бұл ұсыныстарға жауап қайтармады. Ол 1940 жылдың 10 маусымында Парижден Оңтүстік Батыстағы Бордо қаласына қашып кетті. Сол күні фашистік Италия Францияға соғыс жариялады. 1940 жылы 16 маусымда Францияның премьер-министрі Петэн Германия алдында жеңілгендігін мойындап, келісімге шақырды. Бұл күн Франция тарихындағы қаралы күндердің бірі болып қалды. Үкіметтің мұндай қимылы Франция халқының ұлттық намысын көтерді. 1940 жылы 22 маусымда Компьен орманындағы 1918 жылы бірінші дүниежүзілік соғыста жеңген Франция, жеңілген Германия қол қойған тарихи теміржол вагонында жиырма екі жылдан кейін жеңген Германия мен жеңілген Франция арасында француздар үшін масқара келісімге қол қойылды. 25 маусымда Рим қаласында Италия-Франция келісіміне қол қойылды. Бұл «ғажайып соғыс» саясатының қорытындысы болатын. Гитлер Францияны жаулап алғаннан кейін Англияны тізе бүктіру үшін 1940 жылдың 16 шілдесінде «Теңіз арыстаны» атты соғыс жоспарына қол қойды. Бұл жоспар бойынша Англияны әлсірету үшін теңізде соғыс қимылдарын жүргізе отырып Англияны әуеден шабуыл жасап үрейлендіру еді.

1940 жылы 15 қыркүйекте Лондон және басқа қалаларды бомбалауға немістердің 1000-ға жуық самолеттері қатысты. Англия премьер-министрі У.Черчилль халықты Отан қорғауға шақырып, айтарлықтай қарсылық көрсетті. Әуе соғысы барысында немістер 1700 самолетінен айрылды. Теңізде ағылшындар немістердің бірнеше соғыс кемелерін жойды. Гитлер Англияны тізе бүктіре алмағаннан кейін, КСРО-ға қарсы соғысқа дайындыққа кірісті. 1939–1940 жылдардағы Еуропадағы соғыс қимылдары барысында Германия көптеген елдерді жаулап алып, өз үстемдігін толық орнатты. Еуропада Германияның жаулап алған елдері: Польша, Дания, Нидерланды, Люксембург,

Франция, Греция, Югославия, Албания, Чехословакия. Германияның одақтастары: Италия, Болгария, Румыния, Венгрия. КСРО-ның құрамына кірген елдер: Латвия, Литва, Эстония, Батыс Украина және Батыс Белоруссия, Солтүстік Буковина.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫСҚАША СИПАТТАУ.

ӨЗІНДІК ЖҰМЫСҚА БАҒЫТТАР

1. Екінші дүние жүзілік соғыстың себептері, сипаты мен кезеңдері. Буржуазиялық-помещиктік Польшаның жеңілісі мен себептері.

2. КСРО-ның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге байланысты Кеңес үкіметінің шаралары. Батыс майдандағы «Оғаш соғыс».

3. Фашистік Германияның Данияға, Норвегияға, Голландияға, Бельгияға шабуылы. Оның жеңіліске ұшырауының себептері.

4. Соғысқа Италияның кірісуі.

5. Францияның тізе бұтуінен кейінгі Батыстағы жағдай.

6. Англияға әуе шабуылы.

7. Европалық қарсыласу қозғалысының басталуы. Соғыстың бірінші кезеңінің нәтижелері.

8. Фашистік Германияның КСРО-на басып кіруі және Кеңес халқы үшін Ұлы Отан соғысының басталуы.

9. Фашистік агрессорларға қарсы күресте КСРО-ның шешуші ролі.

10. АҚШ-ның соғысқа араласуы.

11. Гитлерге қарсы коалицияның құрылуы, оның сипаты мен қайшылықтары.

12. Мәскеу, Сталинград, Курск шайқастарының халықаралық маңызы.

13. Солтүстік Африка операциялары, олардың кезеңдері. Италияның тізе бұтуі. Тынық мұхитындағы әскери қимылдар. Тегеран конференциясы.

14. Фашистік Германия басып алған елдерде Қарсыласу қозғалысының өрістеуі. Югославия халықтарының азаттық соғысы. Қарсыласу қозғалыстарындағы Кеңес Армиясының жеңісі нәтижесінде Шығыс және Европа елдерін азат ету.

15. Екінші майданның ашылуы. Франция, Италия, Грецияны азат ету. Қырым (Ялта) конференциясы және оның нәтижелері. Фашистік Германияның күйреуі және сөзсіз тізе бұтуі.

16. Потсдам конференциясы. КСРО-ның Жапониямен СОРҰ-сының басталуы. АҚШ-ның қарулы күштерінің атом бомбасын қолдануы, оның мақсаттары. Екінші дүние жүзілік соғыста Кеңес үкіметінің басшылығымен антифашистік күштердің жеңісінің дүние жүзілік — тарихи маңызы.

ТАПСЫРМА № 2.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Фашистік Германияның Данияға, Норвегияға, Голландияға, Бельгияға шабуылы.
2. Соғысқа Италияның кірісуі.
3. Францияның тізе бұтуінен кейінгі Батыстағы жағдай.
4. Европалық қарсыласу қозғапысының басталуы.
5. Фашистік Германияның КСРО-на басып кіруі және Кеңес хал-қы үшін Ұлы Отан соғысының басталуы.
6. Фашистік агрессорларға қарсы күресте КСРО-ның шешуші ролі.
7. АҚШ-ның соғысқа араласуы. Гитлерге қарсы коалицияның құрылуы, оның сипаты мен қайшылықтары.
8. Мәскеу, Сталинград, Курск шайқастарының халықаралық маңызы.
9. Солтүстік Африка операциялары, олардың кезеңдері. Италияның тізе бұтуі. Тынық мұхитындағы әскери қимылдар. Тегеран конференциясы.
10. Кеңес Армиясының жеңісі нәтижесінде Шығыс және Европа елдерін азат ету. Екінші майданның ашылуы. Франция, Италия, Грецияны азат ету.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады 6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма СӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 3

Тақырыбында пікірталас өткізу: **АҚШ-ның қарулы күштерінің атом бомбасын қолдануы, оның мақсаттары.**

Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады.

10. ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТАН КЕЙІНП КЕЗЕҢДЕ (1945–1991 ЖЫЛДАР)

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі дүние жүзілік саясаттың циклдері.

Екінші дүниежүзілік соғыс — адамзат баласының тарихын-дағы ең сұрапыл соғыс болды. Бұл соғысқа 61 мемлекет қатысты. Соғыс жылдарында 70 млн астам адам өлді. КСРО жағынан 26 млн адам қаза болды. Германия барлық майданда 12 млн адамынан айрылды. АҚШ-тың 405 мың адамы, Ұлыбританияның 375 мың адамы өлді.

Екінші дүниежүзілік соғыстың негізгі қорытындысы.

КСРО және АҚШ, Ұлыбритания, Франция мемлекеттерінің антигитлерлік қарсылық бірлігінің барысында фашизм талқандалды. Фашистік мемлекеттер Германия, Италия, Жапония жеңілді. Фашизмнің қол астындағы халықтар күрес жүргізіп, өз елдерінің тәуелсіздігін орнатты. Фашистік Германия мен милитаристік Жапонияны жеңуде КСРО халықтарының Ұлы жеңісі маңызды роль атқарды, соғыстың негізгі ауыртпалығын КСРО мемлекеті көтерді. Фашистік Германияның КСРО-ға қарсы жасаған соғысы қарама-қарсы екі қоғамдық жүйенің күресі болды.

Кеңес халықтарының Ұлы Отан соғысындағы өшпес ерлігі бүкіл дүниежүзілік тарихта маңызды орын алды. Ұлы Отан соғысы жылдарында Кеңес коммунистік партиясы И.В.Сталиннің басшылығымен өз Отанының бостандығы мен тәуелсіздігін сақтап, дүниежүзі халықтарын фашистік құлдықтан қорғап қалды. Көп ұлтты Кеңес халықтарының Отан сүйгіштігі мен социализмнің болашағына деген сенімі бүкілхалықтық сипат алды. Кеңес халықтарының туысқандық семьядағы ұлдары мен қыздарының ерліктерін еліміз жоғары бағалады. 11618 кеңес жауынгерлеріне Совет Одағының Батыры атағы берілді. Олар: 8160 орыс, 2068 украин, 309 белорус, 161 татар, 108 еврей, 104 қазақ, 90 грузин, 90 армян, 69 өзбек, 61 мордван, 47 дағыстан, 18 түркмен, 15 литван, 14 тәжік, 12 қырғыз т.б. Кеңес әскерлерінің азаттық миссиясы Еуропа және Азияның бірқатар мемлекеттерін фашизмнен азат етті. Бұл елдер де халықтық-демократиялық революциясының барысында капитализмнен социализмге өтті. Соның нәтижесінде дүниежүзілік социалистік жүйе пайда болды, капитализм жүйесінде дағдарыс жалғасты.

Дүниежүзілік социалистік жүйенің пайда болуы соғыстың аса көрнекті қорытындысы болып табылады. Орталық және Оңтүстік Шығыс Еуропада мына елдер социалистік қоғамға өтті: Албания, Югославия, Болгария, Румыния, Венг-рия, Чехословакия, Польша, Герман Демократиялық Респуб-ликалары. Милитаристік Жапонияны талқандаудың барысында Азияда Корей Халық Демократиялық Республикасы (Солтүстік Корея), Вьетнам Демократиялық Республикасы (Солтүстік Вьетнам), 1949 жылы Қытай Халық Республикасында социа-листік қоғам орнады. 1959 жылы Кубада Социалистік қоғам орнады. Герман фашизм мен Жапон милитаризмінің талқандалуы ұлт-азаттық қозғалысының кең етек алуына ықпал етіп, империализмнің отаршылдық жүйесінің күйреуін тездетті. Соғыстан кейін Азия және Африканың көптеген елдері отаршылдықтан азат болып, тәуелсіз мемлекеттер құрылды. Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы дүниежүзілік капиталистік қоғамның дамуына айтарлықтай өзгерістер әкелді. Соғыстан Франция, Ұлыбритания әлсіреп шықты. Германия, Италия және Жапония жеңілді.

Соғыстан Америка Құрама Штаты байып шықты. 1945 жылы атом бомбасын жасап шығуының нәтижесінде дүниежүзіндегі бірден-бір күшті елге айналды. КСРО соғыстан қираған және бүлінген экономикасын қалпына келтіру үшін күресіп жатты. АҚШ дүниежүзілік үстемдік үшін күресті. Капитализмнің экономикалық-әлеуметтік дамуында моно-полиялық капитализмнен мемлекеттік-монополиялық капитализмге өтті. Жалпы капитализм әлеуметтік қоғамға айналып, қайырымды мемлекет саясатына көшті. Мемлекеттік реттеудің негізгі үлгісі либерал-реформалық жүйеге сүйенді. Көптеген капиталистік елдерде экономика национализацияланып, мемлекеттік меншікке айналды. XX ғасырдың екінші жартысындағы капитализмнің дамуы қазіргі кезеңдегі капитализмнің сипатын анықтады. Қазіргі капитализм нарықтық, рынок пен өндірісті корпоративтік реттеуге көшті. Қазіргі кезеңдегі капитализм мемлекеттік-корпоративтік және әлеуметтік қоғамға өтті. Екінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы адамзат баласының тарихи дамуында соғыстың сабақтарын әр уақытта естен шығармай, бейбітшілік үшін және XXI ғасырда үшінші дүниежүзілік соғысты болдырмау үшін күресу керек екендігін жоққа шығармайды. Соғыстың қорытындысы мен сабақтары осыған үйретеді.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. 1946 ж. Париж бейбіт конференциясы және Германияның бұрынғы одақтастарымен бейбіт келісім шарттары.
2. 1973 ж. Араб-Израиль соғысы. Стратегиялық, қаруларды шектеу туралы Кеңес Одағы мен Америка арасындағы келіссөздер.
3. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Батыстың даму тенденциясы.
4. АҚШ үшін екінші дүние жүзілік соғыстың нәтижелері.
5. «Қырғи-қабақ соғысы» және тыңшылықтың өсуі.
6. Дж. Даллес және соғыс шегінде теңгеру.
7. 60-шы жылдардағы АҚШ-ының сыртқы саясатындағы екі тенденцияның күресі.
8. 1968 ж. сайлау мен билікке республиканшылардың келуі.
9. 1992 ж. президенттік сайлау және демократиялық партияның жеңісі.
10. АҚШ-ының Балкандағы саясаты.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады 6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма СӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 2

Тақырып бойынша глоссарий жазу (глоссарий 5 сөзден кем болмауы шарт). Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сұралады.

11. ҰЛЫБРИТАНИЯ

1929–1933 жылдардағы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс капиталистік елдер арасындағы қайшылықты күшейте түсті. Консерваторлар үкіметінің Еуропада беделі түсіп, АҚШ-тың қолдауымен Германия экономикасы жедел қарқынмен дами бастады. Франция үкіметінің сыртқы саясаты Еуропа елдерінде біршама әлсіреп, оқшаулана түсті. Болдуин үкіметі АҚШ-тың Германияны қолдау саясатын жақтады.

Сөйтіп, АҚШ және Ұлыбритания бірігіп, Германияны осы кезден бастап КСРО-ға қарсы соғысқа дайындай түсті. Консерваторлар үкіметінің антисоветтік саясаты елде кең етек ала бастады. У.Черчилль бұл кезде консерватор үкіметінің құрамында финанс министрі болатын. Ол КСРО-ға қарсы батыл шаралар жүргізуге шақырды. 1926 жылы маусым айында КСРО елін айыптаушы «Ақ кітап» деген жарық көрді. Британ компартиясының кеңсесін тексергенде «Мәскеудің қолынан жасалған ағылшындарға қарсы құжаттар табылды» деп жала жабылады. Бұл кітаптан кейін парламентте КСРО-ға қарсы айып тағылып, КСРО елімен арақатынасты үзіп, елшілікті қайтару туралы талап қойылды.

1927 жылы Варшава теміржол вокзалында кеңес елшісі Войков қастандықпен өлтіріледі. Совет үкіметі бұл қастандықты ұйымдастырушы Болдуин үкіметі деп таниды. Сол жылы Лондонда кеңес-ағылшын сауда үйінде арандатушылық ұйымдастырылады. 1927 жылы мамыр айында консерваторлар үкіметі КСРО-ға нота жіберіп, елшілік қатынасты тоқтатады.

Екінші лейбористтік үкімет. Елдегі экономикалық дағдарыспен қатар консерваторлар үкіметінің реакциялық ішкі және сыртқы саясаты 1929 жылғы парламенттік сайлауда жеңіліске ұшырады. Парламенттік сайлау қарсаңында лейбористтік партия «Еңбек және ұлт» деген бағдарламасын алып шықты. Бұл бағдарламасында: жұмыссыздықты жою, капиталға салық енгізу, 1927 жылғы жұмысшы табына қарсы шығарылған заңды жою, көмір шахталарында 7 сағаттық жұмыс күнін енгізу, көмір, транспорт (көлік саласын), энергия және жерді национализациялауды қарастырды. КСРО-мен елшілік қатынасты қалпына келтіру талаптарын қойды. Консерваторлар сайлау алдында сайлаушылар реформасын жүргізіп, әйелдерге 30 жастан емес, 21 жастан сайлауға қатысып дауыс беру құқығын енгізді. Бұл сайлаушылардың санын

8 млн көбейтіп, сайлауда дауыс берушілердің саны 29 млн жетті. Сайлау қарсаңында консерваторлардың сайлаушылар алдында беделі түсіп, лейбористердің сайлауда жеңіске жететініне ешқандай күмән келтірмеді.

1929 жылы мамыр айында парламенттік сайлау өтті. Лейбористер 287 депутаттық орынды жеңіп алды. Консерваторлар — 260, либералдар — 59 депутат өткізе алды. Лейбористер жаңа үкімет құрды. Премьер-министрі Макдональд болды. Үкіметтің құрамына Гендерсон, Сноуден, Мориссон т.б. кірді.

Парламенттік сайлаудан кейінгі құрылған лейбористік үкімет өздерінің сайлау алдындағы сайлаушыларға берген уәдесін орындауға кірісіп, біршама қызмет атқарды. Алғашқы шаралары елдегі жұмыссыздықты жою үшін, қоғамдық жұмыс орындарын ашты, жұмыссыздарды Канадаға жіберді, бірақ оларға онда да жұмыс таба алмады. Жұмыссыздарға кішігірім жер бөліп берді. Жұмыссыздарға мемлекеттік көмек көрсету шараларын жүргізді.

1930 жылы жұмыссыздарға берілетін мемлекеттік жәрдем ақының мөлшерін өсірді. Бұл шаралар аяғына дейін жүргізілмеді. Жұмысшы табының негізгі талаптары орындалмады. 1927 жылғы заңды жоя алмады. Көмір шахталарында 7 сағаттың орнына, 7,5 сағат жұмыс уақыты белгіленді. Лейбористік үкімет құрылған кезде басталған дүниежүзілік экономикалық дағдарыс елге ауыр зардаптар әкелді. Бірақ та үкімет ірі монополияға көптеген жеңілдіктер жасады. Капиталға салынатын салық мөлшері азайтылды, өнеркәсіптің көбі жеке меншіктің қолында сақталды. Сайлау алдындағы тағы бір уәделері орындалмады. Артта қалған көмір өнеркәсібі национализацияланбады. Ірі компаниялардың таза табысы өсті. Мысалы: 1929 жылы компаниялардың жылдық табысы 49,4 млн фунт болса, 1930 жылы 54,5 млн фунтқа артты.

Лейбористік үкімет халық алдында әшкереленіп, өздерінің уәделерінен шыға алмады. Еңбекші халық өздерінің тұрмыс жағдайларын жақсарту үшін күреске шығып, саяси-әлеуметтік талаптар қойып отырды. Олар КСРО елімен елшілік қатынасты қалпына келтіруді талап етті. 1929 жылы шілде айының 2-і күні лейбористік үкімет бұл мәселені қарастырып жатқанын түсіндірді. Екі ел арасында келіссөздер басталды. 1929 жылы қазан айының 3-і күні ағылшын-кеңес келісімдердің нәтижесінде елшілікті қалпына келтіруге қол қойылды. 1929 жылы қараша айының 5-і күні елшілік қатынас қалпына келтірілді. Сол күні кеңес-ағылшын сауда келісіміне қол қойылды.

«Ұлттық» үкіметтің құрылуы. Екінші лейбористік үкімет құрылғаннан кейін елдегі экономикалық дағдарыс тереңдей түсті. Жұмысшы партиясының еңбекші халықтың алдында беделі толық әшкереленді. Сайлаушылар алдындағы берген уәдесі сөз жүзінде қалды. Экономикалық дағдарыс лейбористер партиясында жік туғызды. Жұмысшы табына қарсы күрес күшейіп, еңбекші халық есебінен мемлекеттік бюджетті 120 млн ф. ст. қысқарту туралы мәселе күн тәртібінде тұрды. Үкімет жалақыны 20 %-ға қысқартуға шешім қабылдады. Экономика шығынын үнемдеу туралы Мэя жоспарын қабылдау керек екенін айта бастады. Бұл жоспарға Ұлыбритания коммунистік партиясы және Британ кәсіподақ Конгресі қарсы шықты. Елді тағы да ереуілдік қозғалысқа шығуға шақырды. 1931 жылы ақша-қаржы дағдарысы күшейді. АҚШ заем беруден бас тартты. 1931 жылы тамыз айының 23-і күні Үкімет отырысы болып, елдегі ақша-қаржы дағдарысынан шығу туралы мәселе қаралды. Үкіметтің 21 мүшесінің 11 мүшесі жұмыссыздыққа бөлінетін төлемді қысқартуға қарсы дауыс берді. Үкіметтік дағдарыстан кейін премьер-министр Макдональд отставкаға кетуге шешім қабылдады.

Макдональд кеткеннен кейін «Ұлттық» бірлік үкіметі құрылды. Жаңа үкіметтің құрамы 10 адамнан тұрды. Макдональд бастаған топ «ұлттық лейбористер» үкіметі құрамына кірді. Либерал партиясынан екі адам кірді. Макдональд үкіметті басқара берді.

«Ұлттық» бірлік үкіметті дағдарыстан шығудың жолдарын қарастырып, біршама батыл шараларды қолға алды. «Үнемдеу» жоспарына сәйкес 85 млн ф. ст. қаржы алынды. Салықтың жаңа түрлері енгізілді. Макдональд премьердің жалақысын 20 %-ға қысқартты. Еңбекші халықты елдегі дағдарысқа байланысты түсінісуге шақырды. «Үнемдеу» саясаты елде халық қозғалысына әкелді. Лондон қаласында бірнеше мың адам қатысқан шерулер өтті. Шеруге қатысқандар «халықтан қолыңды тарт», «ұлттық үкімет жойылсын» деген ұрандар алып шықты. Инвергордан қаласындағы теңіз моряктары мен порт жұмысшылары ереуілге шықты. Олар жалақыны қысқартуға қарсы болған еді. Ағылшын үкіметінің тірегі болып келген теңіз моряктарының шығуы буржуазияны қатты қорқытты. Экономикалық дағдарыс аяқталғаннан кейін 1934–1935 жылдары елде саяси тұрақтану басталып, «ұлттық» үкіметтің беделі өсті. Өндіріс қайтадан жұмыс істей бастады. Жұмыссыздардың саны 2086 мың адамнан, 1937 жылы 1665 мың адамға азайды. Өнеркәсіп өнімдерін шығару 20 %-ға өсті. Өнеркәсіптің жаңа салалары қайтадан жұмыс істей бастады.

1935 жылы қараша айында парламент сай-лауында консерваторлар жеңіске жетті. 1935–1937 жылдары Болдуин премьер-министр болады. 1937 жылдың мамыр айынан 1940 жылдың май айына дейін Н. Чемберлен үкіметті басқарды. «Ұлттық бірлік» үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты реакциялық бағытта болды.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Екінші дүние жүзілік соғыстың Ұлыбританияға әсері
2. 1951 жылғы сайлау, билікке консерваторлардың қайта келуі.
3. Төрт консервативті
4. Лейбористік үкімет, оның құрамы мен сипаты.
5. 1974 ж. лейбористердің билікке келуі. 1974–1975 жылдардағы дағдарыс және оның еңбекші хапықтарға әсері.
6. Ольстер дағдарысы: оның қайнар көздері, мазмұны мен билеуші топтардың саясаты.
7. Нәсілшілдік толқындары, 1981 жылдың жазындағы және 1985 жылдың тамызы мен қазанындағы әлеуметтік жарылыс, фолкленд соғысы.
8. 1990 ж. Тэтчердің отставкасы және оның орнына Дж. Мэйджордың келуі.
9. 1992 ж. парламенттік сайлаулар және консерваторлардың жеңісі.
10. Тэтчердің экономикалық саясаты.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ОЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады 6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу.

12. ФРАНЦИЯ

1915 жылы Корф аралында Югослав (СХС) жеріндегі халықтар бірігуі үшін және біртұтас мемлекет болып құрылуы үшін декларация қабылдайды. Ұлт-азаттық қозғалыстың барысында, Антанта мемлекеттерінің қолдауымен 1918 жылы Женева қаласында мемлекетті біріктіруге декларация қабылданады. Оған Серб, Хорват, Словен буржуазиясы қол қояды. 1918 жылы 1 желтоқсанда Белград қаласында Серб, Хорват, Словен корольдігі құрылады. Корф декларациясының негізінде Балқан түбегінде буржуазиялық, демократиялық мемлекет құрылады. Жер көлемі 248 мың кв км, халқының саны 12 млн адам болды.

1919 жылғы Версаль бітімі негізінде СХС корольдігінің Истрия жері — Триест қаласы, Долмат аралы Италияға берілді. Задар (Зара) қаласы Италияның протектораты болады. СХС корольдігі ауыл шаруашылықты ел болатын. Бірінші дүние жүзілік соғыста Австро–Венгрия жаулап алғаннан кейін, экономикалық дамуы күйзеліп, артта қалған еді. СХС корольдігі көп ұлтты мемлекет болды. Халықтың 39 % — сербтер, 24 % — хорваттар, 9 % — словендер, 2 % — черногорлар, 26 % — македондар мен албандардан құрылатын. Серб, черногорлар мен македондар — православие, хорват пен словендер — католик, Босняктар мен Герцеговина, Косово-Метохиялар — мұсылман діндерін ұстанады. Серб буржуазиясы СХС корольдігінде өздерінің үстемдігін орнатты.

Елде серб буржуазиясы шовинистік ұлтшылдық саясат жүргізді. Олар «Ұлы Сербия» мемлекетін құру үшін күресті. СХС корольдігі Қарагеоргиев династиясынан бастау алып, сербтер корольдікте басшылық рөл атқарды. СХС корольдігін серб радикал партиясының басшысы Пашич басқарды. Серб, Хорват, Словен королі Александр таққа отырды. 1920 жылы СХС корольдігінде 100-ден аса жалпы ереуілдік қозғалыс болып, оған 30 мыңдай жұмысшы қатысты. Пашич үкіметі 1919 жылы 27 ақпанда аграрлық реформа жүргізді. Реформа помещиктік жер иеленушілікті азайтып, жерді шаруаларға үлестірді. 500 гектардан артық жер конфискацияланды. Словен, Хорват және Воеводинде бұрынғы австро-венгер помещиктерінің жері тартып алынды. Ұсақ шаруашылықты жер иеленушілер саны көбейді. Аграрлық реформа өте ұзаққа созылып, аяқталмады. Қандай дегенімен реформа шаруалардың жағдайын жақсартуға себебін тигізді.

1920 жылы СХС корольдігінде парламент (скупщина) сайлауы өтті. Сайлауға елдегі барлық саяси партиялар қатысты. Белград қаласында ЮКП-сы жеңіске жетіп, Белград қаласының мэрі (әкімі) болып Ф.Филипович сайланды. ЮКП скупщина сайлауында айтарлықтай жеңіске жетіп, оларды 200 мың сайлау-шылар қолдап, 59 депутатын өткізді. 1920 жылы елде реакциялық күштер күшейіп, ЮКП-ны таратты, Хорват шаруалар партиясы (ХРКП) бөлініп шығу үшін күрес жүргізді. Скупщинаны таратты, СХС королі Александрға қастандық жасалды. Папич үкіметі елдегі реакцияны басу үшін, скупщинаны қайтадан шақырып, 1921 жылы Косово шайқасы болған маусымның 28-і күніне орайлап, қасиетті Вида күні конституция қабылдады. Бұл конституцияны Видовдан деп атады. СХС корольдігі буржуазиялық-монархия болды. СХС үкіметі корольге бағындырылды. Король Александр парламентті таратуға, үкіметті тағайындауға құқықты болды. Ұлы Серб буржуазиясының үстемдігі толық орнады. Жекеменшік конституция арқылы қорғалды. СХС корольдігі басқару-әкімшілік жағынан 33 жупанға (облысқа) бөлінді. Әр жупанды губернатор басқарды. Әйелдер мен әскери адамдардың сайлау құқы жоқ болды. СХС корольдігі құрылған күнінен бастап, сыртқы саясатта Францияның ықпалында болды. Антисоветтік саясат кең қолдау тапты. 1920 жылы тамыз айында Чехословакия мен СХС корольдігінің арасындағы келісім бойынша Кіші Антанта саяси-әскери одағына бірікті, бұл келісімге кейіннен Румыния кірді. Францияның тікелей қолдауымен 1920–1922 жылдары Кіші Антанта одағы құрылды.

СХС корольдігі капитализмнің тұрақтану кезінде.

Капитализмнің уақытша тұрақтану кезеңінде де елдің экономикасы дағдарыстан шыға алмады. Бұрынғыша аграрлы ел қалпында қалды. Ауыр өнеркәсіп саласы болмады. 2 мыңдай ауыл шаруашылық өнімдерін өңдейтін өнеркәсіп жұмыс істеді. 10 мыңдай ұсақ қолөнер шеберханалары болды. Таукен өндірісін-де шет ел капиталы үстем болды. Мемлекеттің шет елге қарызы 30 млрд динарға жетті. Ұлттық табыстың 32 ауылшаруашылығы құрады. Жердің 70 % ірі жер иеленушілердің қолында болды. Шаруалардың жер мөлшері 5 га артпады. Жердің 41 шаруалар-дың меншігінде болды. Жарты миллион шаруада жер болмады. Ауыл шаруашылығы да дағдарыстан шыға алмады. Ауыл шаруашылығындағы жерсіз шаруалар күн көру үшін қалаларға немесе шет елге жұмысқа кетуге мәжбүр болды. 10 жыл ішінде, яғни 1928 жылға дейін 250 мың шаруа шет елге кетті. СХС корольдігінде 1924–1929 жылдарда саяси дағдарыс кең етек алды. Ұлт саясаты шешілмеді, Серб

буржуазиясының шовинистік саясаты күшейді. Хорват Республикалық шаруалар партиясы (ХРКП) 1924 жылы скупщина сайлауында жеңіске жетті. Үкіметті Радич басқарды. ХРКП-сының үкіметі серб буржуазиясына қарсы күрес жүргізді. 1928 жылы Радич оппозицияға кетті. Серб буржуазиясы оппозицияға қарсы күрес жүргізіп, елде террор ұйымдастырды. 1928 жылы скупщинадағы хорват депутаттары Басаричск пен П.Радичқа қарсы оқ атып, Степан Радич өлді. Хорватияда халық қозғалысы кең етек алды. Жаңа үкіметті словен халық партиясының уәкілі А.Коропец басқарды. СХС корольдігінде саяси дағдарыстан шығу үшін король мен серб буржуазиясы мемлекеттік төңкеріс ұйымдастыруға дайындала бастады.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Төртінші республиканың Конституциясы, оның сипаты мен ерекшеліктері.
2. Ұлттық жиналысқа сайлау кезіндегі ФКП-ның табысы (1946).
3. Франция саясатындағы консервативті тенденцияның дамуы.
4. Оңшыл социалистердің тактикасы.
5. Үкіметтен коммунистердің аластатылуы.
6. «Маршалдың жоспары» мен Франция.
7. Францияның НАТО-ға енуі.
8. Герман мәселесі бойынша Францияның ұстанған саясаты.
9. 1954 ж. Париж келісімі. «Ортақ рынокқа» Францияның қатысуы.
10. 1956 ж. Ұлттық жиналысқа сайлау кезінде солшыл күштердің жеңісі.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, ӨЖ сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады 6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 2

Семинар сабағында «Хорватияда халық қозғалысы» атты тақырыпта дөңгелек үстел ұйымдастыру.

13. ГЕРМАН ФЕДЕРАТИВТІК РЕСПУБЛИКАСЫ, ПОЛЬША, РУМЫНИЯ, ВЕНГРИЯ, ЧЕХОСЛОВАКИЯ

1918 жылы қараша айында бірінші дүниежүзілік соғыс аяқталды. Соғысқа дейін Польша жері үш мемлекеттің қол астында болып келді. Батыс Польша жері Пруссияның, Шығыс Польша Ресейдің, Силезия мен Гомиция Австро-Венгрияның отары болды. XVI ғасырдың соңындағы Речь Посполитаяның үшке бөлінуі поляк халқын тәуелсіздігінен айырды. Бірақ поляк халқы ұзақ жылдар бойына тәуелсіздік үшін күрес жүргізіп келді. Соғыста Германия мен Австро-Венгрия жеңіліп, Польша халқы қайтадан мемлекетін құруға мүмкіндік алды. Бұл тарихи оқиға поляк халқына тәуелсіздікті алуға жол ашты. Поляк халқының адал ұлдары Юзеф Пимудский, Роман Димовский, Игнацы Падеревский, Игнацы Дашинскийлер зор үлес қосып, тәуелсіздіктің баянды болуына еңбек етті. 1917 жылы 25 қазанда Ресейде қарулы көтеріліс болып, Петроград қаласында жаңа кеңес үкіметі құрылды.

Кеңестік Ресей соғыстан шықты. 1918 жылы ақпанда кеңес үкіметі Польшадан бас тартатынын мәлімдеді. 1918 жылы 29 тамыз күні Польшаның тәуелсіздігін мойындаған декретке қол қойылды. XX ғасырдың алғашқы жылдарындағы саяси-қоғамдық өзгерістер Польшаның өз алдына қайтадан мемлекет болуына жол ашты. 1918 жылы қараша айының 11-і күні Варшава қаласында Регенттік Кеңес елдегі әскери билікті Магдебург түрмесінен шығып келген Юзеф Пилсудскийге берді. Юзеф Пилсудский жаңа үкімет құрды. Үкімет басшысы болып социалист Енджеем Морачевский тағайындалды. Польша буржуазиялық демократиялық мемлекет болып жарияланды. Екінші Речь Посполитая Республика болды. Бірінші Речь Посполитая 1569 жылғы Люблин униясынан кейін құрылған. Бұл уния негізінде Польша королдігі мен Ұлы Литва княздігі қосылып — мемлекет біртұтас Речь Посполитая деп аталған. Речь Посполитая — көп ұлтты мемлекет болды.

1919 жылы қаңтар айында Польша мемлекетінің парламенті (Заң шығарушы органы Сеймге) сайлау өтті. Сеймге сайлау жалпыға бірдей, тең негізде өтті. Сайлаудан кейін Польша мемлекеті құрылуының бірінші кезеңі аяқталды. 1919 жылы ақпан айында бірінші рет Сейм шақырылды. Сеймде Юзеф Пимудский сөз сөйледі. Ол: «Бір жарым ғасырға созылған күрес жеңіспен аяқталып, халық жаңа демократиялық Речь Посполитая мемлекетінің қайтадан өрлеуіне толық сене бастады. Бүгін біз үшін Ұлы жеңіс мейрамы» —

деді. Сеймде елдің жаңа конституциясын жазу үшін арнайы комиссия құрды. Комиссия екі жыл жұмыс істеп, 1921 жылы наурыз айында жаңа конституция қабылдады. Бұл конституция 1721 жылғы 3 мамырдағы конституция негізінде жасалынып, Еуропадағы ең демократияшыл конституция болып қабылданды. Польша буржуазиялық мемлекетінің құрылуы аяқталды.

Польшаның антисоветтік саясаты.

1919 жылы ақпан айында Польша әскерлері Кеңестік Ресей жеріне кіріп, Ковель, Брест, Вильнюс (Вильно), Минск, Житомир және Батыс Украина жерлерін басып алды. 1920 жылы мамыр айында Киев қаласын алады. Большевиктер партиясы мен кеңес үкіметі Киев қаласын азат ету үшін соғыс қимылдарын жүргізді. Польша әскерлеріне қарсы Буденный басшылығындағы атты әскер қатысып Киев қаласын азат етті. Польша әскері кейін шегінуге мәжбүр болды. Кеңес әскерлерінің соғыс қимылдарына генерал Михаил Тухачевский басшылық жасады. Соғыстың барысында Буч озенінен өтіп, Белосток қаласын азат етіп Варшава қаласына жетті. 12–18 тамызда Варшава үшін соғыстар жүрді. Қаланы қорғау генерал Тадеуш Розвадовскийге тапсырылды. 16 тамызда Польша әскерлері қарсы шабуылға шығып Радзимин, Непоренто және Осково қалаларын Қызыл әскерлерден азат етті. Маршал Пимудский соғыс қимылдарына өзі басшылық жасады. Қызыл Армия кейін шегінуге мәжбүр болды. 1920 жылы қазан айында Польша — Кеңес келісімі болып, соғыс қимылдары тоқталды. Соғыс аяқталғаннан кейін 1921 жылы 18 наурызда Рига қаласында Польша — Кеңес келісіміне қол қойылды. Келісім бойынша Польша — Кеңес шекарасы белгіленіп, Польшаға Батыс Украина мен Батыс Белоруссия территориясы Речь Посполитаяға берілді.

Капитализмнің уақытша тұрақтану кезеңіндегі Польша.

Польша мемлекетінің жер көлемі 388 мың км², 1921 жылғы халық санағы бойынша 27 млн адам, оның 65 % поляктар болды. 20 жылда Польша халқының саны 35 млн адамға жетті. 1922–1924 жылдарда елде экономикалық қайта құру реформалары жүргізілді. Реформа айтарлықтай нәтиже бермеді, елде экономикалық дағдарыс кең етек алды. Шет елге мемлекеттік қарыз мөлшері 2 млрд златых болды. Көмір өндіру — 68 %, болат қорыту 37,5 % кеміді. Шет ел капиталы өндірістің негізгі сала-ларына ие бола бастады. 1926 жылы Польшаның экономикалық дамуына қолайлы жағдай әсер етті. Елде егіс көлемі өсіп, жазда егіннен мол өнім түсті. Сыртқы саудада бидай (астық) көптеп шығарылды. 1926 жылғы мамыр айындағы Англиядағы көміршілердің жалпы ереуілі нәтижесінде ағылшын көмірінің орнына Польша көміріне сұраныс өсті.

1924 жылы тамыз айында үкімет ақша реформасын жүргізді. Осы кезге дейінгі неміс маркасының орнына Польша злотасы енгізілді. Ұлттық ақша беделі өсіп, шетелге тәуелділік азая бастады. 1925 жылы Польша сеймі аграрлық реформаны аяқтады. Реформа бойынша Батыс Польшада 180 гектардан артық жер бөлінуі қажет болды, ал шығыста 300 гектардан артық жер бөліске түсті. Себебі, Шығыс Польшаның жері егіс егуге қолайлы болатын. Өндіріс пен жеке өнеркәсіп иелеріне 700 гектар жер берілді. Бұл бөліс екі жылда аяқталуы керек, екі жылдан кейін жері бөліске түскен жер иесі мемлекеттен арнайы банк арқылы несие алатын болды. 1921 жылғы мәлімет бойынша, халықтың 60 % шаруалар болды. Реформа бойынша, ірі помещиктерден алынған жер үлесі шаруаларға берілді, олар шаруашылықтарын жүргізу үшін банктен ақшалай несие алды. Кепілділікке жерлерін қойды. Реформа толық жүргізілмеді. Шаруалардың жеріне салық мөлшері көп салынды. Халықтың көп бөлігі қайыршылықта күн көріп жатты.

1926 жылғы мамыр айындағы 1090 төңкеріс.

1922 жылы сейм сайлауында Пилсудскийді қолдаған саяси партиялар жеңіліс тауып, Пилсудский елдегі саяси жұмыстан кетеді. Парламент елді басқару ісінде белсенділік танытады. Бірақ халық үкімет пен парламентті сынап қарсы шығады. Саяси партиялар конституцияға өзгерістер енгізуді талап етеді. Атқарушы билікті күшейтуге, жеке билікті Пилсудскийге беруді талап етеді. Армия арасындағы беделін пайдаланып Пилсудский төңкеріс арқылы ел билігін қолына алуға дайындық жасап жатқанда, 1926 жылы мамыр айында үкімет дағдарысы басталады.

Президент Войцеховский үкіметті ауыстырады. Пилсудский мамыр айының 12-і күні елде төңкеріс жасайды. Үш күннен кейін армияның қолдауымен Пилсудский елдегі билікті өз қолына алады. Парламент таратылмайды, Польшаның жаңа президенті болып Игнацы Мосицицкий сайланады. Конституция мен парламент сақталғанымен, Пилсудский мемлекеттің басшы-сы болды. Жаңа үкімет басшысы болып Бартель тағайындалады. Үкімет елді дағдарыстан шығару үшін санация бағдарламасын жариялайды. Санация — аурудың алдын алу деген сөз. Мектеп балаларының тіс ауруын болдырмас үшін дәрігерлер мектепте санацис жүргізеді. Экономиканы көтеру үшін санация арқылы біршама реформалар жүргізілді. Маршал Пилсудский конституцияға өзгерістер енгізуді, президенттің жарлығы заң күші ретінде пайдалануды талап етті. Бартель үкіметі елде өнеркәсіптің жаңа салаларын дамытуға, Гдын қаласындағы кеме жасау портын жаңадан

салуға көп қаржы бөлді. Ұлттық ақша беделі өсіп, аграрлық реформа жалғасты. Елдің экономикасы дами бастады. Әсіресе, көмір өнеркәсібі көп өнім шығарды. 1928 жылы 4 наурыз күні сейм сайлауы өтті. Сайлауда Пилсудский жағы жеңіске жетті. Бірақ парламентті тарата алмады. Елде санація диктатурасына қарсы оппозиция әлі де болса күшті болды. Бірақ 1929 жылы Польшада экономикалық дағдарыс басталды. Экономикаға шет ел капиталы көп келе бастады. Халық наразылығы күшейді. Олар санація диктату-расын қолдаған саяси күштер конституцияны өзгертіп, жеке билікті күшейтуді талап ете бастады.

Экономикалық дағдарыс жылдарында.

Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс Польша экономикасының барлық саласын қамтыды. 1929 жылы өнеркәсіп өнімдерін шығару 15,2 % азайды, ауыл шаруашылық өнімдерін шығару 4,7 млрд злотаға, 1,5 млрд злотаға кеміді. Елде 500 мың жұмыссыз болды. Санація үкіметіне қарсы ереуілдің қозғалыс күшейіп, оған 1934 жылы 400 мың жұмысшы қатысты. Украина мен Батыс Белоруссия шаруашылығының жағдайы өте ауыр болды. Волын және Краков воеводтарында шаруалар көтерілісі кең етек алды. Польшада 1934 жылы Березе-Картуда концентрациялық лагерь (концлагерь) пайда болды. Экономикалық дағдарыс санація диктатурасы кезінде саяси-билік саласын да дағдарысқа әкелді. 1934 жылы билеуші топтар конституцияны өзгертуді талап етті. Пилсудский парламент арқылы жаңа конституцияны бекітті. 1935 жылы сәуір айының 23-і күні президент Мосьцицкий жаңа конституцияға қол қойды. Сәуір конституциясы бойынша, елдегі басшылық Пилсудскийдің қолына көшті. Ол «құдай мен тарих» алдында ғана жауапты болды. Президент 7 жылға сайланады. Президент үкіметті тағайындауға және алып тастауға, парламентті таратуға, елде төтенше жағдайды жариялауға құқылы, сонымен бірге жоғарғы әскери қолбасшы болды. Сенат депутаттарының 31 президент тағайындай алады. Конституция азаматтардың құқын тежеді. Халықтан мемлекетті жоғары санады.

Польшада жеке адам диктатурасы орнап, демократия шектелді. Конституция қабылданғаннан кейін бірнеше жетіден кейін маршал Пилсудский қайтыс болды. Маршал Краков қаласында Ваел костелінде (шіркеуінде) Речь Посполитая корольдерінің қасында жерленді. Осыдан кейін Польшада жаңа конституция бойынша сейм (парламент) сайлауы болды. Сайлауда санація диктатурасын қолдаған саяси партиялар жеңіске жетті. Польша мемлекетінің басшысы болып генерал Эдварда-Смигло тағайындалды. Екінші дүниежүзілік

соғыс қарсаңында Польша мемлекетінің сыртқы иіс саясаты Германия мен КСРО арасында тепе-теңдікті сақтауды қолдады. Польшаның сыртқы істер министрі, полковник Юзеф Бек болды.

1932 жылы КСРО мен бір-біріне соғыспау туралы келісімге қол қойылды. 1934 жылы осындай келісім Германиямен де жасасылды. 1939 жылы Гитлер Польшадан Данциг қаласын және «Польша коридорын» Германияға беруді талап етті. «Польша коридорымен» Польша жерінен Шығыс Пруссияға бару үшін темір жол мен автомобиль жолдарын салу үшін жер бөлуді ұсынды. Польша үкіметі Германия ұсынысын қабылдамады. Сөйтіп, 1934 жылғы келісім бұзылды. 1939 жылы тамыздың 23-і күні Молотов-Риббентрон пактісіне қол қойып, Батыс Украина, Батыс Белоруссия, Финляндия, Латвия және Бессарабия КСРО-ға берілетін болды да, Литва Германияға өтетін болды. Соғыс басталмай тұрып-ақ Гитлер мен Сталин Польшаны осылай бөлісті. 1939 жылы қыркүйектің 1-і күні Германия Польшаға соғыс ашты. Польша халқы ерлікпен өз отанын қорғап, соғыс қимылдарын жүргізіп жатты. Варшава қаласын екі жеті бойына қорғап, күштің тең болмауына байланысты Германия Польшаны жаулап алды. 1939 жылы қыркүйектің 17 күні КСРО Батыс Украина мен Батыс Белоруссия жеріне басып кірді. Молотов — Риббентрон пактісінің жасырындық шартына сүйеніп, КСРО Польшаға соғыс ашты. Германия мен КСРО қыркүйек айында Польшаны толық жаулап алды.

1918 жылы қазан айының 28-і күні Австро-Венгрия өзінің АҚШ үкіметіне жіберген нотасында соғыстан шығатынын және бітімге қол қоюға дайын екенін жазды. Австро-Венгрия империясы құлады. Бұл қуанышты хабар жеткеннен кейін эмиграцияда жүрген Чехословак ұлттық комитеті елдегі өкімет билігін өз қолдарына алатынын жариялады. 1918 жылы қазан айының 30-ы күні Турчанский Мартин қаласында Словак ұлттық комитеті арнайы декларация қабылдап, өздерін чех халқының бір бөлігі ретінде санап, бір мемлекетке қосылатынын білдірді. 1918 жылы қараша айының 16-ы күні Чехословак ұлттық комитеті уақытша конституция иіс жариялайды. Жоғарғы заң шығарушы Ұлттық жиналыс (парламенті) болып қабылданады. Ұлттық жиналыстың бірінші отырысында елдің тұңғыш президенті болып Т.Г.Масарик (1886–1918 жж.) сайланады. Чехословак үкіметін ұлттық-демократиялық партия жетекшісі К.Краларис басқарады. Чехословак сыртқы істер министрі Э.Бенеш тағайындалады. Э.Бенеш (1884–1949 жж.). 1918–1935 жылдарда сыртқы істер министрі. 1935–1948 жылдарда Чехословак Республикасының президент қызметін атқарады.

Чехословак Республикасының шекарасы Версаль, Сен-Жермен және Трианон келісімдері арқылы шешілді. Чехословакия мен Польша арасындағы Тешин облысы Антанта елдерінің қолдауымен 1919 жылы ақпан айында екі ел келісімі арқылы бейбіт жолмен шешіледі. Тешин облысы екіге бөлінеді. Бұл бұрыннан екі ел арасында талас туғызып келген мәселе бола-тын. Ользе өзенінің оңтүстік-батысында Тешин Силезиясындағы жер болатын. Осымен Чехословак буржуазиялық Республикасының құрылуы аяқталды. 1918–1920 жылдарында Чехословак үкіметі елде экономикалық-әлеуметтік шаралар жүргізді. 1920 жылы аграрлық реформа қабылдады. Мемлекет ірі жер иелерінен 150 га жерден артық жерді сатып алып, оны шаруаларға берді. Шаруалардың жерді сатып алуы үшін аграрлық банктерден несие алуларына рұқсат етілді. Аграрлық реформа ұзақ уақытқа созылды. Елде революциялық қозғалыстар кең етек алды. Оған себеп біріншіден, Ресейдегі қазан төңкерісі, екіншіден, 1919 жылғы Венгриядағы революция болды. 1919 жылы маусым айының 16-ы күні Словакияның Пресиове қаласында революция жеңіп Словак кеңес Республикасы құрылды. Кеңестік өкімет үш апта ғана өмір сүрді.

1920 жылы ақпан айында Ұлттық жиналыс жаңа конституция қабылдады. Конституция буржуазиялық демократиялық кеңшілік жариялады. Азаматтардың құқықтарын және жеке меншікті қорғады. Жоғарғы заң шығарушы органы екі палатасын Ұлттық жиналыс бекітті. Президент парламент арқылы жеті жылға сайланды. Жергілікті басқару мекемелері айтарлықтай өзгеріске ұшыраған жоқ. 1920 жылы сәуір айында Чехословакияда тұңғыш парламент сайлауы өткізілді. Сайлауда социал-демократ партиясы мен социалистер жеңіске жетті. Қызыл-жасыл коалициялық үкімет құрылды. Масарик президент болып қалды. Үкімет басшысы болып Тусар тағайындалды. Еңбекші үкіметі аталған Тусар үкіметі халықтың әлеуметтік және тұрмыс жағдайын жақсартпа алмады. Елде жұмыссыздық өсті. Қымбатшылық, азық-түліктің жетіспеуі революциялық қозғалысқа әкелді. 1920 жылы желтоқсан айында жұмысшы қозғалысы кең етек алды. Тусар үкіметтен кетіп, оның орнына Я. Черный тағайындалды.

1921 жылы мамыр айында солшыл социал-демократтар Прага қаласында өздерінің съездерін өткізіп Чехословак Коммунистік партиясының құрылғандығын жариялады. 1918–1921 жылдарда Чехословак үкіметінің сыртқы саясаты антисоветтік бағытта болды. Сыртқы саясатта Антанта мемлекеттеріне арқа сүйеді. Оның ішінде Франция үкіметінің сыртқы саясатын қолдау арқылы жүргізді. Францияның тікелей айтуымен антисоветтік саясатты

қолдап Орталық Еуропада Кіші Антанта әскери одағы құрылды. Кіші Антанта Югославия корольдігінің қатысуымен құрылды. 1920 жылы 14–15 тамызда Чехословак — Югославия, Чехословак — Румыния келісімдеріне қол қойылды. Кіші Антанта одағының міндеті біріншіден, советтік Ресейге қарсы тұру, екіншіден, Австро-Венгрия империясының қайтадан құрылуына жол бермеу болды. 1921 жылы қыркүйек-қазан айларында Карл Габсбург екі рет монархияны қалпына келтіру үшін төңкеріс ұйымдастырды. 1921 жылы қазан айында төңкерісшілдер жеңіліс тауып, Карл тақтан түсті. Габсбург монархиясын қайта құруға тыйым салынды.

Капитализмнің уақытша тұрақтану кезіндегі Чехословакия.

Чехословакия капитализмнің уақытша тұрақтану кезінде 1924–1929 жылдарда экономикалық дамуда айтарлықтай жеңіске жетті. 1926 жылы өнеркәсіп өнімдерін шығару 1913 жылмен салыстырғанда 20 % артты. Ауыл шаруашылық өнімдерін шығару 1913 жылғы деңгейге жетті. 1927 жылы өнеркәсіп өнімі 108 %, ал 1927 жылы 113 % өсті.

Чехия мен Моравия аудандарында ауыр өнеркәсіп қаржы олигархиясының қолдауымен тез дамыды. Өнеркәсіп-қаржы иесі Живностен банкін өз қолына алды. Словак ауданы аграрлы болып қала берді. Өнеркәсіптің 20 % шет капиталының қолында болды. 1930 жылы 494 ірі өнеркәсіп орындарында жұмысшылардың 21,7 % жұмыс істеді. XX ғасырдың 20-жылдарында ұлттық буржуазия жеңіл өнеркәсіпте айтарлықтай табысқа жетті. Змине қаласындағы аяқ киім фабрикасы елдегі аяқ киім өнімдерін шығарудың 90 % өз қолына алды.

1924–1930 жылдарда Бати концерні 3 млннан 22,5 млн пар аяқ киім шығарды. Чехословакия экспортқа аяқ киім шығарудан дүние жүзінде бірінші орынға шықты. Чехословак шет елге капитал шығарып отырды. Австрия, Венгрия, Югославия, Румыния және Польша ұзақ мерзімге несиеге Чехословакия тауарларын алды. Аграрлық реформа Чехословакияда 1929 жылы аяқталды. 1927 жылы 4881 ірі жер иесінің үлесінде 1 млн 166 мың га жер болса, 1 млн 67 мың шаруалардың үлесінде 2 млн 30 мың га жер болды. Әрбір ірі жер иесінде 238 га жер болса, әр шаруада 2 га жер болды. Техникалық дақылдардың егіс көлемі артты. Қант қызылшасының көлемі 2 есеге жуық өсті. Жұмысшы табының әлеуметтік жағдайы ауыр болды. Елде қымбатшылық кең етек алды. Жұмысшы ереуілдері жиі-жиі болып жатты.

1924 жылы мамыр айында Жилин қаласында тоқымашылар ереуілге шықты. Қыркүйек айында Прага қала-сындағы демонстрацияға 10 мың адам

қатысты. Қымбатшылыққа қарсы ереуіл 19 қыркүйекте Братиславада, 30 қыркүйекте Остров қаласында өтті. 1924 жылы қазан айында парламент әлеуметтік қауіпсіздендіру туралы заң қабылдады.

1925 жылы жұмыссыздарға төленетін көмек туралы заң шықты. Кәсіподақ ұйымы жұмыссыздарға үш айға дейін көмек төлейтін болды. Мемлекет кәсіподақ ұйымына қайтарым төлем төлейтін болды. 1922–1926 жылдарда Швеглы үкіметі еңбекші халықтың мүддесіне сай жұмыс атқара алмады. Елде үкіметтік дағдарыс қалыптасты. 1925 жылы парламент сайлауы өтті. Сайлауда бірлік үкімет партиялары жеңіске жетті. Социал-демократ, Аграрлық ұлттық-демократиялық партиялары 146 мандатқа ие болса, оппозициялық партиялар 141 мандат алды. Чехословак коммунистік партиясы екінші орын алып 40 мандат жеңіп алды. Социал-демократ партиясы 19 мандатқа ие болды. Жаңа үкіметті Швеглы басқарды.

1926 жылы мамыр айында үкіметтің құрамынан социал-демократтар шықты. Үкіметті Ян Черны ауыстырды.

1927 жылы әскерлер сайлау құқынан айрылады. Елде әкімшілік басқару реформасы жүргізілді. 1930 жылы Чехословакияда дүниежүзілік экономикалық дағдарыс басталды. 1930 жылы өнеркәсіп өнімдерін шығару 30 % қысқарды. Өнеркәсіп орындарының 15 % жабылды. Елде 1,3 млн адам жұмыссыз қалды. 1929 жылы парламент сайлауында Аграрлық партия жеңіске жетті. Үкіметтің құрамына социал-демократ партиясы кірді. Жаңа үкімет дағдарыстан шығудың жолын еңбекші халыққа салынатын салық мөлшерін көбейту арқылы жүргізді. Дағдарыс әлеуметтік қайшылықты тереңдетті. Жұмыссыздар өздерінің жағдайын жақсарту жолында шерулер ұйымдастырды.

1930 жылы наурыз айының 6-ы күні 100 мың адам қатысқан шерулер болды. 1932 жылғы ақпан айында осындай шерулерге 400 мың адам қатысты. Жұмыссыздардың шерулерін Чехословак коммунистік партиясы басқарды. 1932 жылы наурыз айында жұмысшылардың саяси ереуілі жалпы халықтық сипатқа ие болды. Солтүстік Чех ауданындағы Мостец көміршілерінің ереуілі кең етек алды. Бұдан басқа 400-дей саяси ереуілдер өткізілді. Экономикалық дағдарыс жылдарында күйзеліске ұшыраған Закарпат Украин шаруаларының қозғалысы да өрши түсті. Экономикалық дағдарыс Чехословакияда 1937 жылға дейін созылды. Еңбекші халықтың тұрмыс жағдайы нашарлай берді. Елде саяси дағдарыс күшейе түсті.

1939 жылы Германияда фашистік диктатураның орнауы, елде фашистік партиялар құрылып, Судет облысында Генлейн бастаған «неміс судет»

партиясы құрылды. Чехословакияның тәуелсіздігіне тікелей қауіп төнді. 1935 жылы желтоқсан айында президенттік сайлау өтті. Масарик президенттік биліктен бас тартуына байланысты, сайлауда көпшілік дауыс алған ұлттық-социалистік партия ұсынған Э. Бенеш жеңіске жетті. 1935–1938 жылдарда Германия мен Италия елдерінің агрессиялық саясаты Чехословакияның сыртқы саясатта жаңа бағыт ұстауына әкелді. Франция мен КСРО елдерінің коллективтік қауіпсіздік саясатын қолдау арқылы антисоветтік саясаттан бас тартуға мәжбүр болды. 1935 жылғы мамырдың 2-і күнгі Кеңес — Француз келісімін қолдап, 1935 жылы мамырдың 16-ы күні Мәскеу қаласында бір-біріне шабуыл жасаспау және өзара көмек көрсету туралы Совет — Чехословак келісіміне қол қойылды. Бұл саясат Чехословакияның тәуелсіздігіне уақытша болса да кепілдік бере алды.

Мюнхен келісімі.

1938 жылы 12 наурызда фашистік Германия Версаль бітімін бұзып Австрияны аншлюс саясаты негізінде Германияға қосты. Чехословак тәуелсіздігіне тікелей қауіп төнді. 1938 жылы 23–24 сәуірде Карлово-Вары қаласында Судет немістер партиясының съезі болып, өздерінің талаптарын қойды. Біріншіден, Судет облысына автономиялық құқық беру, екіншіден неміс ұлтшылдарына еркін үгіт-насихат жүргізуге рұқсат ету, КСРО — Чехословак келісімінен бас тарту сияқты саяси талаптар қойды. Генлейннің съезде сөйлеген сөзі Германия радиосы арқылы толық берілді. Мамыр айында Судет облысында арандатушылық, үгіт-насихат жұмысы күшейді. 1938 жылы мамырдың 22-і күні Судет облысында өткен жергілікті басқару органдарын сайлаудан бас тартқан Судет немістерінің бүлігі болды.

Судет немістерін қолдаған Германия Чехословакияға қарсы соғыс ашу үшін «Грюн» жоспарын жасады. Мамырдың 21-і күні Чехословакия үкіметі елде мобилизация жариялады. Чехословак халқы отанын қорғауға дайындалды. Мамыр дағдарысы қыркүйек айына дейін созылды. Франция мен Англия үкіметтері Гитлердің Чехословакияны басып алу саясатын қолдап, Судет облысын Германияға беруге көндіру үшін 1938 жылы 19 қыркүйекте Чехословакияға ультиматум табыс етті. Чехословак президенті Э. Бенеш екі күннің ішінде жауап беру керек болды, егер жауап болмаса Германия соғыс ашады деп қорқытты. Чехословак үкіметі ультиматумнан бас тартты. Гитлер: «Егер Судет облысы 1 қазан айына дейін берілмесе, мен вермахт солдатты ретінде Чехословакияға соғыс ашамын» — деп радио арқылы сөз сөйледі.

Чехословакияда мобилизация жалғасып, 1,5 млн адам әскер қатарына шақырылды. Гаджи үкімет оставкаға кетуге мәжбүр болды. Қыркүйек дағдарысы 26 күнге дейін жалғасты. АҚШ президенті Ф. Рузвельт «Чехословак мәселесін» бейбіт жолмен шешуге болатынын айтты. Соғыс болса Еуропада саяси құрылымның өзгеруі мүмкін, сондықтан бұл мәселені бейбіт түрде шешу үшін АҚШ президенті халықаралық конференция шақыру керек деген ұсыныс жасады. 29–30 қыркүйек айында Мюнхен конференциясы ашылды. Конференция жұмысына Гитлер, Муссолини, Даладье және Чемберлен қатысты. Конференцияның күн тәртібінде «Чехословак мәселесі» қаралғанымен, Чехословак президенті Э. Бенеш қатыстырылмады. Мюнхен келісімі бойынша Судет облысы Германияға берілді. Судет облысында 5 млн халық тұрса, соның 3 млн халқы немістер болатын. Судет облысында Чехословакия өнеркәсібінің 40 % орналасқан еді. Мюнхен келісімінен кейін Германияның шекарасы Прага қаласынан 40 шақырым жерде болды. Мюнхен келісімі екінші дүниежүзілік соғыстың бастауы болды.

Мюнхен келісімінен кейін Гитлер Венгер сыртқы істер министрі Чакимен кездескенде былай деген: «Неслыханное достигнуто. Вы думаете, что я сам полгода назад считал возможным, что Чехословакия будет мне как бы поднесена на блюде ее друзьями? Я не верил, что Англия и Франция вступят в войну, но я был убежден, что Чехословакия должна быть уничтожена военным путем: то, что произошло, может произойти лишь раз в истории» [13]. Мюнхен келісімінен кейін Чехословакия жері екіге бөлінді. Чехословакия 1939 жылдың 15 наурызына дейін Екінші Республика деп аталды.

1938 жылы 5 қазан күні Бенеш биліктен кетті. Чехословакия президенті болып реакциялық топтардың басшысы Э.Гаха сайланды. Үкімет басшысы Р.Беран болды.

1939 жылы наурыздың 14 күні Гаханы Берлинге шақырып Гитлер Чехия мен Моравияны Германияның протектараты деп жариялады. 15 наурызда Германия Чехословакияны толық жаулап алды.

1939 жылы наурыз айының 21 күні Гаха Ұлттық жиналысты таратып, елдің билігін неміс әкімшілігіне өткізді. 1938 жылы қарашаның 2-і күні Вена арбитраж заңынан сәйкес, Словакия дербес мемлекет болып жарияланды. Германияның бақылауындағы «куыршак» Словак мемлекетін Тисо басқарды. Словак жеріне неміс армиясы орналастырылды.

1941 жылы маусым айының 24-і күні Словакия КСРО-ға соғыс жариялады. Екінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы Франция, Англия және

АҚШ мемлекеттерінің ұсынысымен Мюнхен келісті. Чехословак мемлекетінің жойылуына байланысты чех және словак халқы өздерінің тәуелсіздігінен айырылды.

Чехословак халқы 1939–1945 жылдарда фашизмге қарсы ұлт-азаттық күрес жүргізді. 1939–1945 жылдарда Бенеш басқарған Чехословак эмиграциялық үкіметі Лондон қаласында антигитлерлік бірлік елдері жағында фашизмге қарсы күресті.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Американың Батыс Германияны қаруландыру саясаты.
2. 1953–1954 жж. Париж келісімі және ГФР-ның НАТО-ға енуі.
3. Батыс Берлин мен бейбіт келісім туралы кеңес үкіметінің ұсынысын қабыл алмау.
4. ГФР-ның 60-шы жылдардағы экономикалық дамуы.
5. В.Брандт кабинетінің отставкасы және билікке Шмидт үкіметінің келуі.
6. Жоғарыдағы коррупция. Трайболизм.
7. 1976–1990 жылдардағы Румынияның әлеуметтік-экономикалық дамуындағы негізгі бағыттар.
8. Ұлттық, өнеркәсіп. Жоспарлау.
9. Румынияның дүние жүзілік соғысқа қатысуы.
10. Антонескудің диктатурасы.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, семинар сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады. 6–10-ұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

14. 1945–1990 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ КЕҢЕС МЕМЛЕКЕТІ

1945–1990 жылдардағы КСРО, халық шаруашылығын қалпына келтіру. Экономикалық және қоғамдық өмірді бейбіт күйге қайта құру. Қалпына келтірудің қиындықтары мен кеңес халқының ынта-ықыласы. И.В. Сталиннің өлімі мен билік дағдарысы. Социализмнің кеңестік үлгісінің өмірге тезімділігі мәселелері.

КОКП-ның XX съезі, оның позитивті және негативті салдары. Н.С. Хрущев және оның «сталинизмді» жою саясаты. Елді басқарудың волюнтаристік әдістері мен қоғамдағы дағдарысты құбылыстардың үдеуі. КСРО халқының материалдық жағдайларының нашарлауы. Азық-түлік дағдарысы. Хрущев экспериментінің сәтсіздікке ұшырауы.

1964 жылдың қазан пленумы және Н.С. Хрущевті биліктен босату. Л.И. Брежнев саясатының қайшылықтары. «Дамығын социализм» концепциясы. КСРО-ның мұнан былайғы мемлекеттік құрылысы туралы қоғамдағы пікірталастар.

1977 жылғы Конституция. Ұлттық мәселелердің шиеленісуі. Жоғарғы билік басындағылардың коррупциясы мен тамыр-таныстық қатынастардың етек алуы. Дағдарысты құбылыстардың шиеленісуі. Ю.В. Андропов пен кеңес қоғамын конструкциялық реформалау әрекеттері. Ю.В. Андроповтың өлімі. КОКП-ның қызметінде негативті процестердің күшеюі. Билікке М.С. Горбачевтің келуі. «Қайта құруға» бағыт алу.

КСРО-дағы экономикалық және әлеуметтік-саяси дағдарыс. «Демократия мен социализм» ұранымен капитализмді қалпына келтіру. Одақтас республикалар басшылығында сепаратистік тенденциялардың күшеюі. «Тәуелсіздік шеруі».

1991 жылдың 17 наурызындағы референдум және оның нәтижелері. КСРО-ның мемлекеттік жүйесінің күйрей бастауы. Федеративті құрылысты конфедерациямен алмастыру әрекеттері. ТМО жобасы.

1991 жылдың тамызындағы оқиғалар мен оған берілген баға. Б. Ельцин, Л. Кравчук және С.Шушкевичтің 1991 жылы 8 желтоқсанда Беловеж протоколдарына қол қою барысында 1991 жылы 17 наурызда өткен референдум нәтижелерін жоққа шығаруы. Беловеж келісімі нәтижелерінің 1991 жылдың

21 желтоқ-санында Алматыда бекітілуі. КСРО-ның жойылуы және ТМД-ның құрылуы. Бұл оқиғалардың халықаралық құқық, тұрғысынан заңдылығы.

90-шы жылдардағы Ресей Федерациясы.

Е.Гайдардың үкіметі және оның 1992 жылғы монетаризм саясаты. Бағаның «либерализациялануы». Қоғамдағы әлеуметтік-психологиялық шиеленістің өсуі. Коммунизмге қарсылық. Е.Гайдардың отставкасы. Үкіметтің жаңа басшысы В.С.Черномырдин мен оның бағыты. Биліктің атқару және заң шығару салаларының конфронтациясының күшеюі. Б.Н. Ельцин және Р.И. Хасбулатов.

1993 жылдың 3–4 қазанындағы Мәскеудегі оқиғалар. Оған халықарапық қоғамдастықтың берген бағасы. Кеңестер билігінің жүйесін жою. Жаңа Ресей Конституциясын қабылдау мен оның авторитарлы сипаты.

Батыстану мен халықтың одан көңілі қалуы. Елдегі интеграцияның жойылу қаупі («тәуелсіздікті қалағандарыңша алыңдар»). Шешендер мәселесі. Ельциннің Шешенстандағы авантюрасы. Биліктің жалпы дағдарысы. Ельцин-Гайдар экспериментінің сәтсіздікке ұшырауы. Қылмыскерлердің тоталитарлы терроры. Мәскеудегі жарылыс. 1999 жылғы парламенттік сайлау, саяси күштерді жаңаша орналастыруы. Б.Н. Ельциннің отставкасы. Ресейдің алдындағы тарихи дамудың альтернативті жолдары. В.В. Путин және оның саясаты.

1918 жылы қазан айында Австро-Венгрия соғыста жеңілді. Габсбург мұрагерлік империясы өмір сүруін тоқтатты. Империя құлағаннан кейін Орталық Еуропада тәуелсіз мемлекеттер құрылды. Олар: Австрия, Венгрия, Чехословакия, Польша. 1918 жылы қазан айының 30-ы күні Вена қаласында еңбекші халықтың қатысуымен ірі демонстрация ұйымдастырылып, халық республиканың жариялануын талап етті. Социал-демократ партиясының басшысы Карл Реннер үкімет құрды. Уақытша ұлттық жиналыс (парламент) шақырылып, конституцияның жобасын қабылдады. 1918 жылы қарашаның 12-і күні парламент Австрия Республикасының құрылғандығын жариялады. Австрияның экономикалық дамуында дағдарыс басталды. Экономикалық дағдарыс елде үкіметке қарсы наразылықты күшейтті. 1920 жылы маусым айында социал-демократ үкіметі отставкаға кетуге мәжбүр болды. 1920 жылы 1 қазан айында жаңа конституция қабылданды.

Австрия демократиялық Республика болып жарияланды. Парламент екі палатадан: Ұлттық кеңес және Федералдық кеңестен құрылды. Конституция

жалпыға бірдей сайлау, сөз бостандығы, ұждан, баспасөз және әлеуметтік құқықтарды жариялады. 1920 жылы 17 қазанда парламент сайлауы өтті. Сайлауда негізгі буржуазиялық христиан-әлеуметтік партиясы жеңіске жетті. Жаңа үкіметті реакциялық бағыттағы И.Зейпель басқарды. Ол алғашқы күннен бастап фашистік ұйымдарды қолдап, Австрияны Германияға қосуға шақырды. Экономикалық дағдарыстан шығу үшін Австрия үкіметі Ұлттар лигасынан қаржы көмегін сұрауға мәжбүр болды. 1922 жылы қазан айында Женева конференциясына қатысқан елдер Австрияға 650 млн крон заем беруге келісті.

1922 жылы Австрияда ақша реформасы жүргізіліп, қазіргі Австрия ақшасы — шиллинг енгізілді. Шет ел капиталының қолдауымен Австрияда капитализм уақытша тұрақтану кезеңіне аяқ басты.

1924–1929 жылдарында Австрия экономикасы тұрақтанып, халықтың тұрмыс жағдайы жақсара бастады. Буржуазия өндірісті дамытып, жұмысшылардың әлеуметтік талаптарын ескеріп, жалақыны өсірді, тұрғын үй мәселесін шеше бастады. Вена қаласының басшысы 1931 жылы тұрғын үй салу бағдарламасын жасап, қалада жаңадан 45 мың пәтер салды. Жергілікті жерлердің бюджетіне түсетін арнаулы салықтар жүйесі енгізілді. Бірақ елде реакция мен фашизм кең етек ала бастады.

1927 жылы парламент сайлауы өтті. Сайлауда христиан демократиялық партиясы жеңіп, премьер-министр Зейпель үкімет басына келді. Зейпель бастаған үкімет реакция мен фашизмді қолдау саясатын жүргізді. Сыртқы саясатта Германияны қолдап, антисоветтік саясат ұстанды. 1927 жылы шілде айында жұмысшы табының реакция мен фашизмге қарсы қарулы көтерілісі болды. Қарулы көтерілістің жеңіліс тапты, 140 адам өліп, 1500 адам жараланды. Әйтсе де бұл реакция мен фашизмге тойтарыс берген алғашқы үлкен соққы еді. Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс жылдарында Австрияда өнеркәсіп өнімдерін шығару қысқарды. 1929 жылы 462 мың т шойын, 632 мың т болат шығарылса, 1933 жылы 88 мың т шойын, 226 мың т болат өндірілді.

1932 жылы елде 500 мың жұмыссыз болды. Әлеуметтік қайшылық күшейіп, халықтың тұрмыс жағдайы ауырлады. Австрияда фашизм қайтадан күш ала бастады. Фашизм қозғалысында екі ағым болды. Біріншісі, Италияны қолдағандар — **хеймверлер**, екінші германияны қолдағандар — **нацистер** болды. Үкімет басында отырған христиан-демократтар демократияға шабуыл жасай бастады. Мұны Австрияның социал-демократтар партиясы қолдады. 1929–1930 жылдарда Шобер үкіметі конституцияны өзгертуге шешім қабылдады. 1929 жылы желтоқсанда конституцияға өзгерістер енгізді. Сайлауға

20 жастан емес, 21 жасқа толған адамдар қатыса алатын болды. Президентті 7 жылға жалпыхалықтық сайлау арқылы сайлады. Президент парламентті таратуға, үкіметті парламент келісімінсіз тағайындауға құқықты болды. Конституция бойынша парламент 3 палатадан тұрды: Ұлттық кеңес және Федеративтік кеңестен құрылса, үшінші палата Ұлттық кеңес екі палатаға бөлінді. Біреуі Австрияның жергілікті басқару өкілдерінен, екіншісі мұрагерлік кеңес мүшелерінен (совет сословий) тұрды. Жоғарғы палата жер және сословия кеңесі болып қайта құрылды.

Конституциядағы саяси-әлеуметтік құқықтың баптары қысқартылып, демократиялық кеңшіліктер шектелді. 1929–1933 жылдардағы экономикалық дағдарыс кезінде Австриядағы ең бір ірі банк «Боденкредитанштальт» банкрот болды. Ірі өнеркәсіп орындары жабылды. Жұмысшылардың 53 %-ы қысқартылды. Донавиц қаласындағы «Альпинс Монтангезелль-шафт» металлургия заводы тоқтатылды. 1932 жылы ағаш өңдеу заводтарының 60 % жұмыс істемеді.

1934 жылы ақпан айында жұмысшы табы реакция мен фашизмге қарсы қарулы көтерілісті бастады. Қаңтар айында Тирол қаласында хеймверлар (фашистер) террор ұйымдастырып елде фашистік төңкеріске дайындалды. Австрия үкіметті фашизмге қарсы күрес жүргізіп, қару-жарақтарын тартып алып, тұтқындап жатты. Бірақ фашистік ұйымдардың қарсылығы күшті болды. Вена, Линц, Грац қалаларында халық көтеріліске шықты. Фашизмге қарсы қарулы көтеріліс 15 ақпанға дейін жалғасты. Көтеріліске қатысқандар арасында бірлік болмады, социал-демократ партиясы мен коммунистік партия біртұтас жұмысшы майданын құра алмады. Фашизм жеңіске жетті. Көтерілісшілер жеңілді. 1000 адам өліп, 5 мыңдай адам жараланды. 10–11 мың адам тұтқындалып, Вемерсдорф концлагеріне жіберілді.

Фашистік диктатураның орнауы.

1934 жылы мамыр айында фашистік күштерді қолдаған Дольфус үкіметі жаңа фашистік конституция қабылдады. Австрияда барлық саяси партиялар мен кәсіподақ ұйымдарына тыйым салынды. Италия мен Ватиканның ықпалы күшейді. Дольфус үкіметінің бұл саясаты Германияға жақпады.

1933–1934 жылдарда Дольфус Муссолинимен бірнеше рет кездесулер өткізді. Германия өзінің аншлюс саясатын жүзеге асыру үшін күрес жүргізіп, Дольфус үкіметін құлатудың жолын қарастырды. 1934 жылы шілде айында Германия Австрияда мемлекеттік төңкеріс ұйымдас-тырып, Дольфусті өлтірді. Жаңа үкіметке католик шіркеуін қолдаушы Шушинг тағайындалды. Германия

Австрияны басып алуға дайындала бастады. Аншлюс саясатын жүзеге асыруға кірісті.

1936 жылы шілде айында Австрия Германиямен келісімге қол қойды. Австрия қағаз жүзінде ғана дербес мемлекет болғанымен, мен өзін «Германияның бір бөлігі» деп қарастырды. 1938 жылы қараша айында Австрия — Германия жасырын келісіміне қол қойылды. Германия Австрияны экономикалық жағынан тәуелді жасай бастады. Гитлер Австрия премьер-министрі Шушингтен фашистерді қолдау, үкіметтің кейбіреулерін жұмыстан алуға дейін талап етті. Олардың орынына нацист-министрлер тағайындалды. Қауіпсіздік министрі болып, нацист Зейс-Инквартты қойды.

1938 жылы наурыздың 11-і күні Гитлер Австрияны жаулап алу туралы нұсқауға қол қойды. Зейс-Инкварт Шушингпен тікелей телефон арқылы сөйлесіп, Берлиннен Гитлердің нұсқауларын жеткізіп отырды. Наурыздың 13-і күні Шушинг Австрияда плебисцит өткізуге шешім қабылдайды. Сол күні Берлиннен Геринг Зейс-Инквартқа телефон 1089 соғып плебисцитті тоқтатуды талап етеді. Екі сағаттан кейін Зейс Берлинге телефон соғып, Шушинг плебисцитті тоқтатқанын айтады. Шушинг отставкаға кетуге мәжбүр болады. Үкіметті Зейс-Инкварт өз қолына алып, Австрияда мемлекеттік төңкеріс жүзеге асады. Зейс үкіметі Германиядан әскери көмек сұрайды.

1938 жылы наурыздың 13-і күні аншлюс саясаты жүзеге асып, Австрия Германияға қосылады. Орталық Еуропада Австрия тұңғыш рет фашистік Германияның агрессиялық саясатының құрбанына айналды. Англиядағы Германияның бұрынғы елшісі, әрі Германияның сыртқы істер министрі Риббентроп Англия премьер-министрі Чемберленмен жолығып толық қолдау алғандығын айтып, Герингке телефон соғады. 17 наурыз күні КСРО үкіметінің сыртқы істер министрі Германияның Австрияны жаулап алуына байланысты үндеу таратады. «Совет үкіметі агрессорларға қарсы бірігіп күресу керектігін айта келіп, келесі қауіп Чехословакияға төніп отырғандығын ескертіп, Ұлттар лигасы арқылы коллективтік қауіпсіздік саясатын қолдау тапса, ертең кеш болатындығын ескертеді» делінді. 15 наурыз күні таңертең Гитлер өзінің туған елі Австрияға келеді. Бірнеше мың адам қатысқан жиында Гитлер сөз сөйлеп, өзінің арманының орындалғанын айтады. Вена қаласының тұрғындары Гитлердің сөзін зор қуанышпен тыңдап, қолдау тапқандарын білдіреді. Австрия жері 7 облысқа бөлініп, Германияның «шығыс марка жері» деп аталады. Австрияны рейхкомиссар басқарады.

Аншлюс саясатын елдегі реакция, фашистер, католик шіркеуі оңшыл социал-демократтар қолдады.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. КОКП-ның XX съезі, оның позитивті және негативті салдары.
2. Н.С. Хрущев және оның «сталинизмді» жою саясаты.
3. Елді басқарудың волонтаристік әдістері мен қоғамдағы дағдарысты құбылыстардың үдеуі.
4. КСРО халқының материалдық жағдайларының нашарлауы. Азық-түлік дағдарысы. Хрущев экспериментінің сәтсіздікке ұшырауы.
5. 1964 жылдың қазан пленумы және Н.С. Хрущевті биліктен босату.
6. Л.И. Брежнев саясатының қайшылықтары.
7. «Дамығын социализм» концепциясы. КСРО-ның мұнан былайғы мемлекеттік құрылысы туралы қоғамдағы пікірталастар.
8. 1977 жылғы Конституция. Ұлттық мәселелердің шиеленісуі.
9. Жоғарғы билік басындағылардың коррупциясы мен тамыр-таныстық қатынастардың етек алуы. Дағдарысты құбылыстардың шиеленісуі.
10. Ю.В. Андропов пен кеңес қоғамын конструкциялық реформалау әрекеттері. Билікке М.С. Горбачевтің келуі. «Қайта құруға» бағыт алу.

Тапсырманың 1–5-ші сұрақтары ӨЖ-ге беріліп, Тапсырма лекциядан кейінгі ӨЖ сабағында сұрақ — жауап әдісімен ауызша сұралады 6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ӨЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ӨЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 2

Семинар сабағында «90-шы жылдардағы Ресей Федерациясы» тақырыбында дөңгелек үстел ұйымдастыру (тақырып алдын-ала ӨЖ жұмысына беріледі).

15. ЕВРОПА ЖӘНЕ АМЕРИКА ЕЛДЕРІ (2000–2020 ЖЫЛДАР)

Жаңа уақыт адамзат тарихында маңызды орын алады.

Бұл кезеңде жаңа қоғамдық құрылыс қалыптасты, ол құрылыс Еуропа мен Американың көптеген елдерінде әлі күнге дейін сақталып отыр.

«Жаңа уақыт» тарихи ғылымда орта ғасырлар мен қазіргі заман кезеңдерінің аралығындағы Батыс Еуропа тарихындағы кезеңді белгілейтін аралық болып табылады.

«Жаңа уақыт» түсінігі Қайта өрлеу дәуірінде пайда болды. Бұл кезеңде тарихи үрдістегі адамның рөлі, оның мемлекетке, шіркеуге, адамға деген көз қарасы өзгерді. Мәдениет, білім беру, тұрмыс-салт, мінезі, әдет-құлықтары, жүріс-тұрысы маңызды өзгерістерге ұшырады.

XXI ғасырдың басында Еуропа және Америка Құрама Штаттары, өзінің күшінің шыңында болды. КСРО ыдырағаннан кейін — қырғи қабақ соғыстағы басты қарсылас — АҚШ жалғыз супер держава мәртебесін алды, олардың геосаяси позициялары бұрынғыдан да берік болды. Алдыңғы әлемдік көшбасшылардан айырмашылығы, Америка Құрама Штаттарында мәдени және ғылыми-технологиялық, әскери және қаржылық көшбасшылықтың барлық негізгі белгілері болды, бұл әлемдік екі блоктық тәртіптің түпкілікті жойылуына және бір полярлы әлемнің құрылуына ықпал етті.

АҚШ-тағы 2000 жылғы сайлау күрт өзгерді.

Демократтар билігі кезінде елдің айқын экономикалық жетістіктері оларға кандидат, вице-президент Альберт Хорустың жетістіктеріне сенуге негіз берді. Республиканцы, сондай-ақ орындалған дайын реванш. Сайлау нәтижелері бұрын-соңды болмаған. А. Горға 542 мың сайлаушы дауыс бергеніне қарамастан, республикалық жақтаушылар сайлау алқасында шамалы артықшылықпен ұсынылды. Бұл жағдай АҚШ сайлау жүйесінің ерекшеліктеріне байланысты мүмкін болды. Нәтижесінде АҚШ Жоғарғы Сотының шешімімен Джордж Буги кіші АҚШ-тың 43-ші президенті болып жарияланды.

Ұлықтау рәсімінде Буш әлеуметтік сақтандыру реформаларын жүргізуге және салықтарды азайтуға уәде берді. Бюджетте қарулы күштер мен білім беру саласына бөлінетін қаражаттың ұлғаюы қарастырылды.

2001 жылғы 11 қыркүйектегі Нью-Йорктегі террорлық акт 3 мыңға жуық адамның өмірін қиды. Обвиненный ұйымның лаңкестік Усам

Терроризммен күресу.

АҚШ-та Отан қауіпсіздігі басқармасы құрылды, ол терроризмге күдікті адамдарға, оның ішінде өз азаматтарына қатысты шексіз құқықтарға ие болды.

2001 жылдың желтоқсанында АҚШ зымыранға қарсы қорғаныс туралы келісімнен шыққандығын мәлімдеді, Бұл Мәскеуден Елеулі айыптаулар тудырмады. 2003 жылы Буш Саддам Хусейн режимін құлату мақсатында Иракқа шабуыл жасады. Соғыстың сылтауы Буштың Иракта жаппай қырып-жою қаруының болуы туралы мәлімдемесі болды. Ауғанстанға басып кіруді қолдаған көптеген елдер АҚШ ұсынған дәлелдерді сенімсіз деп тапты және осы соғыста (Германия, Франция) өз тараптарынан бас тартты. АҚШ бірнеше апта бойы Ирактың тұрақты әскерлерінің қарсылығын бұзып, өзінің әскери күшін тағы бір рет көрсеткеніне қарамастан, соғыс әлемдік қауымдастық пен АҚШ халқы тарапынан өте айқын емес баға алды.

2001 жылдың желтоқсанында АҚШ зымыранға қарсы қорғаныс туралы келісімнен шыққандығын мәлімдеді, Бұл Мәскеуден Елеулі айыптаулар тудырмады.

2003 жылы Буш Саддам Хусейн режимін құлату мақсатында Иракқа шабуыл жасады. Соғыстың сылтауы Буштың Иракта жаппай қырып-жою қаруының болуы туралы мәлімдемесі болды. Ауғанстанға басып кіруді қолдаған көптеген елдер АҚШ ұсынған дәлелдерді сенімсіз деп тапты және осы соғыста (Германия, Франция) өз тараптарынан бас тартты. АҚШ бірнеше апта бойы Ирактың тұрақты әскерлерінің қарсылығын бұзып, өзінің әскери күшін тағы бір рет көрсеткеніне қарамастан, соғыс әлемдік қауымдастық пен АҚШ халқы тарапынан өте айқын емес баға алды.

Жаңа ғасырдың екінші онжылдығы.

Көбінесе өсіп келе жатқан жағдайда, жағдай түбегейлі өзгере бастады. Ескі әлемнің бұрынғы қорқыныштары ескі немесе жаңа көріністе қайта жанданды. 2014 жылдан бастап еуропалықтардың алғашқы бестігінде терроризм пайда болды. Содан бері олардың санасында халықаралық терроризм қаупі жетекші орындардың бірін алады. Ол «қызыл бригадалардың», Солтүстік Ирландияның немесе Баск сепаратистерінің терроризмінен гөрі қатал және демобилизацияланды. Үйде тәрбиеленген экстремистердің мақсаттары мен себептері мәселені қалай шешуге болатындығы белгілі және түсінікті болды.

Осы үш жағдайда да, мысалы, ол негізінен шешілді. Енгізілген терроризммен Еуропа да бұрын таныс болған; оның көздері Израиль-Палестина қақтығысы, Алжир соғысы және т.б. болды, бірақ оның ошақтары географиялық картада локализацияланған және белгілі болған және олар Еуропадан тыс жерде болған, сыртқы қауіп болған. Халықаралық терроризм бастапқыда Еуропа қауіпсіздігіне қауіп төндіретін сыртқы фактор болды. Бірақ оның ерекшелігі уақыт өте келе ол басқа, еуропалық емес аймақтардағы оқиғаларға қатты араласқан ескі әлемнің ішкі құбылысына айналды.

1990 жылдары Солтүстік Кавказдағы бұл ащы тәжірибені Ресей, ал 2001 жылдан бастап АҚШ пен Батыс Еуропа алды. Терроризм қазір көрінбейді және шашырайды, өйткені жарылыс немесе автоматты атыс кез-келген жерде және кез-келген жерде болуы мүмкін: Париж, Ницца, Брюссель, Лондон, Мадрид, Манчестер, Мюнхен, Домодедово, Курск, Берлин, Барселона және т.б. Бірінші, екінші немесе үшінші ұрпақтарда, яғни Еуропада туып, онда өскендер болса да, бұл қылмыстарды жасайтындар — еуропалықтар екендігі де еуропалық тұрғынның санасына нұқсан келтіреді. Және бұл жағымсыз құбылыс ғана шектелмейді бұрмаланған түсіндіру қандай да бір діннің немесе түсітері — норвегиялық үлгісі Брейвика нәрсені аңғартады.

Еуропалықтардың терроризммен қорқыныштарының тұғырындағы орынды 2015 жылдан бастап Балқан мен ЕО-ның саяси және экономикалық өмірінің жетекші факторларының біріне айналған көші-қон бөледі, Еуропалық Одаққа мүше елдердің кеңінен жарияланған ынтымақтастығының беріктігін сезінді. Бақыланбайтын көші-қонның жарылғыш өсуінде неміс канцлері Ангела Меркель айқын рөл атқарды, ол Таяу Шығыс пен Африкадан миллиондаған зардап шеккендердің алдында өз еліне есігін айқара ашты. Кейін ғана оған Еуроодақтың осындай форс-мажорлық жағдайларда тиімді іс-қимыл жасау үшін жеткілікті құралдары жоқ екенін ұғына бастады.

Еуропалықтардың өсіп келе жатқан көші-қонға деген алаңдаушылығы бірнеше жыл бұрын айтарлықтай күшейе түсті, бұл ескі әлемнің өсіп келе жатқан тұрғындары үшін үлкен проблемаға айналды. 2017 жылы ЕО-ның мүше мемлекеттерде босқындарды бөлу бойынша міндетті квоталар жүйесін енгізу әрекеті сәтсіз аяқталды. Осы жоспарларға қарсы тұру негізінде Вишеград төрттігі (Венгрия, Польша, Словакия, Чехия) ұйымшылдықпен әрекет ете бастады, Австрия қатаң ұстанымға ие болды. ЕО-ға мигранттардың енуінің Балқан бағыттары, аймақтағы мемлекеттер арасында күрделі үйкеліс тудырып, Түркиямен жасалған келісімнің арқасында толығымен жабылды.

Алайда Брюссель, Берлин, Амстердам және басқа да еуропалық астаналардың Анкарамен қарым-қатынасы нашарлады, сондықтан оны болашақта сенімді орындауға кепілдік жоқ. ЕО Германияның қайта қосылуынан кейін өзінің геосаяси салмағын арттырудың ең үлкен мүмкіндігін жіберіп алған сияқты — Түркияға қабылдау. Бірқатар елдердің келгендерді қоныстандырудан бас тарту медалінің артқы жағы Шығыс және Орталық Жерорта теңізі бағыттары бойынша көші-қон толқынының негізгі соққысын қабылдаған Греция мен Италияның күйзеліске ұшыраған жағдайы болды. Босқындар мен экономикалық мигранттардың ағымы дағдарысқа дейінгі деңгейге жетеді деген үміт ақталмады. 2015 жылғы ең жоғары мәндер — 1 миллионнан астам адам-қайталанудан алыс, бірақ бұл елдерге жалпы көші-қон жүктемесі Афина мен Рим үшін қолайсыз болып қала береді.

2016 жылы Еуропа 390 мыңға жуық мигрантты қабылдады. 2017 жылы мигранттар ағынының көрсеткіштері қайтадан көтеріле бастады. Егер 2016 жылдың алғашқы алты айында 70 мыңнан астам мигрант Италия жағалауларына қонса, 2017 жылдың ұқсас кезеңінде — 85 мыңнан астам [1] Италияның наразылығы Римге шетелдік кемелерді теңізге таңдалған итальяндық порттарға отырғызуға тыйым салады деп қорқытты, яғни ЕО Фронтекс агенттігі жүзеге асыратын «Тритон» операциясының мандатын қайта қарау. Еуропалық одақтың қазіргі кезеңдегі өзін-өзі көрсетуі «либералды халықаралық тәртіптің» тағдыры туралы немесе басқаша айтқанда — жаһандық басқарудағы жетекші позициялардың ұжымдық батысын сақтау перспективалары туралы пікірталастарға ұласады. Д.Трамп сайланғаннан кейінгі АҚШ саясатындағы оқшауланған ноталар, Қытайдың әлемдік ықпалдың балама орталығы ретіндегі ұстанымын нығайту, ЕО-ның ішкі мәселелері және брекзит халықаралық қатынастардағы іргелі өзгерістердің дәлелі болып табылады, бұл соңғысы кеңінен танымал, оның ішінде батыстық жетекші сараптамалық сайттар либералды мағынада.

Сонымен, Британдық Уилтон парк ұйымының «либералды әлемдік тәртіптің болашағы: 2030 жылға дейінгі тенденциялар мен қиындықтар» баяндамасында: «ішкі поляризация және әсердің салыстырмалы түрде төмендеуі үй күн тәртібі АҚШ-тың әлемдік аренадағы іс-қимыл бостандығын шектейтінін білдіреді және олар әсерін жоғалтады. Президент Трамп-бұл трендтің қайнар көзі емес, жалғасы» [5].

ЕО 2000-шы жылдардың бірінші жартысында АҚШ-тың ұжымдық Батыс шеңберіндегі көшбасшылығын ұстап алуға мүмкіндік алды. 2003 жылы Т.Блэрдің сыртқы саясаттағы сәтсіздігінен кейін Британдық саяси тапта да, Британдық зиялылар арасында да ЕО-ны АҚШ-қа байланыстырмай автономды әлемдік ықпал ету орталығына айналдыру идеясының танымалдығы бұрынғыдан да жоғары болды. Олар «Еуропаның жаңа ғасырының» өрлеуі туралы жазды, «Еуропа әлемді империя сияқты басқаратындықтан емес, бүкіл әлемде Еуропалық іс-қимыл режимі қабылданатындықтан».

Осы және басқа да көптеген көзқарастар Еуропалық Одақтың және тұтастай алғанда үлкен Еуропаның ХХІ ғасырдағы рөлін көрсетеді. Континенттегі істердің қазіргі жағдайы мен оның болашағын бағалау соншалықты әр түрлі, олар көбінесе бір-біріне қайшы келеді. Бұл тұрақсыз және өзгермелі жағдайда саяси көшбасшылықтың рөлі стратегиялық ойлау қабілетінің құндылығы сияқты өте жоғары болады. Әлемде және үлкен Еуропада қалыптасқан жағдай мемлекетті жаңа стратегиялық тәсілдерді әзірлеуге ынталандырады. ХХІ ғасырдың басында үлкен Еуропа тұжырымдамасын жүзеге асыру қол жетімді болатын сияқты. Бүгін Ол ұзақ қорапқа салынған. Ең үлкен зұлымдықтардың бірнешеуі ескі әлемге тура немесе өзгертілген түрде оралды. Жұмыссыздық пен қажеттілік әлемдік экономикалық дағдарыспен және оның еуропалық өзгеруімен қатар жүрді.

Еуропаны стратегиялық ойлаудың кедейлігі және соғыстың осында оралуына мүмкіндік беретін өзін-өзі сақтау сезімін жоғалту таң қалдырды. Югославия, Грузия, Украина — Еуропа осы аумақтардағы соғыстар үшін жауап береді. Оның қатысуынсыз зорлық-зомбылық іргелес өңірлерде бұрын-соңды болмаған ауқымға ие болды. Еуропаның ар-ожданы мен тарихқа және өзінің христиандық және гуманистік мұрасына қатысты білместікке, бұқаралық сана «жаңа қырғи қабақ соғыстың» қатал азғырылуына соншалықты икемді болған кезде. «Еуропалық арман» үшін әлі де жоғалмайды, бірақ егер ол ұлттық және аймақтық аумақтарға таралмаса ғана.

Еуропаға оның бір бөлігінің монополиясы. Оны зерделесеңіз, ал еуропалық өркениет ағымдағы ғасырдың қазіргі түрінде өмір сүрмейді. Ескі әлемнің батысы мен шығысындағы еуропалықтар бір-біріне өмір сүре алады, бірақ көп ұзамай олар қалпына келмейтін нүктеден өтіп кетеді, содан кейін әлсіреген және бытырап кеткен Еуропа өзінің батуын басқа, көреген және өміршең өркениеттердің көлеңкесінде ұзақ уақыт сақтайды.

XX және ХХІ ғасырлар тоғысында әлемнің ең дамыған елдері постиндустриалды, ақпараттық қоғам кезеңіне өтті. Ғылыми-техникалық революция соңғы кезеңінің табыстарымен қатар — интеграция және жаһандану процестері экономикалық дамудың негізгі үрдісіне айналды. 2000 жылдардың аяғындағы халықаралық қаржы дағдарысы соңғы 20 жыл ішінде қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық модельдің бар екендігіне күмән келтірді. Әлемді аумақтық және этноконфессиялық қақтығыстар дүр сілкіндіруде. Әлемдік қауымдастық халықаралық терроризмге қарсы соғыс жүргізуде.

ТАПСЫРМА № 1.

ТАҚЫРЫПТЫҢ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Негізгі жергілікті қақтығыстарды — уақытша, олардың пайда болу себептерін тізіп, сипаттаңыз.
2. ХХ–ХХІ ғасырлар тоғысындағы экономикалық дамудың негізгі тенденциялар.
3. Қазіргі әлемдегі интеграциялық процестерге мысалдар келтіріңіз. Неліктен Еуропада бұл процестер ең сәтті болды?
4. Еуропалық қазіргі саяси одақ құрылымын сипаттаңыз. Қазіргі кезеңдегі еуропалық интеграция мәселелері
5. Қазіргі әлемдегі қақтығыстардың өсу себептері
6. Еуропалық Одаққа мүше елдер
7. АҚШ-тағы 2000 жылғы сайлау.
8. Жаңа ғасырдың екінші онжылдығы.
9. Терроризммен күрес.
10. Еуропа және Америка елдер арасындағы қарым-қатынас.

6–10-сұрақтар бойынша қосымша деректер жинақтап, конспектілеу, әр сұраққа 2–3 сөйлем көлемінде жазбаша жауап жазу (тапсырма ОЖ-на беріліп, лекциядан кейінгі ОЖ-де ауызша сұралады).

ТАПСЫРМА № 2

Семинар сабағында «**ХХІ ғасырдың басында Еуропа және Америка Құрама Штаттары**» тақырыбында дөңгелек үстел ұйымдастыру (тақырып алдын-ала СӨЖ жұмысына беріледі).

ТАҚЫРЫПТАРҒА ТЕСТТЕР

1

1. Антанта мен Венгрия арасында бейбіт келісім қашан жасалды?

- A) 1919 ж. қыркүйек Сен Жермен;
- B) 1919 ж. қазаи Будапешт;
- C) 1919 ж. қараша Нейи;
- D) 1920 ж. маусым Перианон;
- E) 1920 ж. тамыз Севр.

2. XIX–XX ғ.ғ. Англияның ішкі саяси жағдайында қандай өзгерістер болды?

- A) «Керемет изоляция» саясатынан бас тарту;
- B) Үштік одаққа қосылу;
- C) Франциямен, Ресеймен қарым-қатынастарының бұзылуы;
- D) Континентальдық блоктың орнату;
- E) «Изоляционизм» саясатын жүргізу.

3. II-дүние жүзілік соғыстан кейінгі АҚШ КСРО-ға байланысты қандай саясатты ұстанды?

- A) бейтараптылық саясаты;
- B) тату көрші саясаты;
- C) ұстап тұру саясаты;
- D) ашық есік саясаты;
- E) пейілдену саясаты.

4. 1918–1919 жж. Германияда қараша революциясының нәтижесінде қандай үкімет орнады?

- A) Халық өкілдігі Кеңесі;
- B) «Ұлттық бірлік» үкіметі;
- C) Жұмысшыларды қадағалау комитеті;
- D) Халықтық майдан үкіметі;
- E) Жалпы қорғаныс комитеті.

5. 1919 ж. Париж конференциясында Франция мемлекеті атынан кім өкілдік етті?

- A) Джорж Клемансо;
- B) Анри Тардьє;
- C) Эдуард Эррио;
- D) Джорж Полепиду;
- E) Эдгар Пер.

2

1. Германияда алғашқы фашистік ұйым құрылды?

- A) 1919 ж. Мюнхенде;
- B) 1918 ж. Гамбургте;
- C) 1918 ж. Берлинде;
- D) 1920 ж. Баденде;
- E) 1921 ж. Лейпцигте.

2. Германия мен КСРО бір-біріне шабуыл жасамау туралы келісімді қашан жасады?

- A) 1939 ж. 23 тамыз;
- B) 1938 ж. 20 шілде;
- C) 1939 ж. 28 қыркүйек;
- D) 1940 ж. 13 маусым;
- E) 1941 ж. 22 маусым.

3. Национализация дегеніміз не?

- A) мемлекет меншігіне өту;
- B) индустрияландыру;
- C) рақымдастыру;
- D) нарықтық қатынастарға өту;
- E) жеке меншікке өту.

4. Германия қараша революциясы қарсаңында билікте қандай династия болған?

- A) Гоген цолернов;
- B) Габсбургтер;

- C) Капетингтер;
- D) Меровингтер;
- E) Советская династия.

5. 1918–1919 жж. Қараша революциясы қарсаңында Кайзерлік Германияның соңғы канцлері кім болды?

- A) Баденский;
- B) Бюлов;
- C) Папен;
- D) Вирт;
- E) Бисмарк.

3

1. 1919 ж. Италия Г.Д. Аннуцио басқарушылығымен қай территорияларды басып алды?

- A) Фиуме;
- B) Латоренгия;
- C) Триест;
- D) Брно;
- E) Эльзас.

2. Италиядағы фашистік жастар ұйымы қалай аталды?

- A) Балилла;
- B) Юлий Цезарь;
- C) Аванти;
- D) Корсар;
- E) Комбатименто.

3. Италияда XX ғасырда «Әскери одақты» фашистік ұйымды құрған?

- A) Фашидо де комбатименто;
- B) Дж. Джолитти;
- C) Бенито Мусоллини;
- D) Адольф Гитлер;
- E) Джакомо Матеотти.

4. Қай жылы фашистік Италия Эфиопияны жаулап алды?

- A) 1933 ж.;
- B) 1927 ж.;
- C) 1922 ж.;
- D) 1935 ж.;
- E) 1936 ж.

5. Италияда корпоративтік жүйе қай жылдары енгізілді?

- A) 1930–34 жж.;
- B) 1928–32 жж.;
- C) 1925–30 жж.;
- D) 1932–35 жж.;
- E) 1935–38 жж.

4

1. Испанияда қашан халықтық майдан жеңді?

- A) 1933 ж. қаңтар;
- B) 1932 ж. наурыз;
- C) 1934 ж. сәуір;
- D) 1935 ж. ақпан;
- E) 1936 ж. ақпан.

2. Испанияда қашан коммунистік партиясы құрылды?

- A) 1933 ж. қаңтар;
- B) 1932 ж. наурыз;
- C) 1934 ж. сәуір;
- D) 1935 ж. ақпан;
- E) 1920 ж. сәуір.

3. Испания королінің өткізетін жиналысы:

- A) Инквизиция;
- B) Отырыс;
- C) Кортес;
- D) Мәжіліс;
- E) Жиналыс.

4. «Ұлы инквизитор» аталған кім?

- A) II Фердинанд;
- B) VI Альфонс;
- C) Томас Торквемада;
- D) Марвар;
- E) Инквизиторлар.

5. Христиан дініне еніп, шоқынуға көнбеген адамдарға қандай жаза қолданылды?

- A) айыпшұл төлетті;
- B) өлім жазасына кесілді;
- C) ешқандай жаза қолданылмады;
- D) атылды;
- E) көшірді.

5

1. Францияда «матиньон келісімі» қашан қабылданды?

- A) 1935 ж.;
- B) 1934 ж.;
- C) 1932 ж.;
- D) 1938 ж.;
- E) 1940 ж.

2. Францияда 5 — республиканың Конституциясы қашан қабылданды?

- A) 1958 ж. 1 маусым;
- B) 1957 ж. 10 мамыр;
- C) 1958 ж. 28 қыркүйек;
- D) 1926 ж.;
- E) 1927 ж.

3. Француз фашистерінің Қарулы крестін ұйымын кім басқарды?

- A) Полковник делл Рок;
- B) Э. Даладье;

- C) Маршак Пэтен;
- D) Гриф Робино;
- E) Шатобриман.

4. Францияда «Халық майданы» қашан үкімет басына келді?

- A) 1936 ж. көктемде;
- B) 1936 ж. қыста;
- C) 1935 ж. күзде;
- D) 1937 ж. көктемде;
- E) 1934 ж. ақпанда.

5. Англия мен Франция арасында «Антант кордиаль» келісім шарты жасалған жыл:

- A) 1905;
- B) 1906;
- C) 1904;
- D) 1907;
- E) 1908;

6

1. Англияда лейбористор партиясы 1-рет қашан үкімет басына келді?

- A) 1923 ж.;
- B) 1921 ж.;
- C) 1920 ж.;
- D) 1924 ж.;
- E) 1925 ж.

2. 1924 ж. лейбористік Англияның алғашқы өкілі кім болды?

- A) Макдональд;
- B) Керзон;
- C) Чемберлен;
- D) Ллойд-Джордж;
- E) Асквит.

3. 1926 ж. Англияда қандай оқиғалар бүкіл халықаралық ереуілге әкеліп соқты?

- A) ағылшын үкіметінің профсоюз жұмысына тыйым салынды;
- B) қосалқы салықтардың өсуі;
- C) көмір өнеркәсібіндегі шиеленістерге;
- D) жастық ерекшелік пен жеке меншік цензін кіргізетін сайлаудың жаңа заңы;
- E) лордтар палатасының қысқартылуы.

4. 1927 ж. Англияда профсоюздерге берілген шектеу заңы қалай аталады?

- A) мемлекеттік қорғаныс заңы;
- B) профсоюздегі өндірістік дау заңы;
- C) еңбекпен қамтамасыз ету заңы;
- D) метеж туралы заң;
- E) жабық мастерлік заңы.

5. Бірінші дүние жүзілік соғыстың басында Англияның мақсаты қандай болды?

- A) Балқанда өз ықпал ету саласын кеңейту;
- B) Германияның Саар және Рейн облыстарының бөлігін қосыпалуды көздеді;
- C) Германияның Саар және Рейн облыстарының бөлігін қосыпалуды көздеді;
- D) Германияның әлсіреуін, оның отарларының бір бөлігінбасып алуды, Осман империясын бөлшектеуді мұрат етті;
- E) Балқанда Босфор мен Дарданелл бұғаздарында үстемдік орнатуды.

7

1. АҚШ-тың президенті В. Рузвельт қандай шаруашылықты нығайтудың үлкен бағдарламасын жасады?

- A) Ихэтуань;
- B) Регент;

- C) Рокфеллер ;
- D) Нью-дил;
- E) Космополит.

2. АҚШ-та 3-бейтараптылық заңы қашан қабылданды?

- A) 1937 ж. 1 мамыр;
- B) 1936 ж. 10 ақпан;
- C) 1935 ж. 30 тамыз;
- D) 1938 ж. 11 маусым;
- E) 1939 ж. 15 қыркүйек.

3. Дүниежүзі соғыстан кейінгі АҚШ-тың әділет министрін атаңыз?

- A) Пальмер;
- B) Гувер;
- C) Джонсон;
- D) Маккарти;
- E) Вильсан.

4. 20–30 жж. АҚШ-тағы бірікке кәсіподақ ұйымы қалай аталады?

- A) Американың еңбек федерациясы;
- B) Америкалық кәсіподақ;
- C) АҚШ кәсіподақ ассоциациясы;
- D) Біріккен кәсіподақ;
- E) АҚШ жұмысшы кәсіподақ.

5. 1924 ж. АҚШ Президенті сайлауындағы Лофолит құрған және өтініш жасаған саяси партия қалай аталады?

- A) Прогрестік саяси қозғалыс конгресі;
- B) Кәсіпорын қозғалысының конгресі;
- C) 3-ші партия күші;
- D) Солшыл күшті ассоциация;
- E) Біріккен солшылдар тәуелсіздігі.

1. КСРО-ға қарсы шабуылға Германия қандай ат берді?

- A) Барбаросса;
- B) Багратион;
- C) Тайфун;
- D) Энгил;
- E) Факел.

2. КСРО-да 1-бесжылдық жоспар қай жылдары қамтыды?

- A) 1925–29 жж.;
- B) 1927–32 жж.;
- C) 1928–32 жж.;
- D) 1930–35 жж.;
- E) 1932–37 жж.

3. КСРО ұлттар лигасынан қашан шығарылды?

- A) 1939 ж. желтоқсан;
- B) 1938 ж. мамыр;
- C) 1937 ж. қазан;
- D) 1940 ж. ақпан;
- E) 1940 ж. тамыз.

4. КСРО мен Германия арасында «Достық және шекара туралы» келісімге қашан қол қойды?

- A) 1939 ж. 28 қыркүйек;
- B) 1939 ж. 23 тамыз;
- C) 1940 ж. 20 шілде;
- D) 1940 ж. 25 тамыз;
- E) 1941 ж. 15 мамыр.

5. КСРО кеңестерінің VIII съезі қай жылы болды?

- A) 1936 ж. 5 желтоқсан;
- B) 1935 ж. 15 қазан;

- C) 1937 ж. 12 қыркүйек;
- D) 1938 ж. 14 қараша;
- E) 1939 ж. 25 желтоқсан.

9

1. II-дүние жүзілік соғыстан кейінгі АҚШ КСРО-ға байланысты қандай саясат ұстанды?

- A) бейтараптылық саясаты;
- B) тату көрші саясаты;
- C) ұстап тұру саясаты;
- D) ашық есік саясаты;
- E) пейілдену саясаты.

2. II-майдан қашан ашылды?

- A) 1944 ж. 6 маусым;
- B) 1943 ж. 15 шілде;
- C) 1944 ж. 1 мамыр;
- D) 1942 ж. 20 тамыз;
- E) 1945 ж. 30 сәуір.

3. II-дүние жүзілік соғыста Германия өзінің жеңілгендігін мойындады?

- A) 1945 ж. 8 мамыр;
- B) 1945 ж. 2 мамыр;
- C) 1945 ж. 30 сәуір;
- D) 1945 ж. 9 мамыр;
- E) 1945 ж. 2 қыркүйек.

4. II-дүние жүзілік соғыс қай жылдары болды?

- A) 1939 ж. қыркүйек — 1945 ж. қыркүйек;
- B) 1938 ж. тамыз — 1941 ж. маусым;
- C) 1940 ж. мамыр — 1945 ж. шілде;
- D) 1941 ж. маусым — 1945 ж. мамыр;
- E) 1942 ж. наурыз — 1946 ж. қазан.

5. II-дүние жүзілік соғыс кезінде КСРО шығыс Польшаға қашан әскер кіргізді?

- A) 1939 ж. 17 қыркүйек;
- B) 1940 ж. 10 қазан;
- C) 1941 ж. 25 тамыз;
- D) 1941 ж. 20 қараша;
- E) 1942 ж. 15 наурыз.

10

1. Европада «оғаш соғыс» қашан аяқталды?

- A) 1940 ж. 10 мамыр;
- B) 1940 ж. 15 наурыз;
- C) 1940 ж. 22 маусым;
- D) 1939 ж. 25 қыркүйек;
- E) 1939 ж. 22 шілде.

2. Президент Рузвельт кезінде америкалық фермерлердің қай тараптары мемлекетпен жеңілдетілді?

- A) ауыл қожалығының азық-түлік бағаларын көтеру;
- B) егіс алаңы мен ірі қара малды қысқарту;
- C) егіс алаңы мен ірі қара малды көбейту;
- D) сүт, ет тағам бағаларын көтеру;
- E) жер бөліктерін төменгі бағада са.

3. Рузвельттің Латын Американың елдеріндегі саясаты қалай аталады?

- A) Үлкен саяси шоқпар;
- B) Көршілес саясат;
- C) Тең құқылы саясат;
- D) Кейтралитет саясаты;
- E) Теңдік саясаты.

4. Париж бейбіт конференциясына Американың әлемдік бағдарламасы қалай аталады?

- A) 14 пункттік бағыт;
- B) 25 пункттік бағыт;
- C) Прогресс үшін әлемдік одақ;
- D) Жаңа әлемдік реттелу;
- E) Болашаққа көз жүгірту.

5. 1920 ж. сайлауда жеңіп шыққан Американың президенті кім?

- A) Лодж;
- B) Вильсон;
- C) Уорен;
- D) Гардинг;
- E) Джонсон.

11

1. Англия қашан Еуропалық экономикалық қауымдастыққа мүше болды?

- A) 1973 ж. қаңтар;
- B) 1968 ж. қыркүйек;
- C) 1970 ж. тамыз;
- D) 1965 ж. маусым;
- E) 1975 ж. наурыз.

2. Қай елде капитализм орнығу кезінде тоталитарлық жүйе қалыптасты?

- A) Ұлыбританияда;
- B) Францияда;
- C) Италияда;
- D) Грецияда;
- E) Австрияда.

3. Ұлттық Лига мандаты бойынша қай мемлекет Танганьика, Палестина, Трассиорданию, Ирак және Того мен Камерунның бір бөлігіне басқаруын алды?

- A) Ұлыбритания;
- B) Франция;
- C) АҚШ;
- D) Италия;
- E) Испания.

4. «Ұлттық үкіметі» Маакдональд қашан құрды?

- A) шілде 1930 ж.;
- B) тамыз 1928 ж.;
- C) сәуір 1929 ж.
- D) қаңтар 1928 ж.;
- E) тамыз 1931 ж.

5. Ұлттар Лигасына құрамына қашан СССР қабылданды?

- A) 1934 ж.;
- B) 1930 ж.;
- C) 1924 ж.;
- D) 1938 ж.;
- E) 1939 ж.

12

1. 1962 жылы Франция кімге тәуелсіздік беруге мәжбүр болды?

- A. Ветнам;
- B. Марокко;
- C. АҚШ;
- D. Алжир;
- E. Тунис.

2. Шарль де Голь қай жылдары Францияны басқарды?

- A) 1960-1962;
- B) 1941-1945;

- C) 1942-1946;
- D) 1958-1969;
- E) 1968-1970.

3. 1986 жылы Францияда Жак Ширак үкіметі жүргізген саясат:

- A) репрессия;
- B) шовинистік;
- C) экономикада мемлекеттік секторды күшейту;
- D) жекешелендіру;
- E) апартеид.

4. Дүние жүзілік соғыстың ірі шайқасының барысында Франция неше адамнан айырылды?

- A) 12250 адам;
- B) 358000 адам;
- C) 250000 адам;
- D) 562000 адам;
- E) 128000 адам.

5. «Қырғи қабақ» соғыс жылдарында Франция АҚШ бірге КСРО мен оның одақтастары қарсы болған Олимпиада:

- A) Олимпиада-68;
- B) Олимпиада-84;
- C) Олимпиада-72;
- D) Олимпиада-64;
- E) Олимпиада-88.

13

1. I-дүние жүзілік соғыстан кейінгі Герман экономикасын құру жоспары қалай деп аталды?

- A) Трумэн доктринасы;
- B) Даос жоспары;
- C) Шлиман жоспары;
- D) Бриана-Келлога жоспары;
- E) Маршал жоспары.

2. 1918–1919 жж. Германияда болған қараша революциясының

маңызы:

- A) ұлттық-азаттық;
- B) буржуазиялық;
- C) буржуазиялық-демократиялық;
- D) пролетарлық;
- E) халықтық-демократиялық.

3. Германия КСРО-ға шабуылды қашан бастады?

- A) 1941 ж. 22 маусым;
- B) 1940 ж. 21 мамыр;
- C) 1939 ж. 17 қыркүйек;
- D) 1941 ж. 20 қазан;
- E) 1942 ж. сәуір.

4. Германия қараша революциясының басталу себептері:

- A) Киль қаласында моряктардың ереуілге шығуы;
- B) Жалпы Берлинде жұмысшылар ереуілі;
- C) Мюнхендегі демонстрацияның басылуы;
- D) Император Вильгельм II–нің бас тартуы;
- E) Германия және Одақтастарының бір-біріне қолдауы.

5. 1918–1919 жж. Германияда қараша революциясының нәтижесінде қандай үкімет орнады?

- A) Халық өкілдігі Кеңесі;
- B) «Ұлттық бірлік» үкіметі;
- C) Жұмысшыларды қадағалау комитеті;
- D) Халықтық майдан үкіметі;
- E) Жалпы қорғаныс комитеті.

14

1. Екінші Кеңестер съезінде қалыптасқан алғашқы кеңес күштері ұйымы қалай аталады?

- A) Бүкіл россиялық орталық атқарушы комитет, Кеңес халықтық комитеті;
- B) Кеңес республикасының революциялық күші, революциялық трибуналар;

- С) Ұлттық шаруашылық кеңестер министрлігі;
- Д) Уақытша революциялық өкімет, комиссариаттарының палатасы;
- Е) Бүкіл Ресейлік палаталар кеңесі және Ұлттар одағы.

2. Варшава шарты ұйымы қашан құрылды?

- А) 1955 ж. 14 мамыр;
- В) 1952 ж. 15 шілде;
- С) 1954 ж. 25 қазан;
- Д) 1949 ж. 10 тамыз;
- Е) 1956 ж. 15 ақпан.

3. Дж. Буш (кіші) Иракқа қарсы соғысты қашан басталды?

- А) 2002 ж. мамыр;
- В) 2001 ж. наурыз;
- С) 1999 ж. 20 ақпан;
- Д) 2003 ж. наурыз;
- Е) 2004 ж. сәуір.

4. 1982 ж. қарашасында КСРО басшылығында кім-кімді ауыстырды?

- А) Брежневті Андропов;
- В) Андроповты Черненко;
- С) Черненконы Горбачев;
- Д) Хрущевті Брежнев;
- Е) Хрущевті Андропов.

5. II-Интернационал қай жылдары жұмыс істеді?

- А) 1889–1914 жж.
- В) 1989–1895 жж.
- С) 1871–1895 жж.
- Д) 1885–1917 жж.
- Е) 1917–1920 жж.

15

1. Еуропалықтардың алғашқы бестігінде қай жылы терроризм пайда болды?

- А) 2003 ж.;
- В) 2007 ж.;

- C) 2014 ж.;
- D) 2017 ж.;
- E) 2019 ж.

2. Буш Саддам Хусейн режимін құлату мақсатында Иракқа қай жылы шабуыл жасалды?

- A) 2003 ж.;
- B) 2007 ж.;
- C) 2014 ж.;
- D) 2017 ж.;
- E) 2019 ж.

3. 1945 ж. құрама штаттар Англияға не төледі қойды?

- A) контрибуция;
- B) лендлиз;
- C) қарыз;
- D) конверсатор;
- E) реконверсия.

4. Варшава шарты ұйымы құрылған жыл:

- A) 1948 жылы;
- B) 1955 жылы;
- C) 1950 жылы;
- D) 1960 жылы;
- E) 1946 жылы.

5. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде өз бейтараптығын сақтап қалған ел:

- A) Финляндия;
- B) Швеция;
- C) Дания;
- D) Норвегия;
- E) Польша.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТ

1. *Бакишилов С.* 1918–1939 жылдардағы Франция : Педагогикалық оқу орындарының сырттан оқитын студенттеріне арналған методикалық құрал. — Алматы, 1983.
2. Год кризиса. 1938–1939. Документы и материалы. В 2-х томах. — Москва, 1990.
3. Документы внешней политики СССР. В 22-х томах. — Москва, 1957–1992.
4. Документы и материалы кануна второй мировой войны. Т. 1–2. — Москва, 1981.
5. Документы по истории мюнхенского сговора. 1937–1939. — Москва, 1979.
6. Европа мен Америка елдерінің қазіргі заман тарихы пәнінің бағдарламасы (университеттердің тарих факультеттеріне арналған) / құрастырушы Г.К. Көкебаева. — Алматы, 1996.
7. История Холодной войны в документах. Ч. 1. Начало противостояния двух сверхдержав (практикум) / под редакцией Р.С. Айриян. — Ростов-на-Дону : Издательство ЮФУ, 2017.
8. *Көкебаева Г.К.* Халықаралық қатынастар тарихы. Хрестоматия. I-бөлім. — Алматы, 1997.
9. Конституции буржуазных государств Европы. — Москва, 1957.
10. *Көкебаева Г.К.* Версаль бітім жүйесі (методикалық құрал). — Алматы, 1992.
11. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. В 3 ч. Часть 2. 1945–2000 / под редакцией А.М. Родригеса, М.В. Пономарева. — Москва, 2018.
12. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. В 3 ч. Часть 3. 1945–2000 / под редакцией А.М. Родригеса, М.В. Пономарева. — Москва, 2018.
13. 1939 год. Уроки истории. — Москва, 1990.

ҚОСЫМША ӘДЕБИЕТ

14. *Антюхина-Московченко В.И.* Шарль де Голль и Советский Союз. — Москва, 1990.
15. *Арзакян М.Ц.* Де Голль и Советский Союз. — Москва, 1990.
16. *Артановский С.Н.* Историческое единство человечества и взаимное влияние культур. — Ленинград, 1967.
17. *Берец Я.* Крах операции «Фокус». — Москва, 1986.
18. *Биску Б.* Партия и государство на службе народа / перевод с венгерского. — Москва, 1981.
19. *Бланк А.С.* Из раннего фашизма в Германии. — Москва, 1978.
20. *Блейк Р.* Британская перестройка // Мировая экономика и международные отношения. — 1991. — № 4.
21. *Блосфельд Е.Г.* К вопросу о характере второй мировой войны // Новая и новейшая история. — 1989. — № 6.
22. *Борецкий Р.* «План Бальцеровича» и вокруг него // Новое время. — 1990. — № 12.
23. *Борецкий Р.* «Русские грядут» // Новое время. — 1993. — № 10.
24. *Борецкий Р.* Как в Варшаве сожгли президента // Новое время. — 1993. — № 7.
25. *Борецкий Р.* Полоборота влево? // Новое время. — 1993. — № 38.
26. *Бунин И.* Феномен Ле Пена // Мировая экономика и международные отношения. — 1989. — № 8.
27. Варшавское восстание 1944 г. Документы на рассекреченные архивы // Новая и новейшая история. — 1993. — № 3.
28. Великобритания (современный монополистический капитализм). — Москва, 1981.
29. Внешняя политика ЧССР. — Москва, 1981.
30. *Волков Н.В., Наврузов Р.Н.* Шестой год подъема США // США: экономика, политика, идеология. — 1989. — № 5.
31. *Волков Ф.Д.* Тайное становится явным. — Москва, 1989.
32. Всемирная история. Т. 8–13. — Москва, 1961–1983.
33. Вторая мировая война в воспоминаниях. — Москва, 1980.
34. *Гайда Э.* Внешняя политика ПНР (1944–1975 гг.) / перевод с польского. — Москва, 1977.

35. *Галкин А.А.* Германский фашизм. — Москва, 1989.
36. Германская история в новое и новейшее время. Т. 2. — Москва, 1970.
37. Глобальные проблемы современности. Вып. 1–4. — Москва, 1984.
38. *Голдман Р.М.* Плюсы и минусы политических партий США // *Международная жизнь*. — 1989. — № 7.
39. *Горьков Ю.А.* Готовил ли Сталин предупреждающий удар против Гитлера в 1941? // *Новая и новейшая история*. — 1993. — № 3.
40. *Гурко Л.* Кризис американского духа. — Москва, 1958.
41. *Гусев Ю.* Хомо коминтерникус // *Новое время*. — 1993. — № 7.
42. *Даньшина В.Н.* Экономическое развитие ЧССР. — Москва, 1977.
43. *Данэм Б.* Гигант в цепях. Избранные труды. — Москва, 1984.
44. *Денисов В.В.* Социология насилия. — Москва, 1975.
45. *Дюкло Ж.* Мемуары в 2-х томах. Т. 1–2. — Москва, 1974–1975.
46. *Елин Л.* Торгуем только танками // *Новое время*. — 1993. — № 6.
47. *Замятин Л.* Тэтчеризм // *Новое время*. — 1993. — № 6.
48. *Ирмуханов Б.Б.* Франция: профсоюзы и проблемы единства. — Алма-Ата, 1979.
49. Испания. 1918–1972. Исторический очерк. — Москва, 1975.
50. История Венгрии. Т. 3. — Москва, 1972.
51. История внешней политики СССР. Т. 1–4. — Москва, 1986.
52. История второй мировой войны. 1939–1945. Т. 1–12. — Москва, 1977–1982.
53. История Германской Демократической Республики. 1949–1979. — Москва, 1979.
54. История дипломатии. Т. 3–5. — Москва, 1965–1979.
55. История Италии. Т. 3. — Москва, 1965–1979.
56. История Польши. В 3-х т. Дополнительный том. Очерки истории Народной Польши. — Москва, 1965.
57. История рабочего движения в США в новейшее время. Т. 1–3. — Москва, 1970–1983.
58. История Румынии. Т. 2. — Москва, 1971.
59. История США. Т. 3–4. — Москва, 1985–1987.
60. История фашизма в Западной Европе. — Москва, 1978.
61. Конституции буржуазных стран : сборник документов. — Москва, 1968.
62. Локарнская конференция 1925. Документы. — Москва, 1959.

63. Мировые экономические кризисы. 1848–1935. В 3-х томах. Т. 3. — Москва, 1939.
64. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов. В 7-ми томах. — Москва, 1955–1961.
65. Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны. Т. 1–4. — Москва, 1984.
66. *Стерарь С.А.* Практикум по новейшей истории (1917–1945 гг.). Вып. 1, 2. — Москва, 1980.
67. *Сучков М.Е.* Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х частях. — Москва, 1971.
68. Тегеран-Ялта-Потсдам. Сборник документов. — Алматы, 1993.
69. Хрестоматия по истории СССР. 1917–1945. — Москва, 1991.
70. Хрестоматия по новейшей истории (1917–1960 гг.). Т. 1–3. — Москва, 1960–1961.
71. Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х книгах. — Москва, 1971.